

1884-1945

Pier de Boer

Pionier maatschappelijke zorg voor mensen met een
verstandelijke beperking

'Mijn instrumenten zijn mijn schoenen'

De klas van Pier de Boer (links met pijp) in de tweede door de Vereniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen opgerichte school voor Buitengewoon Lager Onderwijs aan de Plantage Muidergracht in Amsterdam. De foto is genomen in de periode tussen 1915 en 1920.

VEREENIGING VOOR SPRAAKGEBRÉKKIGE EN ACHTERLIJKE KINDEREN
TE AMSTERDAM

No. 106.

AMSTERDAM, 30 Mei 1921.

Van den Heer P. de Bover
Onderwijze School II B.V.

Bij dezen heb ik de eer u te berichten,
dat het Bestuur na goedkeuring
door den Bestuurder voor de Beroepskeuze
heeft benoemd tot Ambtenaar voor de
Alte Care, voorlopig voor den tijd van
een jaar, intrein welks althans door den
Minister kan worden goedgekeurd met
het oog op de belangen van de School.
De Benoeming gaat in op een later
door het Bestuur te bepalen tijdstip.

Namens het Bestuur
P. de Bover
Secretaris.

1884-1945

Pier de Boer

Pionier maatschappelijke zorg voor mensen met een
verstandelijke beperking

Chris van der Heijden
Jos van der Lans

Eerste druk: november 2025

Creative commons / Chris van der Heijden / Jos van der Lans / Historisch Centrum Sociaal Werk / Canon sociaal werk

☺ Creative Commons houdt in dat hergebruik is toegestaan en ook wordt aangemoedigd voor niet-commerciële doeleinden, mits met bronvermelding.

Da Canon sociaal werk vormt sinds 2025 een onderdeel van het Historisch Centrum Sociaal Werk (HCSW), dat er op gericht is om het historisch bewustzijn van professionals, bestuurders en beleidsmakers in het brede sociaal domein te voeden en te prikkelen.

Meer informatie: hcsw.nl

De **Biografie Reeks Sociaal Werk** is een gezamenlijke uitgave van het Historisch Centrum Sociaal Werk en de Canon sociaal werk. De reeks wil markante persoonlijkheden in de geschiedenis van de brede sociale sector voor het voetlicht halen en voor de vergetelheid behoeden. In mei 2023 verscheen de eerste aflevering in de reeks: *Ben Sajet 1887-1986. Een leven lang sociale geneeskunde*.

Deze uitgave kwam tot stand met financiële steun van de Nederlandse Stichting Sociaal Pedagogische Zorg (Stichting SPZ).

Tekst- en beeldredactie: Chris van der Heijden en Jos van der Lans

Vormgeving: Van Rosmalen & Schenk, Amsterdam

Uitgave: Vereniging Canon sociaal werk | Historisch Centrum Sociaal werk

ISBN: 9789083330204

NUR: 130

HCSW Historisch Centrum Sociaal Werk

CANON SOCIAAL WERK

Voorwoord

Dit is niet de eerste publicatie over Pier de Boer. En hopelijk ook niet de laatste.

Bij het 50-jarig bestaan van onze stichting in 1982 is er voor het eerst, in de Jubileumuitgave die het toenmalige bestuur door Taco Kingma liet opstellen, een levensbeschrijving opgenomen van het leven en werk van deze markante pionier. Bij het 75-jarig bestaan heeft Constantijn Hoffscholte de geschiedenis van de Sociaal Pedagogische Diensten en de ontwikkeling van de Sociale werkvoorziening weer verder verdiept en geactualiseerd voor de periode tot 2007.

Na 2007 is het landschap van de maatschappelijke ondersteuning alsook dat van de werkvoorziening ingrijpend veranderd.

Met de uitbreiding van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning in 2015 kwam er een einde aan een landelijke financiering van de MEE-organisaties/ Sociaal Pedagogische Diensten die hun unieke en onafhankelijke positie in de regio borgde. De cliëntondersteuning, zoals de SPZ is gaan heten, wordt nu in belangrijke mate gefinancierd door gemeenten die deze functie op heel verschillende wijze positioneren in de ontwikkeling van lokale teams voor een veel bredere doelgroep. Wat dit met de kwaliteit van de cliëntondersteuning voor mensen met een verstandelijke beperking en hun ouders/ verwanten heeft gedaan is van belang nader te onderzoeken.

Met de komst van de Participatiewet kwam er ook een heel ander beleid voor de beroepsopleiding en werkkansen voor mensen met een verstandelijke beperking. Het doel was en is om hen in reguliere werkomstandigheden tegen een adequate vergoeding aan het werk te krijgen. Ondanks dat de regering (eindelijk) in 2016 het VN-verdrag van rechten van mensen met een beperking heeft geratificeerd, schiet de inclusie van mensen met een verstandelijke beperking op de arbeidsmarkt nog ernstig tekort.

Al met al reden voor de stichting om haar werk voort te zetten als Fonds SPZ en in het toekennen van de Pier de Boer-prijs. Dat doen wij samen met HandicapNL. Samen met HandicapNL gaan we de Pier de Boer prijs vanaf 2025 toekennen aan een persoon die het DNA van Pier de Boer (doenerdwardsdenker-doorzetter) voor de doelgroep belichaamt en dat gedachtegoed in de jaren daarna vervolgens als ambassadeur gaat vertolken.

Ter gelegenheid daarvan heeft het bestuur contact gelegd met de Canon Sociaal Werk (waarin ook Pier de Boer is opgenomen) met het verzoek of dat DNA van Pier de Boer beschreven kon worden en verbonden met de tijd van nu. De stichting SPZ is Jos van der Lans en Chris van der Heijden veel dank verschuldigd voor de vele research en de prachtige verhalen met nieuwe details. Het beeld van Pier de Boer en ook van de mensen met een verstandelijke beperking die hij hielp is daardoor verder gecompleteerd.

Daarbij hebben zij niet alleen het verleden verder uitgediept van deze markante figuur in de geschiedenis van de maatschappelijke zorg en de arbeidsvoorziening voor mensen met een verstandelijke beperking in Nederland. Zij hebben ook een verbinding gemaakt met de huidige praktijk en situatie anno 2025, met name ten aanzien van dezelfde stad waarin Pier de Boer in 1921 zijn werk begon.

Bestuur Stichting Sociaal Pedagogische Zorg (spz)

Jenneke van Veen, voorzitter

Lucas Middelhoff, secretaris

Stichting Sociaal Pedagogische Zorg (SPZ)

De Stichting SPZ, voortgekomen uit het initiatief van Pier de Boer in 1932 om nazorgfunctionarissen te verenigen, zet zich nog steeds in voor mensen met een verstandelijke beperking. Net als vroeger draait het om één doel: zorgen dat iedereen mee kan doen in de samenleving. De stichting focust daarbij op maatschappelijke ondersteuning en cliëntondersteuning, zodat mensen met een beperking de hulp krijgen die ze nodig hebben om zo zelfstandig mogelijk te leven.

Sinds 2007 – na de fusie van de algemene Nederlandse Vereniging voor SPZ en de Protestants Christelijke Vereniging – doet zij dat als Fonds dat projecten financiert en onderzoek faciliteert. Vanaf 2022 doet de stichting dat in nauwe samenwerking met HandicapNL die het Fonds SPZ beheert en de afhandeling en toekenning van aanvragen voor de Stichting SPZ coördineert. Zo houdt de Stichting het gedachtegoed van Pier de Boer levend: doen wat in haar vermogen ligt om mensen met een verstandelijke beperking verder te helpen.

Voor meer informatie:
www.stichtingspz.nl

Pier de Boer prijs

In 2007 stelde de Stichting SPZ de Pier de Boer-prijs in. Tot 2023 werd deze prijs eens in de twee jaar uitgereikt aan vernieuwende projecten die de positie van mensen met een verstandelijke beperking versterkten, onder meer op het gebied van werk, scholing, wonen en vrije tijd.

Samen met HandicapNL heeft de stichting besloten de prijs vanaf 2025 in een nieuwe vorm voort te zetten. Voortaan wordt de prijs toegekend aan een persoon die het DNA van Pier de Boer belichaamt: een dwarsdenker, doener en doorzetter die zich met overtuiging inzet voor mensen met een verstandelijke beperking en daadwerkelijk iets in beweging weet te brengen.

Ter gelegenheid van de eerste uitreiking van deze vernieuwde prijs in november 2025 is, op verzoek van de Stichting SPZ, deze Pier de Boer-biografie tot stand gebracht door de Canon Sociaal Werk. Deze uitgave brengt het inspirerende levenswerk van Pier de Boer beeldend en gedetailleerd in kaart en laat zien hoe zijn nalatenschap nog altijd van betekenis is.

Meer informatie:
www.stichtingspz.nl/pier-de-boer-prijs

Inhoud

5 Voorwoord

Hoofdstuk 1

8 1917, het begin van de nazorg

Hoofdstuk 2

23 Pier de Boer, een karaktervolle, gedreven idealist

Hoofdstuk 3

37 Nazorg in Amsterdam (en elders)

Hoofdstuk 4

47 Het ontstaan van speciale werkinrichtingen

Hoofdstuk 5

61 Pier de Boer aan het werk

Hoofdstuk 6

75 Sinds de Tweede Wereldoorlog

Hoofdstuk 7

81 Hoe levend is de geest van Pier de Boer?

94 Verantwoording

97 Colofon

1917 BRO N 1072/16

RAPPORT van de Commissie tot het bestudeeren van het vraagstuk der „After Care” (Maatschappelijke Zorg), ingesteld door het bestuur der Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam.

RAPPORT van de Commissie tot het bestudeeren van het vraagstuk der „After Care” (Maatschappelijke Zorg), ingesteld door het bestuur der Vereeniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam.

Onmiddellijk na hunne benoeming, hebben de commissieleden zich gewend tot het personeel der scholen voor achterlijke kinderen te Amsterdam, om zijn meent te leeren kennen inzake het vraagstuk der „Maatschappelijke zorg” (After Care). Bovendien werd de directeuren der scholen verzocht, een aantal vragen te beantwoorden voor elk der oud-leerlingen afzonderlijk. Het verzamelen van dit materiaal heeft uitzonderaans aanzienlijken tijd gekost.

Onder dankbare gebruikmaking van het allerbelangrijkste materiaal, saamgebracht door het personeel der scholen en met name door de heeren Boorsma, Schreuder, Lijps en Stolker, hebben de commissieleden, het volgende rapport samengesteld.

Welk ook het *verwijderde* doel van de lagere school in het algemeen moge zijn, het *directe* doel is: het vermeerderen van kennen en kunnen der schoolkinderen. Het hierbij gevolgde werkplan heeft zich in de praktijk zoodanig ontwikkeld, dat het, door $\frac{2}{3}$ der kinderen ongeveer, zonder veel bezwaar kan worden gevolgd. Van de overblijvenden wordt door een deel met opoffering van meer tijd en meer inspanning, het gestelde doel nog zoo ongeveer bereikt. In alle beschaalde landen is echter gebleken, dat ongeveer 1 à 2% der leerlingen onder geen omstandigheden het normale einddoel kan bereiken. Op grond van deze waarneming zijn de scholen voor Buitengewoon Onderwijs gesticht; te helpen, welke op grond van een *abnormale hersenfunctie*, het normale onderwijs onder geen omstandigheden zullen kunnen volgen. Naar beneden wordt echter ook een grens gesteld, waar men immers in de voorwaarden der toelating vermeldt, dat *slechts die kinderen worden opgenomen, van welke men op vol-*

— 20 —

hem van advies te dienen, de door hem gewenschte inlichtingen te geven, en door hem voor te lichten over alles wat in het belang van den leerling wenschelijk kan geacht worden. De schoolarts is als zoodanig permanent lid der commissie.

18.

De ambtenaar voor de „Maatschappelijke zorg” heeft de machtiging van het bestuur noodig, indien hij geldelijke maatregelen noodzakelijk acht in het belang van den oud-leerling, als uitbesteding op het land, financiële tegemoetkoming aan den patroon, voortgezet onderwijs, vakopleiding enz.

19.

Het bestuur overweegt de wenschelijkheid van het richten van een verzoek aan de regeering omtrent het invoeren van leerplicht voor zwakzinnigen.

20.

Het bestuur behoude zich voor, op grond van de ervaringen van den ambtenaar voor de „Maatschappelijke zorg” aan de vereeniging voorstellen te doen omtrent het invoeren van herhalingsonderwijs.

21.

Het bestuur neme maatregelen, dat de Vereeniging tevens reclasseeringsinrichting worde, teneinde van de daaraan verbonden voordeelen, ten behoeve der ontslagen leerlingen, te kunnen genieten.

Prof. Dr. K. HERMAN BOUMAN.
Dr. J. GEWIN.
Dr. D. HERDERSCHÉE
(rapporteur).

Amsterdam, September 1917.

1917, het begin van de nazorg

In 1917 wordt door de Vereeniging voor Spraakgebrekkige en Achterlijke kinderen te Amsterdam een commissie ingesteld om het vraagstuk van – wat men op dat moment noemt – ‘After Care bij achterlijke kinderen’ te bestuderen. Wij zouden tegenwoordig spreken van cliëntondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking. Deze laatste, mensen met een verstandelijke beperking, is overigens ook de aanduiding die we in deze biografische schets in de meeste gevallen aanhouden. In de kadertekst op p.19-20 lichten we dat verder toe.

De Vereeniging voor voor Spraakgebrekkige en Achterlijke kinderen is sinds het einde van de 19e eeuw in Nederland de drijvende kracht achter de oprichting van scholen voor buitengewoon onderwijs. Dat is de plek waar kinderen die niet mee kunnen in het gewone lager onderwijs naartoe gaan. Door inspanningen van de Vereeniging is het aantal scholen voor buitengewoon onderwijs flink aan het groeien en daarmee groeit ook het aantal leerlingen dat de school na het bereiken van de leerplichtige leeftijd van 14 jaar verlaat. Wat er daarna met hem gebeurt is onbekend. Wel voelen leerkrachten zich vaak voor hen verantwoordelijk en blijven ze contact met hen houden, maar dat is gezien hun onderwijstaak eigenlijk niet te doen.

Het lot van deze jongeren baart dus zorgen, want er doen steeds meer verhalen de ronde dat ze in de criminaliteit belanden en door de stad zwerven. Dat is de reden dat een commissie aan het werk wordt gezet. Ze moet onderzoeken hoe het de leerlingen na schooltijd is vergaan. En ze moet adviseren over wat er met hen moet gebeuren.

Dat daarvoor de Engelse term after care wordt gebruikt, komt omdat men in het Verenigd Koninkrijk duidelijk een stap verder is. Vanaf het einde van de 19e eeuw ontstonden in Groot-Brittannië diverse initiatieven om kinderen met een verstandelijke beperking ook na hun schooltijd te begeleiden, zodat ze niet aan hun lot werden overgelaten en konden blijven functioneren binnen een aangepaste omgeving. Dit gebeurde onder invloed van hervormingsbewegingen op het gebied van onderwijs en sociale zorg.

Het is een zware commissie die zich over de vragen buigt. Zij wordt voorgezeten door prof. dr. Herman Bouwman, gewaardeerd hoogleraar psychiatrie en neurologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Als secretaris treedt Dirk Herderschêe aan, een pionier in Nederland als het gaat om het testen van

Het After Care-rapport uit september 1917 leidt uiteindelijk tot de benoeming van Pier de Boer in 1921.

kinderen. In oktober 1917 publiceert de commissie het beroemd geworden After Care-rapport. Het rapport geeft de aanzet tot een keerpunt in de geschiedenis van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Dat komt vooral omdat het rapport de aanbeveling doet om voor de after care een speciale ambtenaar aan te stellen: een ambtenaar voor de nazorg. De gemeente Amsterdam gaat daar in mee en stelt in 1920 een man aan, die de grondlegger wordt van de moderne maatschappelijke zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Die man is Pier de Boer (1884-1945). Hij is de hoofdpersoon van dit verhaal.

Herman Bouwman (1874-1947), hoogleraar psychiatrie en neurologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam (1915-1930), was voorzitter van de After Care-commissie.

Sta's in de weg

Voor een onderzoek naar een nieuwe aanpak van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is begin twintigste eeuw alle redenen. In voorgaande decennia is veel veranderd. Niet alleen in het leven van deze mensen, maar in heel de samenleving. De wereld zoals die tussen aanhalingstekens 'altijd' was geweest, is in een razend tempo aan het verdwijnen. De motor van deze veranderingen wordt geleverd door de industriële revoluties die – vooralsnog vooral in ons deel van de wereld – alles wat ooit vertrouwd was overhoop halen. Benzine, elektriciteit, stromend water, auto's, staal en duizend en één nieuwe alledaagse dingen hebben grote invloed op het dagelijkse leven.

Deze technologische en economische veranderingen gaan gepaard aan een aan snelle verstedelijking, Amsterdam groeit tussen 1870 en 1900 van 250 naar 520 duizend inwoners – tegenwoordig zijn het er bijna 900 duizend. Dat dwingt de politiek om een grotere greep uit te oefenen op de samenleving. De nieuwe economische orde maakt onderwijs belangrijker, scholing wordt verplicht. Niet zonder reden zegt men daarom dat rond 1900 de moderniteit of moderne tijd begint. Die moderniteit raakt aan alles en iedereen, ook aan de groep die in voorgaande eeuwen veelal tussen wal en schip was gevallen en slecht mondjesmaat aandacht had gekregen.

Tot aan de Tweede Industriële Revolutie, eind negentiende eeuw, en de daaruit voortkomende maatschappelijke veranderingen werd de eerste zorg voor mensen met verstandelijke beperkingen verleend door de traditionele sociale structuren – familie, kerk en dorpsgemeenschap. Maar juist die structuren, eeuwenlang gevormd in een agrarische economie, komen nu onder druk te staan. In de uitpuilende steden ziet het leven er heel anders uit, gezinnen leven opeengehoopt, wonen en werken is gescheiden.

Deze nieuwe situatie legt grote druk op kwetsbare mensen die niet gemakkelijk in de veranderingen meebewegen. Zij raken vaker geïsoleerd en de zorg voor hen wordt afhankelijk van liefdadigheid, strenge internaten of opvoedingsgestichten. Met de komst van de moderne tijd beginnen vooral laatstgenoemden aan een opmars.

De industrialisatie brengt bovendien nieuwe eisen aan arbeiders met zich mee. Dat zijn aanmerkelijk andere vaardigheden

De industriële revolutie veranderde de samenleving ingrijpend. Schoolplaat van H. Heyenbroek uit 1914.

dan nodig waren in een agrarische samenleving of bij ambachtelijke productiewijze. Daar deed het tempo er minder toe en was er altijd wel ruimte voor eenvoudig handwerk. Maar de nieuwe fabrieken vereisen meer: discipline, regelmaat, snelheid, *orde* – eigenschappen waar mensen met een verstandelijke beperking moeite mee hebben. Gevolg: ze remmen de productiviteit en zijn storende factoren geworden.

Het verhaal van Pieter, een zestienjarige jongen uit een arm gezin, illustreert de problematiek. Over hem gaat een van de vele verhalen die over deze tijd in literatuur en archieven te vinden zijn. Pieter wordt in 1847 naar het Rasphuis gestuurd, een instelling in Amsterdam waar gedetineerden handarbeid verrichten. Maar volgens de verslagen is hij 'traag en moeilijk te begrijpen'. Zijn opzichters interpreteren zijn onvermogen om taken uit te voeren als onwil of opzettelijke luiheid. Voor zijn lage productiviteit krijgt hij zware straffen. Pas na jaren wordt erkend dat Pieter niet ongehoorzaam was, maar een beperking heeft.

Deze harde aanpak van mensen met een verstandelijke beperking wordt vanaf het einde van de negentiende eeuw geschrapt door sociaal-darwinistische denkbeelden. Hierdoor worden zwakbegaafden niet zozeer als slachtoffer maar als gevaarlijk, een soort misbaksel, gezien. De invloed van dit denken is in het diep-christelijke Nederland vermoedelijk iets minder sterk dan elders in de wereld. Maar ze geven wel aan dat de tolerantie voor de mensen met een verstandelijke beperking afneemt: ze staan in de weg. In de woorden van hoogleraar Ad van Gennep, in de

tweede helft van de twintigste eeuw warm pleitbezorger van de emancipatie van mensen met een verstandelijke beperking, worden ze op een lijn gesteld met 'zwakbegaafden, krankzinnigen, misdadigers, epileptici, mensen met een zwakke gezondheid [...] blinden en slechtzienden, doven en slechthorenden, mismaakten, afhankelijken (b.v. wezen, nietsnutten, thuislozen, zwervers, paupers)'. Mensen met een verstandelijke beperking worden dus vereenzelvigd met alles en iedereen die anders is, afwijkt.

Onderwijs en leerplicht

Er is nog een reden dat mensen met een verstandelijke beperking eind negentiende, begin twintigste eeuw veel meer in de schijnwerpers komen te staan: onderwijs, in het bijzonder de leerplicht. Eind negentiende eeuw, kort vóór invoering van de leerplicht in 1901, gaan in Nederland zo goed als alle kinderen naar school. Dat geldt ook kinderen met een verstandelijke beperking. Toch worden die vaak weer naar huis gestuurd. Nogal eens laten ouders ze niet eens de gang naar school maken. Het is immers niet verplicht en ze zitten er toch maar voor spek en bonen bij. Ze kunnen de lessen niet bijbenen.

Met de invoering van de leerplicht verandert dit. Kinderen *moeten* naar school, iedereen dus. Alleen boerenkinderen konden voor de oogstperiode een vrijstelling krijgen. Voor kinderen met een beperking vormt dat een probleem. Dirk Herderschêe, die we al eerder introduceerden als secretaris van het After Care-commissie en die veel heeft betekend voor kinderen met een verstandelijke beperking, omschrijft het zo: 'Het lager onderwijs worstelde sinds de invoering van de leerplicht met een groeiend aantal kinderen dat de klassikale lessen niet kon volgen. Deze kinderen waren vaak een last voor hun medeleerlingen en onderwijzers.'

Steeds vaker wordt daardoor in meer verlichte onderwijskringen de vraag gesteld of er voor deze groep niet iets apart moet gebeuren. Daartoe zijn al voor de invoering van de leerplichtwet initiatieven genomen. Het Rotterdamse schoolhoofd Daniel Köhler start in 1896 een experiment waarbij kinderen die problemen hebben met de lesstof in een aparte klas worden gezet. Deze vorm van onderwijs staat aanvankelijk bekend onder de naam School voor Achterlijke Kinderen. Een dergelijke school wordt niet lang na het Rotterdamse klasje van Kohler ook in Amsterdam opgezet. Daarna volgen er vele. In 1902 zijn er nog slechts drie van dergelijke scholen, in 1910 zijn het er tien, in 1920 25, daarna gaat het, mede als gevolg van een betere financieringsregeling, snel: 1923: 48, 1929: 73.

Wel wordt de naam veranderd. Vanwege het onduidelijke onderscheid tussen 'achterblijvers met een trage hersengroei en de dommen, van wie de hersenschors van mindere kwaliteit zou zijn' (aldus een brochure uit 1902) wordt de benaming School voor Achterlijke Kinderen vervangen door Buitengewoon Lager Onderwijs. Die verandering wordt ook ingegeven door het besef dat 'achterlijk' ondertussen in het dagelijkse taalgebruik een

De arts Dirk Herderschêe

De Franse psycholoog Alfred Binet ontwikkelde in 1911 een test om intelligentie te meten. Deze werd door de arts Dirk Herderschêe (1877-1969) bewerkt tot een meetinstrument waarmee alle kinderen in het Buitengewoon Onderwijs in Amsterdam werden getest.

scheldwoord was geworden, in ieder geval niet direct een woord dat je op de gevel van een school wil zien.

Het is overigens tekenend voor de voortdurende begripsverwarring die, tot op de dag van vandaag, over deze groep bestaat. Onderwijzer en pedagoog Jan Klootsema, die in 1904 een veel gebruikte classificatie maakt in zijn studie *Misdeelde kinderen, een inleiding tot de paedagogische pathologie en therapie*, heeft als een der eersten gepoogd om een indeling aan te brengen. Hij probeert het woord achterlijk neutraal te duiden als een vorm van achter lopen vergeleken met het gemiddelde.

'Achterlijk kan een kind zijn, wiens hersenen zoo gezond mogelijk ontwikkeld zijn. Zwakzinnig daarentegen duidt volkomen helder op iemand, wiens zinnen niet de normale sterkte hebben zonder dat nochtans de graad van het idioot-zijn moet worden aangenomen.'

De onduidelijkheid wordt in de hand gewerkt omdat er aan het begin van de twintigste eeuw geen duidelijke methode bestaat om vast te stellen welke kinderen een beperking hebben, welke varianten daarin bestaan en welke kinderen eenvoudigweg door omstandigheden een leerachterstand hebben opgelopen. Precies dat is de reden waarom commissiesecretaris Dirk Herderschêe zich inzet om de (intelligentie)test die in Frankrijk in 1908 is

ontwikkeld door psycholoog Alfred Binet en zijn medewerker Theodore Simon ook in Nederland te introduceren. Hij zorgt in 1911 voor de eerste vertaling van de Franse IQ-test en verfijnt het instrument zodanig dat aan de Nederlandse variant uit 1919 zijn naam wordt verbonden. Deze test maakt het mogelijk om de intellectuele capaciteiten van kinderen systematisch te beoordelen en vast te stellen wie van hen baat zou kunnen hebben bij bijzonder onderwijs. Volgens Herderschêe zelf:

'De Binet-Herderschêe-test stelde ons in staat om een wetenschappelijk kader te creëren, waarmee we het verstandelijke vermogen van een kind konden vergelijken met dat van leeftijdsgenoten.'

Maar hiermee lopen we vooruit op de gebeurtenissen. Eerst terug naar de problemen waar de After Care-commissie zich over moest buigen.

Wat te doen na school?

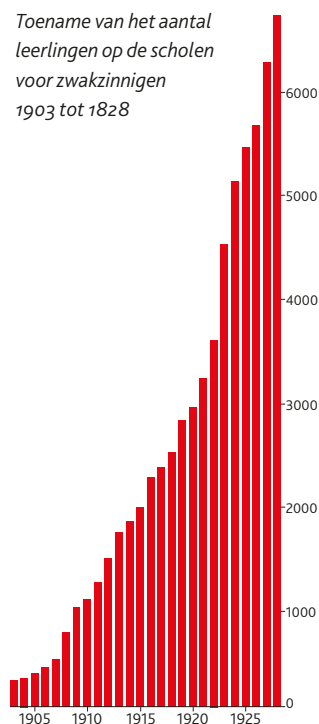
De After Care-commissie buigt zich ook over een probleem dat misschien nog wel lastiger is dan de problemen waarmee schoolgaande kinderen met een verstandelijke beperking kampen. Zij onderzoekt de situatie van kinderen die *niet* meer leerplichtig zijn, dat wil zeggen die ouder dan 12 en vanaf 1917 ouder dan 14 zijn. Wat gebeurt er eigenlijk met hen? Wat moet men met hen aanvangen?

Ook voor dergelijke kinderen waren op verschillende plekken al oplossingen bedacht. Zo werd in Den Haag geprobeerd het oude patronaat te doen herleven: goedwillende burgers bekommerden zich om zwakzinnige jongeren die buiten de boot dreigden te vallen. De animo om zich als patroon te melden was echter zeer gering gebleken. Dit had als gevolg dat die kinderen een zorg bleven voor degenen die het beste met hen bekend waren: hun leraren van de Lagere School of – steeds vaker – die van de scholen voor Bijzonder Lager Onderwijs (BLO).

'Op de tegenwoordige onderwijzers van achterlijke kinderen rusten zware plichten,' schrijft I. Schreuder, directeur van een van de eerste Amsterdamse scholen voor achterlijke kinderen in 1907 in een zelfstandige publicatie (*Het onderwijs aan achterlijke kinderen*). Overigens is Schreuder directeur van de school waar vanaf 1908 Pier de Boer werkzaam is. Hij is tevens degene die hem van harte zal aanbevelen voor de Amsterdamse vacature voor een nazorg-ambtenaar. Maar in 1907 vraagt hij aandacht voor de verantwoordelijkheid waar de leerkrachten in het Buitengewoon Lager Onderwijs voor staan:

'Zij [die onderwijzers] moeten dit moeilijke terrein van de heilpaedagogie helpen ontginnen. (...) Maar meer dan dat, hebben zij, door de uitkomsten van hun onderwijs bekend te maken, te propageeren voor de zaak van het achterlijke kind. Zij hebben hunne zorgen voor hunne leerlingen uit te strekken buiten de school maar ook nadat zij de school verlaten hebben. Zij hebben ze in de maatschappij te brengen en daar hun eerste schreden te leiden. Zij moeten

Toename van het aantal leerlingen op de scholen voor zwakzinnigen 1903 tot 1828

Tussen 1903 en 1928 neemt in Nederland het aantal kinderen in het buitengewoon onderwijs met een factor 35 toe, van 200 tot 6700.

raad geven bij de beroepskeuze, en, zoo noodig, zelfs werk voor hen zoeken. Het onderwijs aan achterlijke kinderen dient daarom uitsluitend opgedragen te worden aan bekwame leerkrachten, die zich geheel kunnen en willen geven aan hun taak.'

Maar met de groei van het bijzonder onderwijs is deze opgave voor de leerkrachten te veel gevraagd. Steeds duidelijker wordt daarom dat er wat moet gebeuren. De eerste stad die daarvoor beleid gaat maken en concrete stappen gaat zetten is Amsterdam. Dat gebeurt als vervolg op het After Care-rapport dat in oktober 1917 het licht ziet.

Het After Care-rapport

De After Care-commissie gaat met haar onderzoek en aanbevelingen niet over een nacht ijs. Zij baseert zich op gegevens die verzameld zijn met behulp van enquêtes onder het personeel van de bij het onderzoek betrokken scholen. Deze gegevens omvatten de ervaringen van 133 oud-leerlingen die minstens twee jaar onderwijs hebben gevolgd en de school ondertussen vijf jaar of langer hadden verlaten. De commissie wil weten wat er met de schoolverlater gebeurt. Want:

'Indien de overheid of de vereeniging die de school voor buitengewoon onderwijs in stand houdt, haar bemoeiingen uitsluitend beperkt tot den schoolleeftijd en zich daarna niets meer aan de kinderen laat gelegen liggen, dan zal in de eerste plaats totaal ontbreken de voor de evolutie van den schoolarbeid absoluut onmisbare ervaring omtrent het bereiken van het gewenste maatschappelijke doel.'

Het is wat moeizaam geformuleerd maar de bedoeling is duidelijk: als men zich na de schooltijd niet langer bekommert om kinderen met een verstandelijke beperking, vergaat het hun in de meeste gevallen slecht.

De commissie toont zich kritisch over het nut van vervolgonderwijs voor schoolverlaters met een verstandelijke beperking. Daar zitten die leerlingen niet op te wachten en waar het geprobeerd is, blijkt het effect gering. Zij constateert: 'Voortgezet onderwijs in den zin van uitgebreid onderwijs, is in het algemeen gesproken voor onze leerlingen een nonsens.' In plaats van uitgebreide vakopleidingen adviseert de commissie om de schoolverlaters direct onder te brengen bij geschikte werkgevers, met blijvende begeleiding door een ambtenaar voor Maatschappelijke Zorg. 'Onze kinderen zijn en blijven zwakzinnig en als regel zullen zij hun geheele leven en met handenarbeid en met verstandelijken arbeid bij normalen ten achter zijn.'

Beperkte zelfstandigheid

De After Care-commissie benadrukt in haar rapport dat het directe doel van scholen voor buitengewoon onderwijs er niet alleen uit bestaat kinderen te leren lezen, schrijven en rekenen maar er juist op gericht moet zijn hen zoveel mogelijk maatschappelijk zelfstandig te maken. Zelfredzaam zouden we tegenwoordig zeggen.

Een jeugdige Pier de Boer

Bij kinderen met een verstandelijke beperking is dit een bijzondere uitdaging, omdat hun vermogen zich aan te passen aan nieuwe levensomstandigheden structureel onder het gemiddelde ligt. 'Eens zwakzinnig, altijd zwakzinnig! Als regel zal de zwakzinnige, gedurende zijn (haar) geheele leven eenige moreele (wellicht ook financieele) steun behoeven, om zich in de maatschappij te kunnen handhaven.'

Daarvoor is wel begeleiding nodig, langdurig. Zonder dat zullen veel oud-leerlingen in armoede of een andere vorm van marginalisering vervallen. De commissie wijst erop dat hulp bij het vinden van een eerste baan meestal onvoldoende is om te voorkomen dat leerlingen toch van de maatschappelijke ladder afglijden. De commissie onderzoekt de situatie van 133 oud-leerlingen,

waarvan het grootste deel zonder werk zit en 'er 43 nog werkzaam [zijn] in dezelfde soort betrekking als in den beginne, slechts 27 nog bij denzelfden patroon, die bovendien in elf gevallen de eigen vader is.

Het rapport bevat meerdere voorbeelden van oud-leerlingen die zonder adequate nazorg ontspoord zijn. Een daarvan betreft een jongen.

'[Hij] was, na het verlaten van de school, tegen het advies van den directeur in, bij een boer uitbested. Al spoedig liep hij daar weg en trachtte met het venten van papier aan den kost te komen. Drie keer belandde hij in [het gesticht] Veenhuizen; in Duitschland werkte hij in de kolenmijnen. Tien jaar later kwam hij in arren moede aan de heer Boorsma [een van de leraren die aan het onderzoek meewerkten] vertellen, dat hij 'uit de bende vandaan' wilde.'

Een ander voorbeeld vertelt van een jongen die na een mislukte poging als schoenmakersleerling in de criminaliteit dreigt te belanden en door zijn zijn vroegere leerkracht op het goede pas werd geholpen:

'In 1906 werd hij in de leer gedaan bij een schoenmaker; hij brak echter zijn arm en, het werken ontwend, wilde hij na de genezing niet weer beginnen. [...] Nu is hij reeds 8 jaar lang bootwerker, verdient f3,45 per dag en de laatste jaren heeft de heer Boorsma niet veel moeite meer met hem gehad.'

Ambtenaar voor de Nazorg

De commissie concludeert dat incidentele hulp door schoolpersoneel ontoereikend is. Zij pleit voor het aanstellen van een vol-

Klas van Pier de Boer (in het midden), BLO school 2, Amsterdam. Tussen 1915 en 1920.

tijds 'ambtenaar voor Maatschappelijke Zorg'. Deze persoon moet niet alleen reageren op hulpvragen, maar ook oud-leerlingen en hun families actief begeleiden. 'De 'Maatschappelijke zorg' mag niet worden overgelaten aan den al of niet beschikbaren vrijen tijd van den onderwijzer-opvoeder. Aan het hoofd van deze allerbelangrijkste tak van dienst zal staan een 'ambtenaar' voor de 'Maatschappelijke zorg'.

De nieuw aan te stellen ambtenaar had volgens de commissie twee taken: 1. De maatschappij beschermen tegen mogelijk asociaal of crimineel gedrag van zwakzinnigen. 2. Zwakzinnigen beschermen tegen uitbuiting en sociale verwaarlozing. Zij ziet dat als een verlenging van de verantwoordelijkheid van het onderwijs: 'Het werk van den ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' is een voortzetting en bevestiging van het werk van de school voor buitengewoon onderwijs'.

Aanbevelingen en beleidsvoorstellen

Het rapport sluit af met 21 concrete aanbevelingen aan het bestuur van de Vereniging voor Spraakgebrekkige en Achterlijke kinderen, de opdrachtgever van de commissie. Doel van die aanbevelingen is institutionalisering en verbetering van de maatschappelijke zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. De belangrijkste ervan zijn:

– Invoering van leerplicht voor zwakzinnige kinderen.

De commissie hamert nog eens op de leerplicht: 'Het bestuur overwege de wenschelijkheid van het richten van een verzoek aan de regeering omtrent het invoeren van leerplicht voor zwak-

zinnigen.' Welbeschouwd een bijzonder punt, er bestaat immers al een leerplicht. Maar blijkbaar worden kinderen die niet mee kunnen komen toch nogal eens verwijderd. Of ze blijven thuis als er geen buitengewoon onderwijs beschikbaar is en daar blijft het dan bij. Dat vindt de commissie zeer onwenselijk. Bovendien vindt de commissie de leerplichtige leeftijd erg laag. Een jongen van 14, zo meent zij, is nog altijd een kind, zeker als hij of zij verstandelijk beperkt is.

– Oprichting van een reclasseringsinrichting

'Het bestuur neme maatregelen, dat de Vereeniging tevens reclasseringsinrichting worde, teneinde van de daaraan verbonden voordelen, ten behoeve der ontslagen leerlingen, te kunnen genieten.' De praktijk leert dat veel jongeren met een verstandelijke beperking in het crimineel circuit terechtkomen en daar nooit uit zullen komen als zij op dezelfde manier worden begeleid als 'gewone criminelen'. Daar moet de nazorg-ambtenaar dus zijn verantwoordelijkheid nemen.

– Oprichting van een Adviescommissie

'Directeur en onderwijzers der Scholen voor B.O. kiezen elk jaar uit hun midden een commissie van advies en medewerking inzake 'Maatschappelijke zorg.'

– Spreekuren en actieve begeleiding door de ambtenaar

'De ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' houdt minstens twee avonden in de week spreekuur ten behoeve van oud-leerlingen, hun verwanten, de patroon en allen, die belangstellen in het lot der oud-leerlingen.'

Ontluikende traditie

Het After Care-rapport dat in het najaar van 1917 wordt afgerond blijft niet onopgemerkt. Het past ook in de toenemende aandacht die ook in de academische wereld aan het ontstaan is voor de eigen aard van kinderen. Daar is zelfs een term voor gemunt: paedologie (*pais* betekent 'kind', *logos* 'kennis'), de wetenschap van het kind. Zij bestudeert zowel het 'normale' als het 'abnormale' kind. Bij het normale kind gaat het om de bestudering van het gehele kind: lichaam en ziel (psyche) plus de daarbij behorende activiteiten. Deze kennis is nodig om het abnormale kind te kunnen onderzoeken: zieke, gehandicapte, verwaarloosde misdadige, afhankelijke en 'verwilderde' kinderen.

In 1913 vindt er in Nederland een groot tweedaags Congres over *Kinderstudies* plaats, met een sector over het 'abnormale kind' en over wat deze kinderen nodig hebben aan pedagogische en psychologische ondersteuning. Vanaf 1916 verschijnt er een speciaal blad *Kinderstudies*. Er is een levendig debat over het meten en classificeren van intelligentie. Daarin speelt Dirk Herderschêe een voorname rol. Er zijn leerstoelen pedagogiek in oprichting op verschillende universiteiten. Kortom, kinderen staan volop in de beleidsmatige en wetenschappelijke belangstelling.

Het After Care-rapport (1917) past in deze ontluikende traditie. Het biedt een grondige analyse van de problemen waarmee

What's in a name?

Mensen met een verstandelijke beperking hebben in de loop van tijd talloze benamingen gekregen. De meeste daarvan zijn, zeker voor het hedendaagse gevoel, behoorlijk tot zeer negatief. In de Grieks-Romeinse tijd werden ze vaak aangeduid als monsters. Monster is afgeleid van het Latijnse *monere* (waarschuwen) en impliceert dat dergelijke mensen door de goden waren gezonden als een teken of als waarschuwing – niet van iets goeds. Een vergelijkbare benaming stamt uit de middeleeuwen: wisselkinderen. Volgens de folklore zouden bovennatuurlijke wezens gezonde kinderen vervangen door gehandicapte duivelskinderen.

In de Verlichting werd het begrip zwakzinnigheid geïntroduceerd. Het sensualisme, een invloedrijke theorie in die tijd, beschreef verstandelijke beperkingen als een zwakte van de 'verstands-zin'. Dit legde de basis voor latere pogingen om verstandelijke beperkingen te meten en te classificeren om vervolgens op basis van de ernst van de beperking mensen in categorieën te verdelen. Hierbij verwees de term idioot naar de zwaarste vorm van beperking en imbeciel naar een lichtere vorm. Niettemin was het onderscheid tussen licht, zwak en zwaar gehandicapt dan wel krankzinnig lang niet altijd duidelijk.

Sociale bruikbaarheid

In de negentiende eeuw begon de geneeskunde meer invloed uit te oefenen op de terminologie. Naast idioot en imbeciel kwam de term debiel in zwang, als een aanduiding van een iets minder ernstige vorm van zwakzinnigheid. Alle genoemde termen werden gekoppeld aan een hiërarchie van sociale bruikbaarheid: debielen werden gezien als 'heropvoedbaar' terwijl idioten als hopeloos werden beschouwd. Imbecielen zouden een twijfelgeval zijn.

De scheidslijnen tussen de verschillende typen mensen die hulp nodig hadden,

In 1990 werd een publiekscampagne gevoerd, waarin werd opgeroepen om stigmatiserende woorden als zwakzinnig, achterlijk of debiel definitief in de ban te doen. Sindsdien is het gebruikelijk te spreken van mensen met een verstandelijke beperking

waren tot diep in de negentiende eeuw onduidelijk. Veelzeggend in dat verband is een passage in *Verward van geest en ander ongerief* van Harry Oosterhuis en Marijke Gijswijt-Hofstra, een studie uit 2008 naar *Psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg in Nederland tussen 1870 en 2005*:

'Naarmate de sterke toename van vooral chronische en ongeneeslijke krankzinnigen, die vroeger bij hun verwanten of in andere instellingen waren ondergebracht, de gestichtscapaciteit in de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw onder druk zette, groeide de kloof tussen ideaal en praktijk. Veel minder patiënten dan verwacht waren te genezen. De gestichten dienden niet alleen als geneeskundige instellingen voor geesteszieken, maar ze waren ook bewaarplaatsen voor met name arme hulpbehoevenden die zich in de maatschappij niet konden handhaven: zwakzinnigen, demente bejaarden, lijdens aan allerlei organische

kwalen, zoals epilepsie en andere neurologische aandoeningen, en gestoorde criminelen. In het gesticht werden zij onderworpen aan de dwang en routine van de 'totale institutie'. Krankzinnigen-gestichten kregen deels het karakter van tucht- en armenhuizen en qua geslotenheid en regime hadden ze veel weg van gevangnissen, kloosters en kazernes.'

Het is een belangrijk besef: dat de grens tussen allerlei vormen van marginaliteit onduidelijk was en dat verschillende vormen van marginaliteit elkaar ook kunnen versterken. Het lijkt erop dat dit besef tegenwoordig, zij het vanuit een geheel andere optiek (niet die van de samenleving maar die van het gemarginaliseerde individu) opnieuw aan kracht wint. Des te belangrijker is het om de factor 'verstandelijke beperking' goed te onderscheiden. Het verklaart de vele pogingen die er in de loop van tijd, ook nu nog, daartoe zijn ondernomen.

Stigmatiserend

In het begin van de twintigste eeuw raakte er binnen het onderwijs voor kinderen met een handicap een nieuwe term in zwang geraakt: achterlijk – een term die Pier de Boer en zijn tijdgenoten voor op de tong lag. Hiermee wordt bedoeld op kinderen die achterblijven, die het gewone onderwijs niet kunnen bijbenen en daardoor een probleem vormen.

In het verdere verloop van de zestiende eeuw verschuift de terminologie opnieuw, mede door veranderingen in maatschappelijke opvattingen en wetgeving. In de jaren vijftig en zestig worden termen als geestelijk – en mentaal gehandicapt gangbaar. Deze termen zijn bedoeld om het onderscheid met fysieke handicaps te verduidelijken.

Toch werken ook deze termen nog altijd stigmatiserend. Vandaar dat vanaf de jaren zeventig steeds vaker omschrijvingen als moeilijk lerend en mensen met een verstandelijke beperking ge-

bruikt worden. Deze verschuiving weer spiegelt de bredere beweging richting inclusie en 'volwaardig burgerschap'.

LVB

Tot slot de tegenwoordig veel gebruikte term: mensen met een licht verstandelijke beperking, LVB. Deze komt begin twintigste eeuw in gebruik. De terminologie ontstaat uit de behoefte om het stigma van eerdere termen zoals debiel of zwakzinnig te doorbreken. Waar eerdere benamingen vaak negatief geladen waren en de nadruk legden op beperkingen, richt verstandelijke beperking zich op het individu, met respect voor diens menselijkheid en mogelijkheden. Een eerste stap in deze richting dateert uit 1989 toen de Federatie van Ouderverenigingen een notitie uitbracht onder de titel *Mensen met mogelijkheden*. De visie die uit deze titel spreekt heeft sindsdien veld gewonnen.

Het gebruik van de term weerspiegelt dan ook een belangrijke verschuiving in zorg en samenleving want impliceert inclusiviteit. De nadruk ligt op 'mensen met', wat aangeeft dat de beperking slechts een onderdeel is van de persoon en niet de kern van de identiteit. Het geeft ook aan dat die kern mogelijk de beperkingen te boven gaat. Het begrip 'licht' erkent dat veel mensen met een verstandelijke beperking in staat zijn om met de juiste ondersteuning relatief zelfstandig te functioneren.

Deze term is onderdeel van een bredere trend in psychologie en in de zorg om beperkingen nauwkeuriger te definiëren en individueel maatwerk mogelijk te maken

In dit boek is er echter voor gekozen het woordje 'licht' achterwege te laten omdat het een precisie dan wel onderscheid suggereert dat niet altijd even hard te maken is en bovendien tijdens het arbeidzame leven van Pier de Boer niet bestond.

oud-leerlingen met een verstandelijke beperking geconfronteerd worden. Dat constateert een chronisch gebrek aan aandacht voor deze groep. Er moet wat gebeuren, zo concludeert de commissie, iets structureels. Het lot van deze kinderen moet niet langer afhankelijk zijn van de goedertierenheid van hun voormalige leerkrachten. Er moeten mensen voor hen gaan 'lopen'. Er moet een gespecialiseerde ambtenaar komen, die een schakel moet gaan vormen tussen school, gezin en maatschappij, en daarmee de sociale weerbaarheid van deze groep waarborgen.

Dat wordt Pier de Boer die in 1921 in Amsterdam als eerste ambtenaar voor de nazorg aan het werk gaat •

Pier de Boer, een karaktervolle, gedreven idealist

Beeld van de Friese Grutte Pier in Sneek.

Pier de Boer wordt op 10 september 1884 geboren in Kimsward Friesland, een plaats die niet direct bekend staat maar wel doordrenkt is van geschiedenis. Dit Friese dorpje is namelijk de geboorteplaats van Grutte Pier, een legendarische figuur uit de zestiende eeuw die zich verzette tegen de onderdrukking door buitenlandse machten, in dit geval de Spanjaarden. Hoewel 'onze' Pier nooit de legendarische status van zijn dorpsgenoot heeft gekregen, werd zijn leven wel gekarakteriseerd door eenzelfde vasthoudendheid, zij het op ander gebied: dat van sociale rechtvaardigheid en zorg voor kwetsbaren in de samenleving.

Pier groeit op in een groot gezin. Hij is een van zes zoons. Zijn vader, die caféhouder is en limonade in glazen flessen produceert, beschikt niet over veel middelen maar hecht wel grote waarde aan onderwijs. De kinderen moeten naar de beste scholen die te vinden zijn. Vandaar dat Pier en zijn broers naar de Rijkskweekschool in Haarlem gaan. Deze school staat bekend om zijn vooruitstrevend onderwijs en werd destijds gezien als een uitgelezen kans op een betere toekomst. Een man als Theo Thijssen werd er ook opgeleid.

In Haarlem en omgeving

In Haarlem begint Piers passie voor onderwijs en verbetering van sociale omstandigheden. Hij ontwikkelt zich tot een leerling die niet alleen uitblinkt in theoretische vakken, maar ook in praktische vaardigheden, met name handenarbeid. Dit zal later een belangrijke pijler worden in zijn werk met verstandelijk beperkte jongeren.

Na beëindiging van zijn opleiding in 1904 heeft Pier verschillende tijdelijke betrekkingen tot hij in 1906 benoemd wordt bij het openbaar (gewoon) lager onderwijs in Zandvoort. Daar blijkt al snel dat zijn interesse niet alleen ligt bij het onderwijzen van kennis maar ook en misschien wel vooral bij het welzijn van zijn leerlingen. Zijn benadering is niet alleen gericht op schoolprestaties, maar ook op karakterontwikkeling. Pier voelt zich verantwoordelijk voor alle aspecten van zijn leerlingen. Het gaat hem om, wat heet, 'heel de mens'. Ook dit zal later een kenmerk worden van zijn werk als nazorgambtenaar.

In Haarlem, waar hij zich uiteindelijk vestigt, is Pier weldra een gerespecteerd leraar. Hij combineert zijn pedagogische aanpak met diepe empathie. Zijn collega's waarderen hem om zijn openheid en de manier waarop hij kinderen met moeilijke achter-

Pake Jan de Boer (1846-1925), met vijf van zijn zoons. De zesde was in 1905 overleden. Pier staat tweede van rechts.

gronden weet te bereiken. Pier begrijpt dat onderwijs meer is dan lesgeven. Het is een manier om een solide basis te leggen voor de rest van iemands leven. Vandaar ook dat zijn verantwoordelijkheid zich tot buiten het klaslokaal uitstrekt. Steeds weer staan zijn leerlingen in zijn denken centraal. Daarbij beklemtoont hij dat elk kind, ongeacht achtergrond of omstandigheden, recht heeft op ontwikkeling.

Piers pedagogische overtuigingen sporen met zijn politieke opvattingen. Want ook op dat gebied is hij actief. Zo is hij jarenlang voorzitter van de Haarlemse afdeling van de SDAP. Een van de anekdotes die hierover de ronde doet is dat hij na een demonstratie tegen de monarchie met SDAP-leider Pieter Jelles Troelstra in de cel gezeten zou hebben.

Aanbevolen voor de nazorg

Na enige jaren in Zandvoort lesgegeven te hebben, wordt De Boer benoemd aan school 2 voor het Buitengewoon Lager Onderwijs (BLO) te Amsterdam, aan de Plantage Muidergracht 26/28. School 2 is de tweede BLO school van de in 1894 opgerichte Vereniging voor Spraakgebrekkige en Achterlijke Kinderen. Vanuit deze functie wordt De Boer benoemd tot ambtenaar bij de nazorg, de functie waarin hij uiteindelijk faam zal verwerven.

De voorgenomen aanstelling van een ambtenaar in de nazorg is een uitvloeisel van het in 1917 gepubliceerde After Care-rapport (zie hoofdstuk 1). Pier de Boer solliciteert op de betrekking en het hoofd van de school waar hij werkt, de al genoemde I. Schreuder, schrijft een aanbeveling. Daarin gaat hij uitvoerig in op elk van de vier in de vacature gestelde vereisten: (1) een man van karakter, (2) met invloed op zijn leerlingen, (3) die vertrouwen wekt en (4) ook nog met werkgevers kan omgaan.

Vader Jan de Boer (1846-1925) is koopman, moeder Roelofke Roedema (1857-1953) zorgt voor het gezin. Zij krijgen tussen 1878 en 1896 acht kinderen, waarvan de eerste dood wordt geboren en de derde, Herke, na vijf maanden overlijdt. Alle zes overgebleven kinderen zijn jongens. Pier, die op 10 september 1884 wordt geboren, heeft twee oudere broers (Hans (1879) en Herke (1883)) maar krijgt er daarna nog drie bij: (Geert (1888), Jan (1892) en Roelof (1896)). Herke overlijdt in 1905. Vader Jan overlijdt in 1925 op 69-jarige leeftijd. Moeder Roelofke wordt oud, zij overlijdt in 1953 op 97-jarige leeftijd. Op deze foto zitten Pier en zijn vrouw Sien met hun twee jongste kinderen rechts vooraan.

De opmerkingen van Schreuder met betrekking tot deze vier ver-eisten zeggen veel over Pier de Boer. Reden om ze hier uitvoerig aan te halen:

1. Een man met karakter...

'De heer P. de Boer is werkelijk een man van karakter, wat onomstootbaar blijkt uit het feit, dat hij steeds de vertrouwensman van het personeel van school 2 is geweest en deze positie altijd heeft gebruikt om mee te helpen, de goede, prettige verhoudingen op school 2 te bevorderen en in stand te houden. Als sociaal-democraat was hij nimmer fanatiek of een slaaf van zijn principes. Hij is een eerlijk man, die ook ongelijk kan erkennen en nooit rancune toonde, tegen wie dan ook, wanneer één of andere maatregel werd getroffen, waarmee hij het niet eens was. Zijn taak in de school heeft hij steeds met toewijding en opgewektheid vervuld.'

2. ... met invloed op zijn oud-leerlingen,

'De invloed van de heer de Boer op de leerlingen en oud-leerlingen zoo ook op de ouders is altijd een zeer goede geweest. Naast liefde weet hij ook ontzag te kweeken. En ik heb met voldoening kunnen constateren, dat dit niet alleen zijn eigen leerlingen geldt. Het 'geval' met George Eerenvelt is 'up to date'. Deze jongeman (psychopaat) had nooit iets met de heer de Boer uit te staan gehad, daar hij een leerling van de heer van der Zanden was. Door toevallige omstandigheden was de hulp van de heer B. Maan ingeroepen, toen George in aanraking kwam met de politie. De heer Maan had geen succes en droeg de zorg aan de heer de Boer over, die met veel werk en grote toewijding volkomen geslaagd is, deze diep gezonken jonge man er boven op te helpen. Dit is een prachtig staaltje van After-Care geweest, zonder eenige reclame afgespeeld, maar dat werkelijk bewondering afgedwongen heeft.'

Pier de Boer was een populaire leerkracht in Haarlem. Jaarlijks speelde hij voor Sinterklaas in een uitpuilende zaal met honderden kinderen.

3. *die vertrouwen wekt en...*

'Gegeven het eerlijke onbaatzuchtige karakter van de heer de Boer die er nooit naar streefde eer of materieële voordelen te behalen, bij het vele dat hij steeds deed, gegeven de positie die hij steeds op school z innam, twijfel ik er niet aan, of hij zal als Ambtenaar voor de After-Care slagen zich het vertrouwen te verzekeren van het bestuur en het personeel van de scholen.'

4. *ook nog met werkgevers kan omgaan.*

'Omtrent punt 4 zou twijfel kunnen bestaan wat betreft de geschiktheid van de heer de Boer. Het is over deze kwestie, dat ik nog al eens met hem gesproken heb. Ik stelde hem onder andere de vraag, of hij als sociaal-democraat de geschikte man zou kunnen zijn, om met werkgevers te onderhandelen. Zijn eerlijk antwoord, onomwonden gegeven, bevestigde het onder punt 1 genoemde. Hij kent het achterlijke kind en beseft dus ten volle, dat hier geen sprake kan zijn van eischen stellen. Hij begrijpt, dat het vaak een gunst zal zijn, wanneer werkgevers besluiten onze kinderen in hun dienst te nemen. In de zeer vele gevallen, dat hij ontslagen leerlingen hielp plaatsen, is mij dan ook steeds gebleken, dat deze zorg hem met grote gerustheid kon worden toevertrouwd.'

'Resumeerende heb ik de eer den heer de Boer bij u warm aan te bevelen voor de belangrijke vertrouwenspositie als Ambtenaar voor de After-Care. Er mogen andere ernstige kandidaten zijn, weinigen zullen er zijn, die het achterlijke kind zoo goed kennen en het zoo'n goed hart toedragen als hij.'

Het is niet bekend of deze fraaie aanbeveling de doorslag heeft gegeven maar in ieder geval wordt Pier aangesteld, eerst (in 1921) bij de Vereniging, twee jaar later (1923), als de nazorg door de plaatselijke overheid wordt overgenomen, bij de gemeente Amsterdam, waar de nazorg een plek krijgt in de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst, de GGD. Dan pas ook verhuist hij vanuit zijn geliefde Haarlem naar de hoofdstad, naar de Zeeburgerdijk 234 om precies te zijn.

Pier de Boer, zittend voor
BLO school 2 in Amsterdam

Tomeloze energie

Eenmaal aan zijn nieuwe baan begonnen geeft Pier blijk van een tomeloze energie – en bovendien van een opmerkelijke systematiek. Beide komt tot uiting op de twee gebieden waarmee hij 't meest bekend is geworden: de opzet en bedrijfsvoering van sociale werkplaatsen en zijn onvermoeibare pogingen zijn pupillen een plek in de samenleving te bezorgen. Aan beide onderwerpen wordt hierna een apart hoofdstuk gewijd. In dit hoofdstuk gaat het vooral om de persoon van Pier.

Pier de Boer is een man van actie, geen theoreticus. Zijn werkwijze is pragmatisch en persoonlijk. De rol van nazorgambtenaar is een pioniersfunctie en vereist een geheel nieuwe benadering van zorg en werkgelegenheid voor verstandelijk beperkte jongeren. Pier is ervan overtuigd dat deze jongeren, mits voldoende begeleid, een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de maatschappij. Hij toont dit niet door zich te bekommeren om het hoe en waarom, maar vooral door te doen. *Doen*. Dat is het onuitgesproken motto van Pier de Boer. Niet lullen maar poetsen zouden wij tegenwoordig zeggen.

Piers manier van werken is eenvoudig maar effectief. 'Mijn instrumenten zijn mijn schoenen,' zei hij vaak. Daarmee doelde hij op het feit dat hij altijd in beweging was en voortdurend contact had met de mensen die hij wil helpen. Hij bezoekt werkplekken, gaat van huis naar huis en creëert persoonlijke netwerken. In plaats van te vertrouwen op bureaucratische procedures, is Pier actief en aanwezig in de gemeenschappen waar zijn pupillen wonen en

werken. Hij kent ook hun werkgevers, ouders, familieleden, en is voor allen een vertrouwenspersoon.

‘Hij sjouwde dag in, dag uit voor zijn pupillen,’ schrijft prof. dr. A. Querido, zijn baas bij de GGD, over hem in zijn autobiografie *Doorgaand verkeer* (1980). ‘Eerst alleen, later met één, nog later met 3 assistenten, heeft hij ontzettend hard gewerkt. Hij zocht werk, bepraatte patroons, vaders, moeders en echtgenoten, bezoekt gezinnen, scholen, fabrieken, inrichtingen en tehuizen. Hij kent zijn jongens en meiden, hij kent zijn stad, hij kent de arbeidsmarkt, en achter zijn stompje sigaar of walmend pijpje ziet men hem trekken, beladen met zijn papieren en... de zorgen van anderen.’

Wat Pier bijzonder maakt, is niet alleen zijn gedrevenheid, maar ook zijn vermogen om te verbinden. Hij werkt samen met verschillende sociale en politieke groepen, ongeacht hun achtergrond. Socialisten, liberalen, katholieken en protestants-christelijken: allen zetten zich onder Piers leiding in voor de nazorg voor mensen met een verstandelijk beperking. Hiermee ontstaat een breed draagvlak. Dat op zijn beurt leidt niet alleen tot tal van praktische oplossingen, maar verandert ook de maatschappelijke kijk op verstandelijk gehandicapten.

Piers pupillen weten dit ook te waarderen. Zo wordt op Sinterklaasavond steevast een kaart bezorgd van dezelfde Sjorsie Eerenvelt over wie Schreuder in zijn aanbeveling van Pier de Boer als nazorgambtenaar spreekt. Sjorsie haalde altijd een hoop rottigheid uit en beheerde onder meer een clandestien loterijtje. Daar leeft hij van. Hij wordt door Pier de Boer verscheidene malen uit het politiebureau gehaald en bij een baas geplaatst. Aan het eind van het jaar betuigde hij hiervoor jarenlang zijn dank.

Koopman en organisator

Pier is niet alleen een harde werker en een aimabel man, hij is ook een koopman en een goed organisator. Verder heeft hij grote gaven op economisch, financieel en organisatorisch gebied en is opmerkelijk handig in het overzien van de uitkomsten die hij met zijn projecten kan bereiken. Dit geldt ook voor de producten die hij laat maken in de door hem opgezette sociale werkplaatsen. Pier weet ze slim aan de man te brengen zoals hij ook handig is bij het inkopen van grondstoffen.

Piers aanpak is zowel praktisch als vernieuwend. Hij begrijpt als geen ander dat de maatschappij niet klaar is voor volledige inclusie maar gelooft wel dat verandering mogelijk is. Zijn streven is de overgang van het onderwijs naar het werkzame leven soepel te laten verlopen – en wel zo dat zijn jongeren niet gedwongen worden tot een geïsoleerd bestaan.

Wat Pier bijzonder maakt, is zijn onwrikbare overtuiging dat elke jongere, ongeacht zijn beperking en met de juiste begeleiding, iets waardevols kan bijdragen aan de maatschappij. Dit idee vormt de kern van zijn visie op nazorg. Het resultaat is eraan: Pier bewees dat jongeren met een beperking dankzij de juiste zorg en

Sien van Gelder, echtgenote van Pier de Boer

goede begeleiding kunnen meedoen aan de samenleving en financieel zo veel mogelijk op eigen benen kunnen staan.

Huis van de familie De Boer aan de Zeeburgerdijk 234 in Amsterdam-Oost, met een immense tuin aan het water van het Nieuwe Diep.

Privéleven

Hoewel Pier zijn werk met hart en ziel doet, is zijn privéleven niet minder belangrijk voor hem. Zijn huis aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam wordt een bruisend centrum van activiteiten. Pier gebruikt het als postadres voor sollicitaties en voor allerlei comités en commissies waarvan hij deel uitmaakt. Pupillen, collega's en vrienden zijn altijd welkom. Zijn vrouw, zelf onderwijzeres, staat volledig achter hem en ondersteunt Pier ook bij de logistieke en praktische kant van de nazorg. Zelfs Piers kinderen worden betrokken bij het dagelijks leven van de pupillen. Zo worden zij

ingeschakeld in de werkplaatsen en helpen bij het maken en verkopen van de matten, borstels en meubels die ter plekke geproduceerd worden. 'Mijn broer Dik was net van de MTS af en die zocht wat te doen,' herinnerde Piers jongste zoon Pier jr. zich later (in een speciale uitgave van het blad *Imago* ter gelegenheid van 75 jaar AGO, 1931-2006). *'Hij heeft de eerste mattenpers voor ons klaargemaakt: een grote bank waar geweven kokosmatten op gemaakt werden. De pennen werden eruit gehaald en daar werden dan touwen doorheen getrokken. Het was mooi werk. Het product dat ze maakten was onverslijtbaar. Mijn zuster deed administratief werk. Zij heeft ook het cliëntsysteem opgezet.'*

Pier is een zorgzame en betrokken vader, al maakt zijn werk het hem soms moeilijk privé en werk te scheiden. Zijn kinderen herinneren zich hem als iemand die weliswaar altijd onderweg was, maar ook met liefde en humor zijn gezin bijeenhoudt. Ondanks zijn zware verantwoordelijkheden blijkt Pier steeds weer in staat om momenten van lichtheid te creëren. Zo wanneer hij grapjes maakt over de constante stroom van leerlingen en collega's die hun huis in en uit gaat of wanneer hij zijn kinderen de nodige praktische vaardigheden voor het werk in de werkplaatsen bijbrengt. Voor Pier is geen taak te klein, en geen probleem te groot. Een sociaal mens met een praktische instelling. Aldus het beeld dat naar voren komt in de herinneringen van zijn kinderen en collega's, zoals verzameld door Taco Kingma in het jubileumboek dat verscheen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de

Nederlandse Vereniging voor Sociaal-Pedagogische Zorg en in de onuitgegeven autobiografie van zijn oudste zoon Jan:

'Zeeburg was voor ons allen een begrip geweest – en niet alleen voor ons maar ook voor talloze vrienden en NBAS'ers [de Nederlandse Bond van Abstinente Studerenden, geheelonthouders, socialisme en geheelonthouding vormde binnen het gezin De Boer een eenheid] die daar geregeld op bezoek kwamen en zich thuis gevoelden, door de fijne sfeer die vader en moeder daar wisten te scheppen. Er werd

Pier en Sien met hun twee jongste kinderen, Pier en Zus.

gezeild en gekanood. Er werd gewerkt in de tuin met de appelbomen en de moestuin, de vele kippen en jonge kuikentjes iedere keer weer. Er werd gezwoegd om de tjotter ieder voorjaar weer klaar voor het zeilen te krijgen. [...] Er bestond ook een enorme gastvrijheid: alles kon. In de grote keuken beneden achter waren vele bijeenkomsten van NBAS voor het maken van pindakaas, die verkocht werd om geld te krijgen voor het NBAS-Bondshuis in Oldebroek. Ik herinner me zelfs dat we in de keuken gevolksdans hebben – en niet door de vloer zijn gegaan! En we hadden ook heel veel goede gesprekken thuis over politiek en alles wat de jeugd en NBAS bewoog in die tijden.'

Een praktische instelling heeft Pier ook in zijn privéleven. Zo is hij in het bezit van een zelfgebouwde tjotter, It Sweltsje genaamd, de zwaluw. Voor deze boot bouwt hij eigenhandig een (boten) huis. Het verhaal gaat dat hij dit huis na de bouw nog een kwartslag gedraaid heeft. Daarmee lag het beter. Een kunststukje. 'Vader was een echte vroege, wat je heden ten dage "doe het zelve" zou noemen,' schrijft zoon Jan in zijn autobiografie.

'En dat hing nauw samen met zijn werk. Alhoewel vader in Amsterdam ambtenaar voor de nazorg van achterlijke kinderen was geworden en de Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst – de GGD – op de Nieuwe Achtergracht zijn thuisbasis was geworden, was hij vóór 1923 altijd schoolmeester op een school voor buitengewoon lager onderwijs – de BLO school aan de Pl. Muidergracht geweest. Op school speelde handenarbeid met de achterlijke kinderen een belangrijke rol: matten vlechten maar ook met hout

Pier in zijn zelfgebouwde tjotter.

werken en timmeren. Vader had trouwens die timmerhartstocht van niemand vreemd want ook Pake [grootvader] in Harlingen was een hartstochtelijk timmerman die in zijn werkplaats achter het huis in Harlingen voor alle kleinkinderen naaidozen, wandkastjes en wat niet al timmerde. Vader had dan ook vroeger thuis ook al van alles getimmerd en het laatste was een mooie eikenhouten wieg voor [mijn jongere broer] Pier die in 1920 geboren was. Het nieuwe huis in Zeeburg gaf volop gelegenheid voor een echte doe het zelve om met van alles aan de slag te gaan want er was veel te doen'.

Pier heeft naast klussen en zeilen nog andere hobby's. Twee om precies te zijn: klokken en postzegels. Klokken sleept hij overval vandaan. Het huis staat er vol mee. Bedoeling is dat ze allemaal tegelijk slaan. Dat was volgens zijn kinderen geen hobby maar een afwijking.

En dan die postzegels. Op zondagen zit Pier ze regelmatig in de badkamer los te weken om ze vervolgens op te

bergen in tabaksblikjes. Gek genoeg doet hij daar geen etiket op zodat hij ze vaak moeilijk kan terugvinden. Maar een enorme verzameling heeft hij op den duur wel. Ze gaat over op zijn oudste zoon.

Het moet een druk gezin zijn geweest. Piers vrouw, Clasina Frederika ('Sien') van Gelder, had in de eerste 12 jaar van hun huwelijk een volledige baan als onderwijzeres. Zij is een moderne, werkende vrouw. Thuis heeft men dan ook een inwonende huishoudster.

Het echtpaar heeft 4 kinderen. Zijn oudste zoon Jan (1911-2010) wordt de eerste hoogleraar theoretische natuurkunde aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam, twee zoons gaan de techniek in en de dochter wordt beroepskeuzeadviseur. Het hele gezin wordt bij het werk van vader betrokken en vindt het heel gewoon om met 'debielen' en 'imbecillen', zoals dat toen heette, om te gaan.

Overtuigd sociaaldemocraat

Pier de Boer is niet alleen een man van de praktijk maar, zoals al herhaaldelijk opgemerkt, ook een overtuigd sociaal-democraat. Zijn politieke idealen zijn stevig geworteld in de overtuiging dat een rechtvaardige samenleving pas mogelijk is als iedereen, ongeacht achtergrond of beperking, gelijke kansen krijgt. Hij gelooft in de maakbaarheid van de samenleving en gelooft hiermee ook dat een samenleving die zich inzet voor de zwaksten haar eigen toekomst verbetert. Dit wordt niet alleen weerspiegeld in zijn

werk met verstandelijk beperkte jongeren, maar ook in zijn politieke activiteiten.

Pier is actief lid van de SDAP, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Hij staat bekend om zijn felheid in het verzet tegen de gevestigde orde en zijn overtuiging dat de macht in handen van gewone mensen hoort te liggen. Hij demonstreert regelmatig tegen het koningshuis, vooral op Prinsjesdag, een (protest)dag die hij 'Rooie Dinsdag' noemt. Dit anti-monarchisme komt voort uit zijn diepgewortelde opvattingen over het belang van sociale gelijkheid. Deze radicale kant van zijn persoonlijkheid wordt echter altijd weer gecombineerd met een pragmatische benadering. Hij begrijpt dat verandering stap voor stap gaat en dat steun van de gemeenschap essentieel is om de gestelde doeleinden te bereiken.

Pier de Boer, omstreeks 1930

Geen doetje

Over opmerkelijke figuren als Pier de Boer doen vanzelfsprekend sterke verhalen de ronde. Ze zijn vaak niet te controleren en vertellen soms meer over het imago dan over het werkelijke karakter van de persoon in kwestie. Een van die verhalen, verteld door Taco Kingma in het hiervoor genoemde jubileumboek, gaat over een patiënt/pupil die overstuurt en agressief het gebouw van de GGD binnenstormt, zwaaiend met een, naar achteraf bleek, geladen revolver. 'Ik mot hem [bedoeld is Pier] hebben, g.v.d.!', zou hij geschreeuwd hebben.

De hele dienst in rep en roer maar De Boer blijft rustig en zegt dat de man kan binnenkomen. Als hij vervolgens blijft vloeken, tieren en zwaaien, zegt De Boer: ik kan niet met je praten als je staat, ga toch zitten! Als dit schoorvoetend gebeurt, is de volgende zet: ik kan niet met je praten als je zo met dat ding staat te zwaaien: leg toch neer! En warempel, hij doet het. De Boer pakt de revolver vervolgens heel voorzichtig op, hij is er in feite doodsbenaauwd voor, en doet het in een bureaula die hij vervolgens meteen op slot doet. Dan barst hij los: en nu ben ik aan de beurt om een appeltje met jou te schillen!

Waar, niet waar? Hoe dan ook: je ziet het hem doen. Het is in ieder geval een verhaal dat bij hem past.

Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog brengt zware tijden voor Pier de Boer. Zijn vrouw overlijdt in 1940. Dit heeft grote invloed op zowel zijn leven als zijn werk. Desondanks blijft Pier doorgaan. Hij verhuist naar Huize Vechoever, een kapitale achttiende-eeuwse villa aan de Vecht, in Maarssen, die eigendom is van de Noord-Hollandse Vereniging 'Het Witte Kruis'. Het gebouw werd gebruikt als herstel- en rustoord voor overspannen verpleegsters. In 1941 wordt het verhuurd aan de Stichting AGO, de door Pier de Boer in 1931 opgerichte organisatie die zich bezighield met Arbeid voor Geestelijk Onvolwaardigen. Dit gebeurt voor het symbolische bedrag van f1,- per jaar gedurende 10 jaar, met optie tot koop van huis en landgoed voor f 35.000,-. Dit laatste gebeurt uiteindelijk ook, in 1953.

Schilderij van N. Maat uit 1989 van Huize Vechtoever in Maarsen, vanaf 1940 internaat voor jongens met een verstandelijke beperking. Pier trekt er in 1941 met zijn jongste zoon Pier jr. in.

Pier en zijn zoon Pier junior, een staf van vier personen en aanvankelijk een handvol, later meer pupillen verhuizen in 1941 naar Huize Vechtoever. Het gaat in alle gevallen om verstandelijk beperkte jongemannen onder de 25 jaar, die werkloos waren en vanwege hun gedrag niet in het ouderlijk milieu gehandhaafd kunnen worden. Zij lopen ernstig gevaar om sociaal af te glijden. Na een periode van begeleiding in het internaat hoopt men dat zij naar het eigen gezin of een plaatsvervangend milieu kunnen terugkeren. Het huis wordt ook een doorgangshuis voor Amsterdamse zwakzinnigen die uit de gestichten kwamen en eerst moesten wennen aan het leven buiten het gesticht voordat zij teruggaan naar de stad. Het is de laatste etappe van het actieve leven van Pier de Boer: voogdij uitoefenen over mensen met een beperking. Stichting AGO had hiervoor in 1942 toestemming gekregen.

De Boer begint zijn internaat met vijf bewoners. Gedurende de bezetting neemt dat aantal toe tot veertig, waarvan er 21 tijdens de bezetting weer terugkeren naar het gezin waar ze vandaan komen en negen zich zelfstandig in Amsterdam vestigen nadat ze daar een baan gevonden hebben.

Het worden barre tijden. Steeds vaker komen er kinderen uit Amsterdam naar Vechtoever om bijgevoed te worden. Aan alles is gebrek en, erger nog, voortdurend dreigt het gevaar dat Piers 'minderwaardige pupillen' door de Duitsers weggehaald worden. In de hongerwinter van 1944 rijdt Pier met een bakfiets naar

Noord-Holland om voedsel te halen voor de bewoners van Huize Vechtoever. Het gaat hier om tochten die vaak meer dan 100 kilometer lang en fysiek uitputtend zijn. Toch blijft Pier doorgaan. Tijdens de oorlogsjaren speelt hij ook nog een rol in het verzet. Hij helpt onderduikers, onder wie Joodse pupillen en vrienden, en zorgt ervoor dat ze veilig zijn. Zijn acties zijn stille daden tegen het onrecht dat Nederland teistert.

Einde en faam

Pier de Boer overlijdt op 28 oktober 1945, net 61 jaar oud. Zijn dood komt dus niet lang na het einde van de Tweede Wereldoorlog en in een tijd waarin zijn werk pas echt breed erkend begon te worden. Hij heeft grootse veranderingen in de zorg voor verstandelijk gehandicapte jongeren teweeggebracht maar kan de vruchten van zijn arbeid zelf niet meer ervaren. Zijn overlijden is niet alleen een groot verlies voor zijn familie maar ook voor de velen die van zijn werk geprofiteerd hebben – en voor de toekomstige sociaal-pedagogische zorg.

In de jaren na zijn dood blijft de invloed van Pier de Boer voelbaar. Met zijn werk heeft hij de basis gelegd voor de ontwikkeling van de nazorg in Nederland. Wat werd opgezet als een bescheiden experiment groeit uit tot een landelijk netwerk van organisaties voor maatschappelijke begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking. Hieronder een groot aantal werkplaatsen waar mensen met zo'n beperking dagelijks aan het werk zijn. Hierdoor krijgen deze mensen, tot dan toe vaak opgesloten in instellingen, mede dankzij Piers inzet voor het eerst de kans om volwaardig deel uit te maken van de samenleving. Het legde de basis van de sociaal-pedagogische diensten (SPD's) die in de jaren vijftig en zestig voortkwamen uit de diverse Nazorg BLO stichtingen.

Hoewel Pier de Boer in zijn tijd weinig formele erkenning kreeg, werkt zijn invloed tot op de dag van vandaag ook op het ideële vlak door. Het idee van inclusie van mensen met een verstandelijke beperking is inmiddels gemeengoed. Vanuit de huidige tien regionale MEE-organisaties, voortgekomen uit de in 1950 opgerichte SPD's, Sociaal Pedagogische Diensten, is een rechtstreekse historische lijn te trekken naar het gedachtegoed en de initiatieven van Pier de Boer. Medewerkers van MEE staan net als Pier de Boer naast de mensen en bieden cliëntondersteuning, niet alleen als het gaat om werk maar op alle levensgebieden, in alle levensfasen en bij alles wat nodig om integratie in de samenleving te bevorderen.

Pier de Boer was in zijn nazorg-activiteiten vooral gericht op werk. Dit deed hij bij voorkeur door zijn (voornamelijk) jongens onder te brengen van werkgevers, maar ook door voor hen werk te creëren in zogeheten werkinrichtingen. Daarmee pionierde hij in wat na de oorlog zou uitgroeien tot een omvangrijke bedrijfstak: sociale werkplaatsen of sociale werkvoorziening. Daarbij was de gedachte niet alleen dat het beter was om mensen van de straat te houden (want daar was de verleiding tot criminaliteit voor velen vaak moeilijk te weerstaan) maar ook dat mensen met een ver-

standelijke beperking het beste gedijen als ze daadwerkelijk deel uitmaken van de samenleving. Voor Pier stond dit laatste gelijk aan werken. Werken was volgens hem de beste manier om betrokken te worden en mee te kunnen doen. Daarover gaat een volgend hoofdstuk.

Pier de Boer-prijs en -brug

In 2021, als het honderd jaar geleden is dat Pier de Boer wordt aangesteld als ambtenaar van de nazorg, wordt dit jubileum van het fenomeen cliëntondersteuning gevierd met de onthulling van de Pier de Boerbrug in Amsterdam. Deze brug is gelegen aan het Oranje Vrijstaatplein in Amsterdam, recht tegenover het kantoor van Stadsdeel Oost. Een blijvend, hoewel uiterst bescheiden eerbetoon aan 's mans pionierswerk. Het symboliseert niettemin de impact van Piers werk, niet alleen in de zorgsector maar ook in de samenleving.

Om zijn daadkracht en spirit levend te houden reikt de stichting Sociaal Pedagogische Zorg (SPZ) samen met HandicapNL sinds 2009 één keer in de twee jaar de Pier de Boer-prijs uit. In de periode tot en met 2023 stond steeds een ander inclusie-thema centraal. Vanaf 2025 zal de prijs worden toegekend aan een persoon of organisatie die er op een verfrissende en daadkrachtige manier aan meewerkt om mensen met een verstandelijke beperking kansen te bieden in de samenleving en zich daarbij niet laat belemmeren door regels en beperkingen. Daarmee wil de organisatie uitdrukking geven aan het DNA van Pier de Boer. Hij deed in zijn tijd (100 jaar geleden) immers hetzelfde.

Aldus wordt Pier de Boer herinnerd als grondlegger van een beweging die de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking radicaal veranderde door zich met woord en daad in te zetten om hen een plek in de maatschappij te bieden. Of zoals een collega het ooit verwoordde: Pier de Boer was 'een man die zijn hele leven wijdde aan de zorg voor de meest kwetsbaren, altijd met een groot hart en een nuchtere benadering.' •

Op 16 september 2022 onthulde wethouder Shula Rijxman van Amsterdam samen met Ellis Jongerius, directeur van de LFB (belangenvereniging van en voor mensen met een beperking) het naambord van de Pier de Boerbrug. De gemeente Amsterdammer eert hiermee de grondlegger van de cliëntondersteuning.

1. En hoe heet je eig
2. Kijk eens, hier heb

voon Onder

M.

1926

Amsterdam

leerling van School

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

1926

No.:

Naam:

Schmaegemayer R.K.

Individueel Register

SAMENGESTELD DOOR:
Dr. D. HERDERSCHÉE,
Schoolarts te Amsterdam.

TWEDE DRUK.

N. V. Uitgevers-Maatschappij «HAGA», Den Haag.

CHR. SCHOOL
Buitengewoon Onderwijs

HEERENGRACHT 40
AMSTERDAM

A. VERSTANDSSCHAAL VOLGENS BINET.

1. En hoe heet je eigenlijk?
2. Kijk eens, hier heb ik een

R.K. 1-9-1920

Openbare Scholen voor Buitengewoon Onderwijs
TE AMSTERDAM.

1926
Scholen voor Buitengewoon Onderwijs
TE AMSTERDAM.

Onderzoek betreffende
geboren
Woonplaats
Leerling van
Datum van
Inlichting

Johanna Bonardina R.K.
4 juli 1912
Woonplaats
leerling van School 1926

een bok, een kindje
was geboren. Schier
nog een kast.
bachel, een port
men, nog een mand.
tand, jongen, man.
menk (hij is 1926)
bol (hij is 1926)
entel (appel op den
laarmer, nog bladmen)
rijnde appels onder boom
van men, nog man.
1926 (hij is 1926)
haeren. met (niet h
nt.
1926

Als het mooi we
In den zomer zijn de dagen he
Leg deze twee papiertjes eens zoo tegen elkaar,
dat het net zoo wordt als dit.

4. Leg deze twee pap
5. Hier liggen centen (4) nu moet jij ze eens tellen

Nazorg in Amsterdam (en elders)

In dit rapport uit 1928 blikt Pier de Boer terug op zijn eerste jaren als ambtenaar van de nazorg.

In het stadsarchief van Amsterdam liggen vele honderden dossiers van leerlingen van het buitengewoon onderwijs. De dossiers bevatten bijna altijd een ingevulde test opgesteld door de schoolarts Dirk Herderschêe en verder correspondentie over de betreffende leerlingen. In talloze gevallen zijn in deze dossiers ook korte briefjes en kattenbelletjes van de hand van Pier de Boer te vinden.

'In Juni 1921 werd definitief een Ambtenaar voor de Nazorg (After care) door het Bestuur van de Vereeniging voor Spraakgebrekkige en Achterlijke kinderen aangesteld, die sedert 15 December 1923, toen door de overname der Scholen voor B. O. door de gemeente Amsterdam ook de Nazorg gemeentedienst werd, is ondergebracht bij den Gemeentelijken Geneeskundigen en Gezondheidsdienst aan de Psychiatrische afdeling (geestes- en zenuwzieken).'

Aldus Pier de Boer over de nazorg in haar beginfase. Hij schrijft dit in een rapport dat hij in 1928 samen met zijn secretaris publiceerde in opdracht van het Bureau voor Kinderbescherming. Titel van het rapport: *Het zwakzinnigenonderwijs en de nazorg*. Het merendeel van dit rapport gaat, zoals de titel al suggereert, over onderwijs. Maar er is ook volop aandacht voor wat er gebeurt nadat een kind met een verstandelijke beperking de school verlaten heeft, nazorg dus, wat een decennium later sociaal-pedagogische zorg wordt genoemd.

De Boer blikt in dit rapport terug op zijn eerste jaren. Hij bestempelt die als proefjaren. Niemand wist immers of de door hem gekozen route de juiste zou zijn. Wat men wel weet, is dat de tot dan toe begane wegen niet het gewenste effect hebben gehad. Of zoals de inspecteur van het Buitengewoon Onderwijs, Adriaan van Voorthuysen, in 1921 aan de regering schrijft:

'De proef, die te Amsterdam wordt genomen, lijkt mij zeer belangrijk. Voor alle deelen van het B.O. wordt de behoefte aan een goede Nazorg gevoeld. Tot nu toe heeft men langs twee wegen getracht het vraagstuk tot oplossing te brengen. Men heeft gemeend de Nazorg geheel te kunnen overlaten aan de onderwijzers en voorts zijn er pogingen aangewend om de Nazorg op te dragen aan verschillende belangstellenden, die als patroon de belangen der kinderen moesten behartigen. Het zal thans blijken, of de zorg, die de kinderen noodig hebben, niet op de beste wijze verleend kan worden door een ambtenaar, die zijn volle werkkraft aan dezen arbeid kan wijden.'

Vier taken

De Boer maakt het zichzelf vanaf het begin van zijn aanstelling niet eenvoudig. Hij neemt de volledige verantwoordelijkheid voor de zorg. Aan hem en aan hem alleen komt de zorg voor zijn pupillen toe. Alleen voor de administratie roept hij hulp in. Dat wordt natuurlijk al snel veel te veel, niet in de laatste plaats omdat hij zich

zo goed mogelijk aan de aanbevelingen van het After Care-rapport probeerde te houden en zich dus, zoals dit rapport ook had aanbevolen, maar liefst vier taken stelde. Hij moest:

- *‘zich erom bekommeren dat zijn pupillen aan het werk kwamen.’* Hiertoe bemoeide hij zich uitvoerig met de opzet en de bedrijfsvoering van werkinrichtingen. Daarover in het volgende hoofdstuk meer
- *‘zich erom bekommeren dat zijn pupillen een zo ‘normaal mogelijk leven’ konden leiden.’* Het verrichten van maatschappelijke hulp dus in de breedste zin van het woord.
- *‘zich bekommeren om verdere scholing en ontspanning, avondverzorging, avondonderwijs, sport, spel, muziek en handenarbeid.’*

De vierde taak die De Boer zich stelde, lag op het beleidsvlak. Hij wist dat hij een pionier was en zag zichzelf ook als zodanig. Vandaar dat hij al het mogelijke deed een methodiek te ontwikkelen, anderen te betrekken, overheden en ondernemers warm te maken, samen te werken met collega's die de nazorg verrichtten voor andere kwetsbare groepen zoals chronisch zieken en lichamelijk gehandicapten én, voor de toekomst wellicht het belangrijkste, probeerde zoiets als een vereniging van nazorgambtenaren voor mensen met een verstandelijke beperking op te richten. Dit laatste slaagt tien jaar na zijn aantreden, in 1931.

Wat betreft de samenwerking met nazorgers uit andere gebieden kon Pier aansluiten bij de vele initiatieven die in de jaren twintig elders en door anderen ontplooid werden. Hierbij valt met name te denken aan alles wat er gebeurde rondom het grote A.V.O. (ook geschreven als AVO, Arbeidszorg voor Onvolwaardigen, zie p. 57) evenement dat in 1928 in Amsterdam gehouden werd. A.V.O. en de eerder genoemde, door Pier de Boer in 1931 opgerichte A.G.O. waren overigens verwante instellingen, mede ontstaan uit een reeks conflicten en een fundamenteel verschil van mening tussen De Boer en de AVO. Kern van dit conflict was dat volgens Pier niet alle vormen van beperking op één hoop geschoven kunnen worden ofwel dat geestelijke (verstandelijke) beperking een eigen aanpak vereist.

Methodiek

In het eerste halfjaar van zijn werkzaamheden, aldus Brants in zijn proefschrift *Leiding moeten zij hebben* (2004), ontwikkelt Pier bij de begeleiding van zijn pupillen een hem kenmerkende methodiek. Brants omschrijft deze als volgt:

‘Die hield in, dat hij na plaatsing in werk regelmatig op bezoek ging bij de pupil, diens ouders en de werkgever, om te voorkomen dat de pupil voortijdig ontslagen zou worden. Hij achtte dit regelmatig toezicht in de eerste twee jaar na plaatsing bij een werkgever noodzakelijk. Daarna maakte hij een schifting tussen diegenen die nog maar weinig hulp nodig hadden en diegenen voor wie intensieve begeleiding nodig bleef. In het jaar 1922, het eerste volledige jaar dat De Boer als ambtenaar voor de maatschappelijke zorg actief was, werkte hij zijn methodiek verder uit. Hij ontwikkelde speciale

formulieren om de informatievoorziening over zijn pupillen te standaardiseren. De onderwijzers van het BLO én de schoolarts moesten deze invullen op het moment dat een leerling de school verliet. De Boer vulde de informatie verder aan, waarbij naast de schoolse prestaties van de oud-leerlingen ook zaken als hun sociale omgeving, karakter, handigheid en dergelijke aan de orde kwamen.'

In de eerste jaren van zijn werkzaamheid maakt De Boer ook nauwkeurige jaarverslagen – hij citeert er uitvoerig uit in zijn hier-voor genoemde rapport uit 1928. We krijgen daardoor een aardig inkijkje in zijn bezigheden. Zo constateert hij dat het nodig is regelmatig contact te onderhouden met de werkgevers en ouders van zijn pupillen.

'Een vasten regel daarvoor te stellen is niet mogelijk, maar vooral in den aanvang is één bezoek in de 14 dagen, soms wel eens per week, noodzakelijk bij den patroon, waar de leerling geplaatst is, terwijl als minimum mag worden gesteld een maandelijksch bezoek aan leerling en ouders. Dit regelmatige toezicht moet o.i. zeker gedurende de eerste twee jaar na iedere plaatsing worden gehandhaafd. Daarna is met vrij groote zekerheid een schifting te maken, waarbij de oud-leerlingen, die zonder verdere hulp waarschijnlijk in hun onderhoud kunnen voorzien, hiervan kunnen worden vrijgesteld; toch blijft ook daarna voor velen regelmatige aanraking gewenscht, die of schriftelijk of persoonlijk met grootere tusschenpoozen gezocht zou kunnen worden.'

Dat is dus een veeleisende manier van werken. Zeker als je, zoals in Piers eerste jaar, meer dan tweehonderd pupillen onder je hoede hebt. Van die tweehonderd heeft slechts een kleine minderheid (32) kort tevoren het BLO verlaten. De overgrote meerderheid bestaat uit jongeren die de school al eerder verlaten hebben en, vaak, verdwaasd rondlopen. Zij (maar vaak ook hun ouders) meldden zich veelal zelf aan. Volgens een jaarverslag:

'Reden voor aanmelding was o.m. misdragingen thuis, aanraking met de politie of justitie, werkloosheid, dreigend ontslag, verzoek om hulp voor plaatsing, verder onderwijs, sociale onbruikbaarheid, gestichtsverzorging enz.'

Opname in een gesticht soms onvermijdelijk

Vanzelfsprekend zijn er ook gevallen waarin De Boer niet slaagt in zijn pogingen een pupil op het gewenste pad te krijgen. Opnieuw een jaarverslag:

'Een belangrijke groep, die door de Nazorg zal moeten worden geholpen, zijn de sociaal ongeschikten. Het zijn die zwakzinnigen, waarvan bij het van school gaan met vrij groote zekerheid kan gezegd worden, dat zij op de, in onze maatschappij daarvoor aangegeven, wijze zich nooit een plaats zullen veroveren, die hen als volwassenen in staat zal stellen, in hun eigen onderhoud te voorzien. Behalve de imbécilen, die om hun zeer gebrekkige verstandelijke ontwikkeling tot deze groep behoren, moeten ook vaak zwakzinnigen met iets hooger staand intellect bij de sociaal ongeschikten worden ingedeeld, of om gebrekkige lichamelijke ontwikkeling of door hopelooze on-

handigheid of door karakterafwijkingen. Verreweg het meerendeel dezer leerlingen wordt vóór hun 18e of 19e jaar ondergebracht in een gesticht. Vaak wordt reeds zeer spoedig na het ontslag van school tot plaatsing in een gesticht overgegaan. Meerderen blijven evenwel in hun gezin. Zoodra deze echter 18 of 19 jaar worden en nooit buitenshuis eenige productiviteit kunnen bereiken, integendeel door hun geheele structuur aan huis gebonden zijn, wordt hun verzorging in den huiselijken kring zeer bezwaarlijk. Zij beginnen, doordat zij hun tijd in ledigheid slijten, 'lastig' worden, zijn vaak haast niet te regeeren, zoodat dan ook voor hen de eenig mogelijke oplossing is: 'opname in een gesticht.'

Avondverzorging

'Ongetwijfeld is dit [avondverzorging] een van de belangrijkste punten voor de Nazorg bij het B. O.,' schrijft Pier in zijn rapport maar beklemtoont meteen dat het hier gaat om *verzorging*, niet om onderwijs.

'Indien n.l. alleen de intellectuele verzorging op den voorgrond zou staan, bij de inrichting van dit gedeelte van de Nazorg bij het B. O., dan zou al heel spoedig een absolute mislukking te boeken zijn. Zeer zeker zal ook verdere schoolsche vorming en kennis een onderdeel moeten vormen van de avondverzorging. Voor de meeste onzer oud-leerlingen mist de avondschool met uitsluitend leer-programma iedere aantrekkelijkheid.'

En daarmee loopt het project zijn doel mis, bedoelt De Boer. Het gaat er volgens hem niet om deze jongeren te scholen, dat is tot mislukken gedoemd. Het gaat erom hen van de straat te houden en een praktisch perspectief te bieden.

'Voor het meerendeel der zwakzinnigen is het gevaar om af te dwalen grooter dan voor ieder ander, omdat hij geen enkele interesse heeft. geen stokpaardjes, geen liefhebberijen, geen zin tot lezen, omdat hij zijn vrijen tijd niet weet te besteden, doordat hij de gewone gezelschapsspelen niet mee kan doen. Hij is in den regel of zonder een kameraad of de dupe van zijn kameraden.'

Je zou denken: waarom jongeren met een beperking niet samenbrengen met 'normale jeugd'. Het is vaak geprobeerd, verzucht Pier, maar helaas, 't werkt niet. Zo meldt het jaarverslag over 1927 van de Nazorg te Haarlem

'dat herhaaldelijk werd gepoogd de zwakzinnige zijn plaats in de jeugdvereniging der normalen te doen vinden. Medewerking der Besturen van de betreffende vereenigingen werd verkregen, ook van de leden zelf, maar zonder resultaat. Steeds weer is na eenige weken de animo bij onze jongens weg. Ze trekken zich terug, daar zij zich er niet op hun plaats voelen, spelen niet meer mee en blijven ten slotte thuis, waar zij door hun niets doen voor de huisgenooten een last en een prikkel worden; tenslotte zijn het de straat en de bioscoop, die ze opnemen.'

Vandaar, nogmaals, het enorme belang van avondverzorging. Ontbreekt deze, dan liggen er vooralsnog te veel gevaren op de loer.

'Zoo gezien zal de avondverzorging een ruimere taak moeten worden toebedeeld; zij zal n.l. ook voor de z.z. [zwakzinnigen] moeten zijn de plaats, waar de oud-leerling op bepaalde tijden een goed tehuis opzoekt, in plaats van de straat, die nu maar al te vaak zijn verblijf- en leerplaats is.

Als één schaap over de dam is

Goed voorbeeld doet goed volgen, zegt het spreekwoord. In het geval van Pier de Boer is dat onmiskenbaar, want nadat hij in 1921 in Amsterdam als nazorgambtenaar aangetreden is, volgen andere steden met de aanstelling van eenzelfde type ambtenaar: Haarlem in 1925, Delft in 1926, Dordrecht in 1927, zo ook Utrecht, Arnhem in 1928, vervolgens Apeldoorn, Breda, Rotterdam, Maastricht. Vandaar dat Pier de Boer in 1931 besluit zijn collega's op zijn kantoor uit te nodigen om samenwerking te bespreken. Dat gebeurt eind maart van dat jaar. Weliswaar zijn er de eerste keer slechts vijf nazorgambtenaren aanwezig maar die zijn eensgezind en al op diezelfde dag wordt er een Nazorggroep opgericht. Tot voorzitter wordt verkozen, wie anders dan, Pier de Boer.

Een jaar later vindt de officiële oprichtingsvergadering plaats van de Nederlandsche Vereeniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs, voorloper van de Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg. Die oprichtingsvergadering wordt in Arnhem bijgewoond door bijna vijftig mensen. Verschillende aanwezigen voeren het woord, waaronder uiteraard Pier de Boer. Hij benadrukt de noodzaak van goede archiefvorming en van het grondig bijhouden van statistische gegevens. Zijn boodschap wordt ter harte genomen.

Meten = weten

Cijfers zijn belangrijk in de ontstaansfase van de nazorg. Voor de tweede vergadering van de Nazorggroep, september 1931, ruim vóór de officiële oprichting van de Nederlandsche Vereeniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs, heeft men als gast de chef van de afdeling Onderwijsstatistiek van het CBS uitgenodigd. Dat is niet toevallig. Het systematisch verzamelen van gegevens is in. Er is sinds de oprichting van het CBS in 1899 een groeiende behoefte om beleidsbeslissingen te laten ondersteunen door empirisch onderzoek. Vooral de sociografie heeft als onderdeel van de sociologie een grote vlucht genomen. Alles wat geturfd en in vaak met de hand getekende statistieken gepresenteerd kan worden, wordt geteld.

De cijferzucht is niet aan Pier de Boer voorbij gegaan. Hij staat voor een nieuw werkterrein en wil dat graag, samen met andere nazorgambtenaren, met cijfers inzichtelijk maken. Dat is koren op de molen van het CBS, die de gegevens gretig verzamelt. Een eerste overzicht, weliswaar nog slechts over zes gemeenten, wordt gepubliceerd in 1934 en biedt cijfers vanaf het jaar dat de Nazorggroep is opgericht: 1931. Enkele jaren later, in 1938, wordt een vervolg gepubliceerd. De statistieken laten zien hoeveel er in korte

Het volk, 25 april 1932. Verslag van een bijeenkomst in Arnhem van Nazorg-ambtenaren met gemeentebestuurders.

tijd bereikt is – met de kanttekening overigens dat de ontwikkelingen in de jaren dertig als gevolg van de economische crisis stagneren om uiteindelijk zelfs zo goed als tot stilstand te komen.

De aandacht van Pier de Boer c.s. voor statistiek laat ook een andere manier van spreken zien over de groep jongeren met een verstandelijke beperking. Het is een toon die cijfers met zich meebrengen: abstracter, zakelijker, killer. Dat hoort ook in deze tijd, waarin voor steeds meer specifieke groepen aandacht komt en beleid moet worden gemaakt. De groep waar Pier voor staat wordt dan ook beschouwd in de context van de samenleving, politiek en economie. Klemtoon op het individu, persoonlijke eigenwaarde en zelfstandige ontplooiing is vóór de jaren zestig van de twintigste eeuw eigenlijk nog uitzonderlijk, zeker als het over beleid gaat.

Ditzelfde wordt ook duidelijk uit een lezing die Pier de Boer houdt tijdens een groot internationaal congres dat bij de start van het A.V.O. [Arbeidszorg voor Ongeschikten] project in het Koloniaal Instituut, het huidige Wereldmuseum Amsterdam, wordt georganiseerd. *De zorg voor achterlijken na hun opleiding* luidt de titel van dat congres. In een volgend hoofdstuk komen we op dat congres nog terug. Hier gaat het uitsluitend om de lezing die Pier de Boer er hield.

Maatschappelijk nut

Je zou gezien zijn faam en persoonlijke betrokkenheid bij zijn pupillen wellicht verwachten dat De Boer in zijn lezing vooral ingaat op de omstandigheden van mensen met een verstandelijke beperking, plus de vraag hoe die zo goed mogelijk verbeterd kunnen worden. Dat is, verbazingwekkend genoeg, niet het geval. Het gaat hem in zijn verhaal bijna uitsluitend om doelmatigheid, maatschappelijk gareel en vooral: geschiktheid voor arbeid. Daarbij duidt hij 'oud-leerlingen van Bezinkingsklassen' (= klassen van het BLO) aan als 'materiaal' of 'leerlingenmateriaal'. Een beetje klinisch zegt hij zelfs:

'Gezien het leerlingenmateriaal is het begrijpelijk, dat bij het verlaten der school vele leerlingen zonder verdere hulp zullen moeten mislukken, voor meerderen is de kans daarop groot, terwijl slechts voor een minderheid met vrij groote zekerheid kan worden verwacht, dat zij zich wel staande zullen kunnen houden en behoorlijk in hun onder houd zullen leeren voorzien.'

Pier presenteert vervolgens een groot aantal cijfers en concludeert daaruit dat 'zwakzinnigen' (zoals hij zijn pupillen omschrijft) om twee redenen een geringe 'sociale bruikbaarheid' hebben. Die redenen zijn 1) een gebrekkigen arbeidsaanleg en 2) karakter- en omgangsfouten. Op dit laatste gaat hij uitvoerig in:

'Een van de meest hinderlijke eigenschappen is hun gebrekkig inzicht in de verhoudingen en in hun eigen positie, in hun kennen en kunnen, waaruit veel moeilijkheden met den werkgever voortvloeien. Hun zelfbeoordeeling is gebrekkig.'

Vervolgens komt De Boer met een indeling die hij tijdens andere gelegenheden en in andere publicaties herhaalt. Hij spreekt van drie groepen zwakzinnigen:

- *Groep A. oud-leerlingen van wie het uitgesloten moet worden geacht, dat zij later voor een belangrijk deel in hun onderhoud zullen voorzien.*
- *Groep B. van wie dit wel mogelijk, maar niet zeker is.*
- *Groep C. de oud-leerlingen, die in elk geval later voor zichzelf zullen kunnen zorgen, wat hun arbeidsaanleg betreft.'*

Opnieuw komt hij met cijfers, vele zelfs en over van alles en nog wat: loongemiddelden per groep, snelheid van werken, toestand (goed, twijfelachtig, slecht), aantal wisselingen van werkgever, 'karakterfouten'. Ook brengt hij het verschil tussen jongens en meisjes ter sprake. Jongens zijn ingewikkelder, meisjes vormen veelal geen probleem. Over meisjes zegt hij:

'Voor hen is in zeker opzicht een uniforme oplossing, n.l. huis-houdelijk werk; mindere snelheid en omgangsfouten oefenen niet zoo'n overwegenden invloed als in fabriek of werkplaats, terwijl bovendien de arbeidsmarkt zooveel gunstiger is. Toch zijn ook hier voor de werkgeefsters, vooral in den aanvang moeilijkheden weggelegd.'

Mes met twee kanten

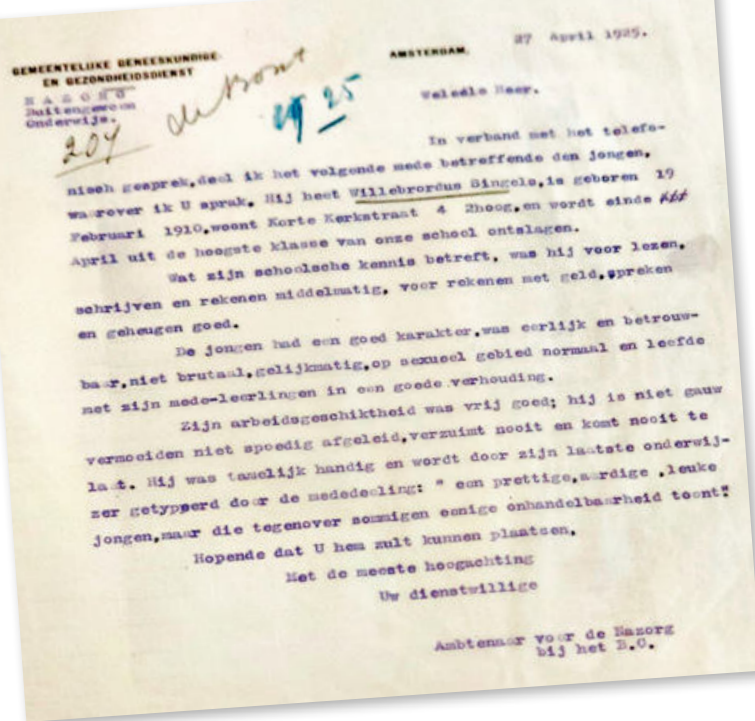
Op basis van dit alles komt De Boer tot de conclusie dat de nazorg-ambtenaar, alvorens tot plaatsing van een pupil over te gaan, heel wat informatie moet verzamelen. Deze opdracht lijkt, althans als je zoals Pier de Boer honderden van dergelijke pupillen onder je hoede hebt, ondoenlijk. Niettemin vindt Pier dat de nazorgambtenaar op de hoogte moet zijn van:

- *'de intellectuele ontwikkeling, wat betreft lezen, schrijven en rekenen met geld.*
- *hun handigheid, overleg en inzicht bij den handenarbeid*
- *hun volharding bij den arbeid*
- *hun netheid en verantwoordelijkheidsgevoel voor hun werk*
- *hun aandachtsfouten (vluchtige, moeilijk te wekken of gemakkelijk afgeleide aandacht)*
- *hun karaktertrekken (gedrag, eerlijkheid, betrouwbaarheid in hun mededeelingen enz.)*
- *de verhouding tot hun medeleerlingen*
- *de verhoudingen in het huisgezin en in het bijzonder van de zwakzinnige tot de overige leden en zijn gedrag thuis*
- *het besteden van zijn vrijen tijd*
- *den lichamelijken toestand en de medische aanwijzingen over de aard van den afwijkingen'.*

Het is een vroege variant van wat tegenwoordig gemeten wordt met een zelfredzaamheidsmatrix of een vragenlijst over alle 'levensgebieden'. Het is veel, misschien wel te veel. Maar voor Pier de Boer telt dat hij zoveel mogelijk wil weten voordat hij zijn pupillen bij een baas kan plaatsen of op een andere manier moet begeleiden. Hij kan ook niet putten uit een enorme bron

Pier de Boer met zijn zoon Dik en diens vriendin Ger.

Een van de vele briefjes waarin Pier een van zijn pupillen aanbeveelt.

van kennis, het werk moet zich ontwikkelen en dat vraagt om gegevens, cijfers dus.

Dat alles dient een nobel doel. Op het AVO-congres wil hij de politiek en vooral ook werkgevers ervan overtuigen dat zij mensen met een verstandelijke beperking moeten betrekken bij de samenleving en zo mogelijk in dienst nemen. Dat doe je niet door emotionele of zielige verhalen te vertellen, zal Pier gedacht hebben. Dat doe je door met zakelijke argumenten en vooral cijfers te komen. Op die manier kan je bereiken dat zowel de samenleving als de groep ex-leerlingen

beter af zijn en een plek kunnen vinden zodat ze 'erbij horen'. Als ze daarbij even als 'materiaal' moeten worden aangeduid, wat zou het, als ze maar betrokken worden! Het mes snijdt zogezegd aan twee kanten. Win-win zeggen wij tegenwoordig.

Een politiek programma

Aan het eind van zijn lezing op het AVO-congres vat Pier zijn betoog nog eens samen in tien stellingen. Zijn samenvatting is de moeite van het citeren waard, ook al omdat daaruit inderdaad blijkt dat de utilitaire aanpak van Pier een hoger doel diende: hij is er diep van overtuigd dat zijn pupillen het beste af zijn als ze 'iets nuttigs' om handen hebben. In negen van de tien gevallen betekent dit: werken. Vandaar ook dat werk altijd het sleutelwoord is geweest van Piers nazorgactiviteiten.

Zo vat hij het in 1928 samen:

1. *De Nazorg voor zwakzinnigen is noodzakelijk en dient centraal geregeld te worden. Zij omvat:*
 - a. *wat voor de normalen onder beroepskeuze wordt verstaan.*
 - b. *de plaatsing en arbeidsbemiddeling.*
 - c. *toezicht en maatschappelijke hulp gedurende twee jaar na het van schoolgaan.*
 - d. *voortgezet toezicht en hulp (patronaat) voor de groepen en de karaktergevallen uit groep C.*
 - e. *avondverzorging voor z.z.*
 - f. *plaatsing en toezicht op de werkinrichting voor z.z.*
2. *Bij zeer zorgvuldige selectie en voorbereiding is plaatsing van een zeer belangrijk deel der zwakzinnigen in het vrije bedrijf mogelijk. Bij langdurigen arbeid in dezelfde werkplaats of fabriek wint de zwakzinnige aan bruikbaarheid en wordt de sociale positie verbeterd.*

3. *Regelmatische arbeid is een allereerste behoefte voor de z.z. om maatschappelijk geschikt te blijven. Langdurige werkloosheid is voor z.z. een bijna onoverkomelijke ramp. Zij verliezen snel hun geschiktheid voor arbeid en dreigen spoedig maatschappelijk ongeschikt te worden.*
4. *Werkgevers en werknemers en hunne organisaties moeten soepel staan tegenover plaatsing en handhaving van z.z. in het bedrijf, zoowel uit maatschappelijk oogpunt als voor de z.z. persoonlijk. Men reserveere voor de minder bruikbare z.z. den eenvoudigen arbeid. Voor zoover collectieve contracten handhaving van de z.z. belemmeren, worde verandering en aanvulling overwogen. Wanneer de z.z. in productiviteit ten achter blijft, worde zijn loon in overeenstemming gebracht met zijn arbeidsprestatie.*
5. *In verband met mindere arbeidsaanleg, gebrekkig aanpassingsvermogen en karakter- en omgangsfouten worden ook de beste zwakzinnigen niet gediend door hen als groep op te leiden voor geschoolden vakarbeid.*
6. *Voor de meisjes is plaatsing in huishoudelijken arbeid de meest gunstige oplossing om in hun onderhoud te leeren voorzien.*
7. *Voor de niet voor loondienst geschikte z.z. moeten werkinrichtingen worden ingericht, waar zij overdag productieven arbeid moeten verrichten.*
8. *Op grond van maatschappelijke en aan de individueele belangen dezer abnormale kinderen ontleende overwegingen moet inter-naatsverzorging zoo lang mogelijk worden voorkomen.*
9. *Avondverzorging is met het oog op mogelijke verdere ontwikkeling en karaktervorming en leiding der z.z. als onderdeel van de nazorg noodzakelijk, en moet wettelijk verplicht worden gesteld voor oud-leerlingen van het Buitengewoon onderwijs.*
10. *Wettelijke regeling der positie van de z.z. is noodzakelijk.'*

Je zou zeggen: een ambitieus politiek programma. Heel het verhaal van de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking in de twintigste eeuw zou dan ook zonder al te veel moeite langs deze door Pier de Boer opgestelde tienvoudige lat gelegd kunnen worden •

Eind jaren dertig. Pier met echtgenote Sien in de tuin achter hun huis aan de Zeeburgerdijk 234.

ARBEID VOOR ONVOLWAARDIGEN

AZO

OCT. 1928
AMSTERDAM
CONGRES EN
TENTOONSTELLING

Het ontstaan van speciale werkinrichtingen

Twee handen die in
smeekgebaar grijpen
naar de letters A.V.O.

'Ziedaar het motief, dat de jonge Nijmeegsche teekenaar Jos van Woerkom heeft gekozen voor de reclameplaat voor het congres en de tentoonstelling Betreffende onvolwaardige arbeidskrachten. Beide in October van dit jaar te Amsterdam te houden. Weer een tentoonstelling, weer een congres? Ja, maar zij zullen van zeer bijzondere aard zijn, omdat het de bedoeling is een geheel nieuw arbeidsveld te ontginnen. A.V.O. – Arbeid Voor Onvolwaardigen – de smeekende handen: 'Geef ons werk. Doe meer. Erken ons recht om te werken naar onze krachten.' Zou er iemand zijn, die dat recht ontkent? In theorie zeker niet; in de practijk echter is de groote massa der onvolwaardigen aangewezen op liefdadigheid.'

Uit: Algemeen Handelsblad,
1 juli 1929

Eind 1928 staan Nederlandse kranten opeens vol, bomvol zelfs, met berichten over 'arbeid voor onvolwaardigen' en over de vereniging die dit in haar naam draagt: A.V.O. of AVO. Deze vereniging, voluit Vereniging Arbeidszorg voor Onvolwaardigen, is het jaar daarvoor opgericht. Met onvolwaardigen doelt men niet alleen op mensen met een verstandelijke beperking maar ook op tuberculosepatiënten, blinden, epileptici, psychiatrische gevallen, doofstommen, slechthorenden en lichamelijk gebrekkigen – allen worden onder een noemer geschaard, tegenwoordig zouden wij dat samenvatten als 'mensen met een (of meerdere) beperking(en).

De reden voor al die aandacht is een door AVO van 8 tot 12 oktober 1928 georganiseerd groot internationaal congres in het Koloniaal Instituut, tegenwoordig het Wereldmuseum Amsterdam, met als titel: *De zorg voor achterlijken na hun opleiding*. Het congres is een teken van de toegenomen belangstelling voor de groeiende groep mensen die door gebreken niet vanzelf in het arbeidsproces opgenomen worden. Zonder beleid zal deze groep in de armenzorg belanden. Daar is deze zorg niet op berekend – en eigenlijk ook niet voor bedoeld. Vandaar de noodzaak voor deze doelgroep een nieuw arbeidsveld te ontginnen. Vandaar ook de AVO, dat congres en de vele nevenactiviteiten.

Iedereen die ertoe doet, is voor het congres uitgenodigd. Aanwezig zijn, naast het koningshuis in de gedaante van prins Hendrik, een handvol ministers, tientallen burgemeesters, hoogleraren, vakbondvoorzitters, vertegenwoordigers van talloze Nederlandse instellingen en zelfs buitenlandse betrokkenen. Maar het is niet alleen dit congres dat de aandacht opeist. Tegelijkertijd opent in het Stedelijk Museum een tentoonstelling. Het affiche daarvan toonde twee armen die zich richting zon uitstrekken. Ze lijken om hulp te roepen.

Plek in de samenleving

Over de centrale gedachte achter tentoonstelling en congres bestaat geen twijfel. Het *Algemeen Handelsblad* verwoordt het als volgt: 'de misdeelde kan in zeker opzicht volwaardig zijn en ook hem komt in de samenleving een plaats toe'. Dit betekent ongeveer hetzelfde als dat 'men' tot dan toe blijkbaar vond dat het niet zo was. Zo was het tot op grote hoogte ook. Vandaar het streven van de AVO. De vereniging stoelt op de, ook door Pier de Boer uitgedragen gedachte dat arbeid niet alleen een maatschap-

Voorkant van de catalogus van de tentoonstelling ter gelegenheid van het internationale AVO-congres in het Stedelijk Museum in Amsterdam in oktober 1928. De catalogus beschrijft talrijke vormen van arbeid die door mensen met een beperking werden verricht, alsmede de producten die zij maakten. De tentoonstelling was de eerste keer dat hun werk op zo'n grote schaal aan het grote publiek getoond werd.

pelijke plicht maar ook een voorwaarde was voor het goed functioneren van lichaam en geest. Arbeid adelt.

Dat dit vaak niet lukt en steeds meer mensen tussen wal en schip vallen, wordt in een grote stad als Amsterdam dag in dag uit gezien en ervaren. Het leger van werkelozen stijgt snel – vooral omdat de stad sinds enkele tientallen jaren als een magneet werkt. Tussen 1876 en 1914 is het aantal inwoners gegroeid van 269 naar 609 duizend gegroeid en in 1940 zal het inwoneraantal zelfs boven de 800.000 uitkomen. Bovendien is de samenleving door de industriële ontwikkeling enorm veranderd, waardoor steeds meer mensen min of meer op zichzelf of een heel beperkt netwerk zijn aangewezen. De klassieke vormen van liefdadigheid schieten tekort en sociale wetgeving die dat volgens huidige opvattingen zou moeten compenseren, staat nog in de kinderschoenen. Zoals altijd zijn het de zwaksten die hiervoor de hoogste prijs betalen. Onder hen veel mensen met een verstandelijke beperking. Hun positie is vaak des te pijnlijker omdat zij ook nog eens op één hoop worden gegooid met degenen er, al dan niet uit gemakzucht, zelf voor kozen een 'andere weg' te bewandelen – bedoeld zijn alcoholisten, prostituees, criminelen, werkschuwen, zwervers. Daarom vinden velen dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen 'wie niet wilde' en 'wie niet kon'. Over deze laatste categorie gaan tentoonstelling en congres.

Inrichting tentoonstelling

De inrichting van de tentoonstelling is voor zijn tijd zeer geavanceerd. De samenstellers maken niet alleen gebruik van 'wandplaten, foto's, filmvoorstellingen, affiches, lichtbakken, maquettes en een diorama' maar ook van 'bewegings-, licht-, kleur- en geluidseffecten. Hermans en Schmidt, die in 2002, een artikel over de tentoonstelling schreven, beschrijven deze als volgt: 'Statistische gegevens, erfelijkheidsvoorlichting, actuele informatie over (na) zorginstellingen en organisaties, relevante facetten van arbeid en arbeidsmethoden werden zo voor een groot publiek toegankelijk en aanschouwelijk gemaakt.' Diverse buitenlandse inzendingen moesten illustreren wat elders reeds tot stand was gebracht. Een historische afdeling was gewijd aan de beeldvorming ten aanzien van gehandicapte mensen in het verleden. Alle kranten schrijven er lyrisch over. Het is een zoveelste bewijs van de gedachte dat, aldus de NRC op 4 oktober 1928, 'arbeid een dwangbuis overbodig maakt' terwijl zij ook voor de samenleving nog eens vruchten afwerpt.

Dat blijkt ook uit de talloze objecten, van speelgoed tot huishoudelijke voorwerpen, die op de tentoonstelling te zien zijn. Alles is gemaakt door handen die volgens het clichébeeld tot weinig of niets in staat zouden zijn. Niet dus. De nazorgambtenaren zijn zich hiervan natuurlijk al veel langer bewust. Het is immers hun werk. Vandaar dat ook Pier de Boer tijdens zijn lezing op het congres in het Koloniaal Instituut plaatjes laat zien van producten die zijn pupillen in hun werkplaatsen hebben vervaardigd hebben, zoals

schorten, onderzetters en broodzakken. Zijn boodschap: mensen met een verstandelijke beperking kunnen onder goede begeleiding heel wat meer dan buitenstaanders veronderstellen.

Werkinrichtingen

Pier de Boer is niet de eerste die met werkinrichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking begon. Aad Wepster (1884-1964), hoofd van een BLO-school in Dordrecht, was de eerste die voor zijn oud-leerlingen een beschermde werk-omgeving opzette. Hij zag dat de meeste leerlingen na het verlaten van de BLO-school een baan vonden. Maar voor sommigen was een baan in een fabriek of werkplaats niet haalbaar. Geplaagd en onbegrepen dwaalden zij in Dordrecht rond. Daarom begon Wepster met twee oud-leerlingen in 1912 in het handenarbeid-lokaal van zijn BLO-school een experiment: het vlechten van biezen matten. Uit deze activiteit ontstond het eerste 'Externaat voor psychisch-invaliden'. Het werd op 6 juli 1920 geopend. Het was een kleinschalig experiment. Er werkten in de eerste vier jaren in totaal slechts zestien oud-leerlingen. In de brochure *Arbeidstherapie in externaten* beschreef Wepster acht jaar later hoe het initiatief hen geholpen had. 'Behalve enkele idealisten' had bijna niemand geloofd in de mogelijkheid 'diepstaande psychisch-invaliden' op deze wijze te helpen, zo schreef hij. Het experiment was succesvol en werd als apart initiatief door steeds meer gemeenten, Haarlem onder meer, opgepikt. Maar Amsterdam ging hierin, na het verschijnen van het After Care-rapport, voorop met Pier de Boer als eerste verantwoordelijke.

Twee jaar na zijn aanstelling schrijft Pier de Boer een rapport waarin hij pleit voor een werkinrichting voor oud-leerlingen van het BLO. Hij heeft op dat moment 23 jongeren op het oog die hiervoor in aanmerking zouden komen. Hij schetst hun situatie:

Het notabele organisatiecomité van het AVO-congres in oktober 1928 poseert op de trap van het Koloniaal Instituut. 1e rij van links naar rechts: dr. J. Schrijver; C.G. Vattier Kraane (directeur NV. Blauwhoeden-Vriesseveem); prof. dr. J.R. Slotemaker de Bruïne; Litaart Peerholte (directeur-generaal Volksgezondheid); Staande: dr. H. Kindermann (leider controle-meldbureau, Nieuwe Achtergracht 100); G.W.H. Baard (directeur Stedelijk Museum); dr. L. Heijermans (directeur GG & GD). FOTO: BEELDBANK AMSTERDAM

veel van hen zitten thuis onder problematisch toezicht van ouders of zwerven op straat, met risico op verloedering en criminaliteit. Sommigen hebben werk, maar dat levert te weinig op om zelfstandig te kunnen leven. Ouders zouden hun kinderen graag aan het werk zien, omdat ze dan een bezigheid buitenshuis hebben. Zo niet, dan is hun lot te voorspellen: als er niets gebeurt dan is opname in een gesticht op termijn onvermijdelijk. Dat is duur, want dat moet de gemeente betalen. Een werkinrichting zou deze opname kunnen voorkomen en de gemeente bovendien kosten kunnen besparen.

Aad Wepster (1884-1964), hoofd van een BLO-school in Dordrecht, was de eerste die voor zijn oud-leerlingen een beschermde werkomgeving opzette.

De Boer stelt voor een werkinrichting te starten voor twaalf jongens, onder leiding van een werkmeester en met hemzelf als algemeen leider. Samen met de Amsterdamse psychiater F.S. Meijers, hoofd van de afdeling psychiatrie van de GG&GD, en de Amsterdamse arts Dick Herderschêe, die eerder meegewerkt heeft aan het After Care-rapport, onderzoekt hij de mogelijkheden. Dit doet hij ondermeer door een bezoek aan een soortgelijke inrichting in Haarlem te brengen. Daar ziet het drietal dat een bepaald soort werk, zoals het vlechten van kokosmatten en het maken van borstels, voor mensen met een verstandelijke beperking het meest geschikt is. Voor meisjes vindt De Boer een dergelijke inrichting niet nodig, omdat zij – naadloos passend in de opvattingen van deze tijd - veelal toch in de huishouding terechtkomen.

Werkplaatsen in Amsterdam

De gemeente Amsterdam wijst het voorstel van Pier voor een werkinrichting echter af. Daarom richten hij en Meijers in 1924 een particuliere werkinrichting op, ondergebracht bij de Wilhelmina-vereniging aan de Prinsengracht. Deze vereniging was in 1897 ontstaan om de opleiding van verpleegsters in de psychiatrie te verzorgen, maar psychiater Meijers had een zodanige vinger in de pap, dat hij twee lokalen in het hoofdkantoor van de vereniging aan de Prinsengracht wel voor een werkinrichting kon gaan gebruiken.

De werkinrichting biedt plaats aan achttien jongens en richt zich op oud-leerlingen van het BLO. Het nut van deze arbeidsschool is volgens de initiatiefnemers gelegen in het feit dat 'zij maatschappelijke geschiktheid trachtte [te] kweken bij die zwakzinnigen, welke anders in inrichtingen zouden moeten verpleegd worden.' De kosten bedragen 250 gulden per pupil per jaar. Een deel daarvan moeten de ouders bijdragen. Maar subsidie van de gemeente wordt alsnog geregeld om deze kosten te verlagen.

De werkinrichting produceert borstels, kokosmatten en pantoffels. Het initiatief is succesvol, maar de combinatie van mensen met een verstandelijke beperking met psychopaten in een relatief beperkte ruimte zorgt wel voor problemen. Vandaar dat het een stap vooruit is wanneer de werkinrichting via de gemeente de beschikking krijgt over ruim vier hectare grond aan het eind van de Hemweg in het westen van Amsterdam, bij de Petroleumhaven. Dit terrein was voorheen ingericht als begraafplaats ('Nieuwe

Werkinrichtingen

Mensen aan het werk zetten in ruil voor financiële ondersteuning, voedsel of een dak boven het hoofd is van alle tijden. Ook als vorm van straf kent gedwongen arbeid een lange geschiedenis. Zo kende Amsterdam vanaf 1596 een tuchthuis dat al snel als rasphuis bekend werd. Gevangen raspden er – vaak onder erbarmelijke omstandigheden – speciale soorten hout die vervolgens gebruikt konden worden voor het maken van textielverf. Voor vrouwen was er het nabijgelegen spinhuis, waar ze garen moesten spinnen en naaiwerk verrichten. Deze vormen van dwangarbeid vervingen lijfstraffen, ook met een pedagogische doelstelling. Arbeid zou misdadigers, bedelaars en lastpakken op het goede pad kunnen brengen. Arbeid werd gezien als medicijn tegen criminaliteit en ledigheid.

De arbeid-adelt-filosofie stond ook aan de basis van de Maatschappij van Weldadigheid die vanaf 1818 in Drenthe

Aparte werkinrichtingen voor blinden of slechtzienden kennen een lange geschiedenis en stonden in zekere zin model voor de werkinrichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking. In veel gevallen ging het om dezelfde producten. Dit affiche voor de Rotterdamse blindeninrichting stamt uit de jaren vijftig.

een proefkolonie startte. Mensen die niet in eigen onderhoud konden voorzien werden met hun gezin hiernaartoe verplaatst met de bedoeling onontgonnen stukken land geschikt te maken voor landbouw en bewoning. Met deze tewerkstelling werd hen beloofd dat ze de armoede zouden kunnen overwinnen en hun eigen groenten zouden kunnen verbouwen. Terwijl de mannen het zware veldwerk deden om dit land te ontginnen, konden vrouwen en kinderen als nuttige tijdsbesteding spinnen en weven.

Armen als een soort reserve-arbeidsleger is sindsdien eigenlijk nauwelijks uit het overheidsbeleid verdwenen. In de jaren dertig van de twintigste eeuw

werden op grote schaal werkloze arbeiders verplicht te werk gesteld. Daardoor konden de Afsluitdijk, het Wieringermeer en het Amsterdamse Bos relatief goedkoop worden aangelegd. Ook in de modernere vormen van Armenzorg die vanaf het einde van de negentiende eeuw tot stand komen was de verplichting om te werken vrijwel altijd een voorwaarde om geholpen te worden. Pas de Bijstandswet van Marge Klompé uit 1965 wilde hieraan een einde maken. Het tekent de ontwikkeling 'van genade naar recht'. Niettemin is het begrip tegenprestatie tot op de dag vandaag geliefd als het gaat om het verstrekken van bijstandsuitkeringen.

Het is geen toeval dat de eerste stappen richting sociale werkvoorziening gezet worden vanuit het blinden- en dovenonderwijs. Dat gebeurt in de negentiende eeuw. Bij deze groepen draait werken immers niet om straf, evenmin dient het een pedagogisch doel. Blind- of slechthorendheid is net als doof- en slechthorendheid iets wat mensen hun hele leven met zich meedragen. Dus ligt het voor de hand om in het onderwijs veel aandacht te besteden aan het werk dat zij ondanks hun handicap kunnen verrichten. Aan de verschillende vormen van speciaal onderwijs voor deze groepen waren dan ook bijna altijd werkplaatsen verbonden. Ook de AVO-tentoonstelling van 1928 toonde tot verbazing van vele bezoekers waartoe mensen ondanks hun handicap in staat waren. De blinde fietsenmaker die moeiteloos een band plakte dwong grote bewondering af.

De werkinrichtingen waar Wepster in 1919 in Dordrecht en De Boer in 1923 in Amsterdam het initiatief toenemen, passen in de traditie die in het blinden- en dovenonderwijs dus al eerder op gang is gebracht en zich in de jaren twintig uitbreidde – ook dat was zichtbaar op de AVO-ten-

toonstelling – naar mensen met een lichamelijke beperking. Ze zien dat de gewone gang naar de arbeidsmarkt voor een groot deel van kinderen met een verstandelijke beperking niet is weggelegd en dat heropvoeding, strafregimes of andere vormen van correctie hierin geen verandering zullen brengen. Hun 'onvolwaardigheid' op de arbeidsmarkt is dus iets waarmee rekening gehouden moet worden.

Een en ander neemt de overtuiging niet weg dat het verrichten van aangepaste werkzaamheden mensen met een beperking goed doet en zal weerhouden van lamlendigheid, onrust en mogelijk zelfs criminaliteit. Dergelijke personen verdienen een eigen werkomgeving, tegenwoordig zouden we spreken van beschermde of beschutte werkplaatsen. Voor een deel van hen zal zo'n werkomgeving een opstap kunnen betekenen naar een gewone baan, voor een groot deel zal dat niet zo zijn. Dit besef was destijds nieuw, uitkomst van ervaringen met een groeiende groep schoolverlaters waar men geen raad mee wist maar wel last van had. Nieuw was om naar hen te kijken zoals ze waren en werk te creëren waarin zij naar vermogen en met genoeg konden presteren. Dat was in het onderwijs voor doven en blinden inmiddels al gewoon, voor de omgang met mensen met een verstandelijke beperking was het een innovatieve gedachte.

Westerbegraafplaats') maar zowel Amsterdammers als begrafenis-ondernemers vonden de afstand tot de stad te groot met als gevolg dat de begraafplaats in 1916 gesloten werd. Vervolgens wordt het terrein gedurende enkele jaren tijdens de zomers gebruikt als speelplek voor kinderen uit de Jordaan.

Het is een bijna idyllische plek. 'Lange, breede lanen, groote grasvelden, hoog geboomte, bloeiende heesters, – als een oase lag het daar in den Amsterdamschen polder, achter de Petroleum-haven. Het stukje (...) lag volkomen geïsoleerd en kan reedelijk

De eerste door Pier de Boer opgerichte werkinrichting werd in 1924 ondergebracht bij de Wilhelminavereniging aan de Prinsengracht.

buiten gebruik blijven.' Aldus Caroline Petronella van Asperen van de Velde, van 1912 tot 1935 directrice van buurthuis Ons Huis in de Jordaan, in haar memoires (*Jordaanherinneringen*, 1943). Een deel van het terrein waaronder de aula wordt ter beschikking gesteld aan Pier de Boer.

Steeds meer werkinrichtingen

'Dit terrein met de aanwezige gebouwen biedt voor de nazorg groote mogelijkheden,' schrijft *De Telegraaf* op 8 oktober 1926. 'Indien het de Wilhelmina Vereeniging gelukken mocht van de gemeente de beschikking te krijgen over deze buitenplaats, dan zou, zooals de heer P. de Boer ons vertelde, het nazorgvraagstuk in een nieuw en beter stadium treden. Bij slecht weer zouden de patiënten in de gebouwen werkzaam kunnen zijn. Bij goed weer daarentegen zouden zij, onder beproefde leiding, het uitgestrekte stuk land in cultuur kunnen brengen. De werkinrichting aan de Prinsengracht zou, overbodig geworden, naar Westeroord kunnen worden overgebracht.'

In 1926 kan de werkinrichting verhuizen van de Prinsengracht naar Westeroord. In 1930 wordt aan de Prinsengracht wel nog een weefkamer voor meisjes ingericht, in hetzelfde jaar komt er een vergelijkbaar weefatelier ook aan de andere kant van de stad, in Oosteroord. Daar wordt enkele jaren later, in 1934, ook nog een nieuwe werkplaats voor jongens aan toegevoegd.

Inmiddels kennen ook andere Nederlandse steden vergelijkbare werkplaatsen voor mensen met een verstandelijke beperking. Het CBS telt tussen 1931 en 1934 19 nieuwe werkinrichtingen, twee georganiseerd door de gemeente (Arnhem en Haarlem) en de rest het resultaat van een particulier (vaak kerkelijk) initiatief. In de jaren tot de Tweede Wereldoorlog komen er nog zes bij, zodat Nederland in 1940 25 werkinrichtingen telt voor mannen met

De producten zoals deze in 1934 in Oosteroord werden gemaakt.
Foto: Beeldbank Amsterdam

een verstandelijke beperking. Voor vrouwen zijn bij het uitbreken van de oorlog 11 werkinrichtingen in bedrijf.

Wat werd er gemaakt?

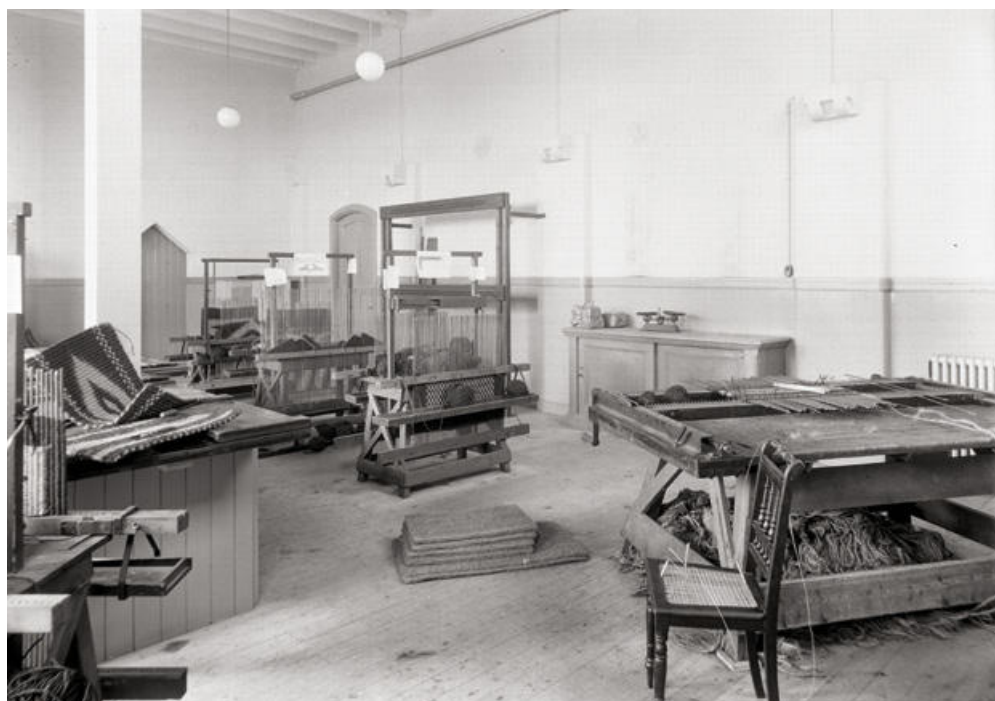
In de werkinrichtingen voor verstandelijk gehandicapten werden tal van producten vervaardigd. Ook daarvan geven de CBS-statistieken een overzicht. De mannen maken:

'1. cocosmatten, 2. corridormatten, 3. W.C.-matten (matten in zo goed als alle werkplaatsen), 4. dekrietmatten (Delft, Amsterdam, Haarlem), 5. gaatjes stoelmatten (Koog a/d Zaan, Utrecht, Velsen) 6. biezen stoel-matten (Delft, Velsen), 7. borstelwerk (in 8 werkplaatsen), 8. bezems (in 13 werkplaatsen), 9. schoolpantoffels (Amsterdam), 10. licht mandenwerk, 11. eenvoudig timmerwerk (Alkmaar, Amsterdam), 12. schoenmaken (Amsterdam), 13. repareren van meubelen (Apeldoorn in '32 en '33), 14. schilderwerk (idem), 15. licht transportwerk (idem), 16. lederwerk (Dordrecht), 17. triplex, celotex, karton, pitriet (Apeldoorn), 18. cocos-lopers, 19. mattenkloppers (Velsen), 20. bloemen en fruit (Arnhem), 21. groenten (Arnhem).'

De vrouwen:

'A. eenvoudig weefwerk (handdoeken e.d.), B. luxe weefwerk C. breiartikelen (A,B, C bijna overal), D. japonstoffen (Haarlem, Vlaardingen), E. luxe pantoffels (Amsterdam, Arnhem, Groningen), F. kralenwerk (Groningen, Vlaardingen), G. haakwerk (Groningen), H. fijn borduurwerk (Groningen).'

Verreweg het belangrijkste product zijn cocosmatten. Dit niet alleen omdat daar blijkbaar veel vraag naar is (er zijn ook com-

Werkinstrumenten van
Oosteroord

merciële bedrijven die dergelijke matten produceren), maar vooral omdat het maken van dergelijke matten zeer geschikt werk is voor mensen met een verstandelijke beperking. Taco Kingma legt in zijn biografische schets van Pier de Boer uit waarom:

'Het met de hand vlechten langs de opstaande pennen kon bijna iedereen leren, al moest de leiding wel eens helpen als er een patroon van diverse kleuren in moest. (...) En dan werd de mat afgewerkt en door draaien aan de pers op het juiste formaat geperst. Dat laatste was vrij zwaar werk, maar een stevige knaap deed het met veel plezier: kijk eens wat ik kan! Dan kwam de afzet, meestal met een eigen kar langs de straat, en verder aan familie en kennissen, op ouderavonden en waar niet. En geen patroon zo vreemd of er was wel een koper die dat nou juist leuk vond!'

Helemaal onproblematisch is het ontstaan van werkinrichtingen overigens niet. Zeker voor wat betreft de populaire koksmatten concurreren de werkplaatsen met commerciële ondernemingen, en die zijn daar vanzelfsprekend niet erg van gediend. Zo ontstaat er onenigheid over de inkoop van de grondstoffen en basismaterialen. De AVO wil die graag in eigen hand houden, om er op die manier ook wat aan te verdienen. Dat zint Pier de Boer totaal niet en hij begint al snel zijn eigen grondstoffen aan te schaffen. Ergernis en ruzie zijn het gevolg. Het tekent Pier de Boer opnieuw. Hij laat zich weinig zeggen.

Westeroord

Over de werkinrichtingen in Amsterdam is relatief veel geschreven. Journalisten komen regelmatig op bezoek om verslag te doen

wat er ter plaatse gebeurt. Een uitvoerige reportage over Westeroord uit 1929 is te vinden in het *Tijdschrift voor Buitengewoon Onderwijs* (jrg 10, nr. 9).

'Er zijn thans ca. 40 personen tewerkgesteld, voornamelijk oud-leerlingen van de scholen voor B. O. tusschen 15 en 23 jaar, maar ook enkele oud-gestichtspatiënten, die door hun geestelijke defecten op den vrijen arbeidsmarkt geen plaats vonden. Zij werken van 9-4 1/2 [16.30] uur, het koffieuurtje meegeteld. Het is uiteraard eenvoudig werk, dat daar verricht wordt, maar onder voortdurend toezicht van den Directeur en een werkmeester wordt alles wat er vervaardigd wordt keurig afgewerkt. (...) De afzet is, zooals steeds bij werkinrichtingen, geen eenvoudig vraagstuk, vooral daar de inrichting niet wil concurreeren met de oudere zuster-instellingen hier ter stede. Een groote hulp van den verkoop verleenende de tewerkgestelden zelf, die tegen provisie in eigen kring heel wat weten te plaatsen, wat natuurlijk hun gevoel van eigenwaarde verstrekt. Verder wordt er, voorloopig op beperkte schaal, tuinarbeid verricht en ook de hierdoor verkregen vruchten des velds worden verkocht.'

Meisjesafdeling Oosteroord

Over de weefinrichting voor meisjes in Oosteroord, Oosterringdijk 18, vlak bij het huidige Science Park, wordt geschreven, onder meer door *Onze Gids. Maandblad voor vrouwen en meisjes*. Het blad vertelt dat er in maart 1935 zesendertig meisjes aan het werk zijn:

'Het is buitengewoon interessant ze aan het werk te zien. Ze komen er van negen tot vier uur en blijven over, zooals men dat in schooltaal noemt. Er zijn meisjes van allerlei leeftijd; één, met een paar mooie donkere oogen, vertrouwt mij toe dat ze pas jarig is geweest, ze is in de twintig. Het is opmerkelijk welk een goeden invloed het weven op velen heeft; juist die telkens terugkeerende zelfde handgreep heeft iets zeer kalmeerends. Het prachresultaat werkt aanmoedigend. Geestelijke abnormaliteit sluit arbeidsprestatie niet uit, alleen men heeft zijn eigen tempo en ook hét bijzondere werk, dat men kan doen, moet gezocht worden. (...) Verschillende van de leerlingen, die een zekere handvaardigheid hebben verkregen, worden met hulp van den heer P. de Boer, ambtenaar van de nazorg en secretaris der stichting [Nazorg-Werkplaatsen voor Geestelijk Onvolwaardigen], in de maatschappij te werk gesteld, dat is natuurlijk gelukkig voor hen, maar de weefschool op zichzelf ziet zich natuurlijk daardoor telkens van haar beste werksters beroofd en moet weer met nieuwen moed aan het leeren gaan.

Gelukkig worden zij telkens aan nieuwe motieven en ontwerpen geholpen door bekwame weefsters, die maar al te graag haar minder bevoorrechte zusters ter zijde staan. Natuurlijk werken de meisjes niet den geheelen dag; er is een tijd van spelletjes, van rythmische gymnastiek, van zang en muziek; ze zijn zeer gevoelig voor muziek en ook het minder bedeed zijn, wat verstand betreft, sluit in geen deele de muzikaliteit uit.'

Briefpapier 1940: het postadres van de AGO (let op het hartje in het logo) was het huisadres van Pier de Boer.

AVO en AGO

Anders dan andere Europese landen telde Nederland, neutraal gebleven tijdens de Eerste Wereldoorlog, weinig oorlogsinvaliden. In vrijwel alle omliggende landen was direct na de oorlog beleid ontwikkeld om deze mensen aan het werk te helpen. Werkgevers waren verplicht om een bepaald percentage oorlogsinvaliden in dienst te nemen. In Nederland gebeurde dat vanzelfsprekend niet.

Maar ook in ons land waren er mensen met een lichamelijke beperking. Mensen die een ongeluk hadden gehad, ledematen hadden verloren of met een gebrek waren geboren. Ook mensen met psychische stoornissen behoorden tot deze groep. Zij kwamen niet vanzelf aan het werk. Vandaar dat bij een aantal gemeenten ambtenaren zich in de jaren twintig gaan bezighouden met 'bijzondere bemiddeling' voor deze groep.

In 1927 leidt deze bemiddeling tot de oprichting van de Nederlandsche Vereeniging tot Bevordering van den Arbeid voor Onvolwaardige Arbeidskrachten, kortweg AVO. Het doel was overall in het land voor de doelgroep passend werk te scheppen en daartoe de krachten te bundelen, ook om productie en afzet van producten rendabeler te maken. Dat laatste gold met name voor de speciale werkplaatsen die voor deze groep werden ingericht. De organisatie van het grote congres en vooral de tentoonstelling in oktober 1928 steunde vooral op deze vereniging.

De bedoeling was om ook de werkinrichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking onder de AVO-vlag te laten varen. Dit niet in de laatste plaats omdat deze werkinrichtingen inmiddels een substantieel deel uitmaakten van het aantal werkinrichtingen voor 'onvolwaardigen'. In 1929 vormden deze nazorg-werkinrichtingen dertig procent van het totaal.

Pier de Boer was niet onmiddellijk enthousiast over deze insteek. Hij meende dat er een wezenlijk verschil van aanpak nodig was voor mensen met een verstandelijke – en mensen met een lichamelijke beperking. Hij wilde niet alles op een hoop gooien en zat ook niet te wachten op een enorme toeloop van 'psychopaten'. De Amsterdamse ervaring was dat dit voor veel onrust kon zorgen. De Boer koos er daarom voor binnen de AVO een relatief autonome koers te varen en legde zich ook niet altijd neer bij de politiek van gezamenlijkheid wat betreft inkoop of afzet van materialen en producten. Dit deed hij temeer niet omdat hijzelf vaak goedkopere deals kon sluiten.

De behoefte een eigen koers te kunnen varen en de overtuiging dat zijn doelgroep een eigen aanpak nodig speelden een rol in de oprichting van de Stichting Arbeidsinrichtingen voor Geestelijk Onvolwaardigen (AGO) in 1931. Zij neemt het stokje over van de Vereeniging ter Behartiging van de

Belangen voor Zenuw- en Zielzieken die tot dat moment verantwoordelijk was voor de werkinrichtingen Westeroord en Oosteroord. AGO werd vervolgens de overkoepelde exploitatie-stichting van alle Amsterdamse werkinrichtingen. Op voorstel van Pier de Boer werd zij in 1935 ook een Voogdij-vereniging.

Na de Tweede Wereldoorlog, waarover in hoofdstuk 6 meer, groeide het aantal werknemers van AGO-werkplaatsen gestaag mede als gevolg van nieuwe wetgeving. Nog steeds richtten zij zich op mensen met een verstandelijke beperking, maar dan breder. In de jaren zeventig luidde de doelstelling:

'De Stichting heeft tot doel door arbeid, gezondheidszorg en opvoeding het geestelijke en lichamelijk welzijn te bevorderen van kinderen en volwassenen van wie door hun beperkte geestelijke vermogens te verwachten is dat zij moeilijkheden zullen ondervinden bij het aanpassen en handhaven in de maatschappij.'

De focus op alleen de arbeidsmarkt is dan al lang en breed verlaten. Het gaat om het hele welzijn. Behalve drie grote sociale werkplaatsen, waar in 1975 555 geestelijk gehandicapten werken, beheert de stichting ook dagverblijven voor ouderen, een internaat voor verzorging en opvoeding, een stichting die voogdij regelt en faciliteiten voor recreatie en vrijetijdsbesteding. Zorg voor de arbeid is inmiddels geëvalueerd tot zorg voor het hele leven.

Uiteindelijk overleeft AGO het reorganisatiegeweld van de jaren negentig niet. Zij gaat in 1996, precies 65 jaar na de oprichting, op in de WRA-groep, Werkvoorzienig Regio Amsterdam, tegenwoordig Pantar.

De AVO heeft het ongeveer even lang volgehouden. Na de Tweede Wereldoorlog werd mede op haar initiatief opnieuw een Staatscommissie inzake Onvolwaardige Arbeidskrachten ingesteld. Dat leidde in 1950 tot nieuwe

wetgeving. Deze bracht de ontwikkeling van de sociale werkvoorziening in een stroomversnelling.

In de loop van de tijd werden de doelstellingen en activiteiten van de AVO werden geïntegreerd in bredere organisaties die zich inzetten voor de belangen van mensen met een beperking. De organisatie paste zich regelmatig aan en onderging meerdere naamsveranderingen. Uiteindelijk hield ook de AVO in 1999 op te bestaan en ging zij op in de Algemene Nederlandse Gehandicapten Organisatie (ANGO), een vrijwilligerskoepel voor mensen die zich inzette voor de belangen van gehandicapten. ANGO stierf uiteindelijk door fraude en wanbeheer een roemloze dood. Zij werd in 2016 failliet verklaard.

Jongensafdeling Oosteroord

De beschrijvingen weerspiegelen goed over hoe er in die jaren tegen mensen met een verstandelijke beperking werd aangekeken. Lees bijvoorbeeld de beschrijving in het 'godsdienstig-staatkundig dagblad' *De Tijd* in mei 1934 van de jongensafdeling in Oosteroord:

'Aan de Oostzijde der stad staat aan de groenbegroeide oevers van de Ringvaart de oude gasfabriek van de voormalige gemeente Watergraafsmeer. Om er te komen moest men met een pontje het water over stekent. In het gebouw heeft de stichting ArbeidsInrichtingen voor Geestelijk Onvolwaardigen een nieuwe werkplaats gevestigd [...]. Dit is [na Westeroord en de meisjesafdeling] de derde inrichting, die thans door de stichting in gebruik zal worden genomen. Haar arbeidsveld is de nazorg voor de kinderen, die buitengewoon onderwijs hebben genoten en daarna — wegens onvoldoende arbeidsprestatie, lastig humeur of afwijkingen — nog niet voor werk bij een patroon in aanmerking komen. Zulke jongens worden door hun geringe weerstandsvermogen door de werkloosheid nog sterker met moreelen ondergang bedreigd dan normale werklozen. Voor werk in huis zijn ze ook niet bruikbaar, want daar achten ze zich boven verheven: 'dat is vrouwenwerk' zeggen ze. Om hen nu voor totale verwildering te vrijwaren heeft de stichting zich hun lot aangetrokken en tracht zij hen te werk te stellen.

Met veel moeite wordt hun daar de kunst van het maken van kokosmatten, borstels en pantoffels en van het repareeren van schoenen geleerd. Ook klein houtwerk, presenteerblaadjes, borstel-hangers, boekensteunen enz., wordt er gemaakt. Met deze eenvoudige werkverschaffing wordt aan deze ongelukkigen hun levensvreugde en het zelfrespect teruggeven, dat hen voor moreelen ondergang bewaren kan. (...) Met ambitie vlechten ze de figuren in hun matten en hun idealisme bestaat hierin, dat ze eens een héél mooie en héél moeilijke mat mogen maken. Zooveel mogelijk brengen ze zelf hun werk aan den man - dat doen ze graag, want ze zyn wat trotsch er op - en daarvoor krijgen ze een kleine provisie, dat naast hun weekloon, dat in de meeste gevallen niet boven den gulden uitgaat, hun inkomen vormt.' •

Pier de Boer aan het werk

Pier de Boer,
omstreeks 1925

In maart 1920 werd de op dat moment net 7 jaar oud geworden Ferdinand Carel Möller onderzocht door een arts van de Psychiatrische en Neurologische Kliniek van het Amsterdamse Wilhelmina Gasthuis. De jongen was een half jaar tevoren voor het eerst naar school gegaan maar kon niet meekomen. Wat was er aan de hand?

Op basis van een simpele lijst met zo'n twintig vragen probeerde de arts op deze vraag een antwoord te vinden. Ferdinand kon niet rekenen. Hij kende geen kleuren. Hij kon geen enkele melodie nazingen. Letters kende hij ook niet. Hij was niet in staat een vierregelig versje te leren. Geen wonder dat hij voor de tweede keer in klas 1A geplaatst was. Geen stap verder gekomen dus.

Mede op basis van informatie van derden wist de arts verder dat Ferdinand 'bewegelijk' en 'ongehoorzaam' was en wellicht mede daarom 'lastig en hinderlijk in de klas'. Ook wist de arts dat het kind soms op straat zwierf. Conclusie: achterlijk, imbeciel. Weliswaar wist hij ook nog wel iets aardigs over Ferdinand te zeggen (hij sprak goed en was vrolijk) maar dat maakte de zaak eerder slechter dan beter. Geen gemakkelijk kind. Hij moest in ieder geval onder toezicht van de Kinderbescherming worden geplaatst.

Wat er in volgende jaren precies met Ferdinand gebeurde, is onbekend. Vermoedelijk rommelde hij een paar jaar op een BLO-school en werd daarna bij een baas aan het werk gezet. Ondertussen was hij onder de hoede van Pier de Boer gekomen. In september 1925, we zijn dan vijf jaar verder en Ferdinand is nog slechts twaalf, vraagt de kinderrechter hem of die ondertoezichtstelling verlengd moet worden. Piers antwoord is duidelijk:

'Deze achterlijke jongen heeft weinig doorzettingsvermogen. Hij is sinds het laatste rapport weer van patroon gewisseld. De werkgever, waar hij geplaatst was, nam voor twee kleinere één groote knecht, zoodat hij overbodig was. Hij is toen met een goed getuigenschrift ontslagen. Het eerste in zijn loopbaan. Thuis past hij goed op. Hij is gezellig en gewillig en is 's avonds in den regel thuis. Hij knutselt nogal graag.'

Niet veel aan de hand dus. Het komt wel goed, oppert De Boer. Ik vind wel ergens een ander plekje voor hem. Laat Ferdinand maar aan mij over.

Het loopt anders – verkeerd. Ferdinand wordt naar Ermelo gestuurd, naar het gesticht 's-Heerenloo. Daar blijft hij een paar jaar, veelal uit het zicht van Pier. Maar in 1933 is hij terug in

Amsterdam en komt opnieuw onder hoede van de afdeling Nazorg van de GGD. In september van dat jaar schrijft Pier de Boer een kort rapport over Ferdinand:

'Deze jongen werd vele jaren verpleegd in het Gesticht 's-Heeren-loo' te Ermelo. Hij is een imbecil. De ouders maken thans reeds ernstige bezwaren dat de jongen thuis is. Hij maakt allerlei dingen, die in het huisgezin gebruikt moeten worden opzettelijk stuk, scheldt tegen zijn vader, wil 's-avonds niet naar bed, zoodat in het huisgezin de rust geheel is verstoord. Dit verkeerde gedrag van den jongen wordt ook beïnvloed doordat de ouders niet in groote harmonie leven, waardoor deze imbecil ook stuurloos is. Alvorens er echter toe over te gaan deze jongen opnieuw in een internaat te plaatsen, lijkt mij verwijzing naar de Arbeids-Inrichting noodzakelijk. Ik acht het niet onmogelyk, deze jongen in het gezin te handhaven, indien hij overdag een regelmatig arbeidsleven heeft. Ik verzoek U daarom deze plaatsing goed te keuren.'

Soms was 't tevergeefs

Typisch Pier. Hij blijft het proberen en krijgt het in dit geval ook voor elkaar dat Ferdinand op zijn werkplaats in Westeroord wordt geplaatst. Maar helaas, ook daar gaat het niet goed. Tweeënhalf jaar later kan Pier niet anders erkennen dan dat hij terug is bij af. Het blijkt uit een nieuw briefje aan de GGD, in dit geval aan Piers baas Arie Querido. Het is dan februari 1936:

'Na zijn terugkeer thuis werd hij geplaatst op 'Westeroord'. Thuis waren tusschen de ouders steeds groote moeilijkheden; vader was een eenzelvige, wantrouwende man, moeder is een nerveuse debiele vrouw, zonder eenig overwicht, die in geen enkel opzicht leiding kan geven. De ouders wonen thans geruimen tijd gescheiden... Toen Vader nog thuis was, kwamen ook wel klachten van de moeder over Ferdinand; de vader beheerschte hem evenwel vry goed. Op de werkinrichting was de jongen een onrustige, prikkelbare natuur, evenwel zoolang vader thuis was zonder ernstige moeilykheden en vatbaar voor orde en regelmaat.

Thuis levert de jongen thans groote moeilijkheden; hij is agressief tegen de moeder en tegen zyn zuster, die, hoewel een normaal intellect, ook groote moeilijkheden voor de moeder oplevert. Moeder klaagt over sexueele neigingen van Ferdinand tegenover haar en over ongepaste opmerkingen en ongepast optreden. Uit haar mededeelingen blijkt, dat deze imbecil zich sexueel gaat instellen op zijn Moeder.

Een bezwarende omstandigheid is zijn groote prikkelbaarheid en onbeheerscht gedrag den laatsten tyd op de werkinrichting. Hy geraakt gemakkelijk in affect, verdraagt moeilijk aanmerkingen, is bij een standje geheel uit zijn evenwicht en dan den geheelen dag vrijwel onbruikbaar, terwijl hij in gewone doen gewillig en werkzaam is. In zyn woede-buien, die voorkomen, stampet en raast hij, bijt en krabt hij zichzelf. In verband met deze ervaringen geef ik U in overweging Ferdinand Carel Möller in een inrichting te plaatsen.

Was getekend: De ambtenaar voor de Nazorg, Pier de Boer dus.

Pier is onvermoeibaar

Op het Stadsarchief van Amsterdam bevinden zich in het archief van de GGD, in het bijzonder in het deel daarvan waarin de cliëntendossiers van het Sociaal Pedagogisch Bureau zijn opgenomen (Archief 5267D), honderden van dergelijke briefjes van de hand van of aan Pier de Boer. Ook worden in datzelfde archief duizenden relevante documenten bewaard. Zij tonen steeds hetzelfde: Piers onvermoeibare pogingen zijn pupillen zoveel mogelijk aan het 'gewone leven' te laten deelnemen. Het aantal hindernissen dat hierbij genomen moet worden, is onvoorstelbaar en van duizenden-een soort.

De belangrijkste hindernis is een oude: de neiging om iedereen die ook maar even afweek van de norm als mesjogge te beschouwen en bij wijze van spreken, soms zelfs letterlijk, aan de ketting te willen leggen. Pleidooien in deze richting zijn ook in de jaren twintig en dertig nog te horen. Een voorbeeld hiervan is een anoniem artikel in het katholieke tijdschrift voor BLO uit 1926. Daarin stelt de persoon in kwestie dat uit onderzoek is gebleken dat 60 procent van de mensen met een verstandelijke beperking, in dit geval 'debielen' genoemd, mislukt, dat debiliteit in verreweg de meeste gevallen erfelijk is en dat het daarom beter is dergelijke kinderen bij hun ouders weg te halen en in een gesticht te plaatsen.

'Als de ouders in hun dwaze liefde (egoïsme, tijdelijk voordeel of natuurlijk genoeg, in 't bezit van kinderen gelegen) met hun debiele hersenen niet inzien, dat 't noodzakelijk is voor 't geluk van 't kind, dan heeft de overheid het recht en den plicht in 't belang der maatschappij, die ouders te dwingen hun kind voor 'n tijd af te staan.'

De boodschap is duidelijk: het is beter voor iedereen mensen met een verstandelijke beperking uit hun omgeving te halen en op te sluiten. Gelukkig groeit het aantal mensen dat in deze een wat meer verlichte opvatting heeft. Velen menen bovendien dat de overheid met dergelijke bemoeienissen een veel te grote broek aantrekt.

'Zoolang er geen sprake van is, dat zij [de ouders] hun kinderen verwaarlozen, heeft niemand het recht ze hen te ontnemen.'

Pier de Boer is het hiermee volledig eens. Tegelijkertijd heeft hij er meer dan een dagtaak aan om al die kinderen in hun eigen omgeving te houden dan wel ervoor te zorgen dat het verblijf in een werkinrichting goed verloopt. En nogal eens, zie de kwestie Ferdinand Möller, is dit niet het geval. Er kan van alles fout gaan. De dossiers in het Stadsarchief van Amsterdam laten het keer op keer zien – even fascinerende als, regelmatig treurig stemmende lectuur.

Schoenen voor opgewipte tenen

Vaak gaat het in de begeleiding om, in onze ogen, onbenulligheden. Maar Pier heeft er handenvol werk aan. Neem het geval Jan Korzelius. Hij is dankzij Pier tewerkgesteld bij Bierbrouwer De Amstel maar krijgt daar in 1928 een ongeluk. Gelukkig is de man

d.B./N.

GEMEENTELIJKE
GENEESKUNDIGE EN
GEZONDHEIDSDIENST

Concept.

AMSTERDAM, 29 Juli 1933.

Nazorg B.O.

Gen.Bureau voor Maatsch.Steen
(Breede Weg 17) AMSTERDAM.

By my vervoegde zich de oud-leerling JESAJA
F R A N K, wonende Tugelaweg 101.

Zyn schoeisel verkeert in desolate toestand.
Ik weet niet, of U hem de laatste tyd schoeisel
heeft verstrekt? Mocht dit niet het geval zyn,
zoo geef ik U in overweging, hem een paar schoe-
nen te verstrekken.

De Ambtenaar voor de Nazorg
by het B.O.

GEMEENTELIJKE
GENEESKUNDIGE EN
GEZONDHEIDSDIENST

1936

AMSTERDAM, 20 Mei 1931.

C. Brandenburg is een imbeciel met sterke
karakter- en omgangsfouten. Hij lebert thuis veel moe-
lijkheden op. Om verpleging te voorkomen en ook de
finantiële bezwaren van zijn thuisblijven eenig-
zins te verlichten geef ik U in overweging dezen ~~1000~~
swakzinnige een paar schoenen te verstrekken.

De kosten zijn f. 5.95.

De ambtenaar voor de Nazorg

NOORD-BRABANTSCH
SCHOENMAKERIJ
J. KELDER
Bosboom Toussaintstr. 50
AMSTERDAM (W.)

Speciaal adres voor
Prima Maatwerk
tegen zeer lage prijzen.
te Kias Reparatie-Inrichting
Prima Afwerking.

NOTA

AMSTERDAM, 19 April 1934
Wd. van J. d. Bosch
van J. KELDER

3° Helmsch 54. II	165
1 Paar Linnen hakken	50
1 Paar Linnen hakken	2.15

Voldaan: J. KELDER

Regelmatig klom Pier de Boer in pen of trok hij zijn portemonnee om te zorgen dat er fatsoenlijke schoenen kwamen voor zijn pupillen.

verzekerd bij de Rijksverzekeringsbank en heeft een uitkering gekregen. Als hij na enige tijd hersteld is en (al dan niet, dat is onduidelijk) weer aan het werk wil, blijkt echter dat de stand van zijn tenen door het ongeluk veranderd is en dat hij speciale schoenen nodig heeft. Pier klimt voor hem in de pen: 'het opgewipt zijn van de teenen [moest] ondervangen [worden] door een schoenpunt met hoog voorstuk van zacht leder'. Na veel gedoe ontvangt Jan geld voor dergelijke schoenen van de Rijksverzekeringsbank. Maar ja, ook die hebben niet het eeuwige leven en dus zit er na enige jaren niets anders op dan nogmaals geld voor schoenen of reparatie van het oude paar te vragen. Dit keer doet de verzekering moeilijk en dus ziet Jan geen andere mogelijkheid dan Pier weer in te schakelen. Die slaagt erin het geld los te krijgen maar hiermee was het probleem verre van opgelost. In september 1938 schrijft Pier voor de zoveelste keer een brief over 'de schoenen van Jan':

'Ingesloten ontvangt u een schrijven van J.J.KORZELIUS, bij U aan de dienst bekend onder No 311423 A. Deze man heeft van Uw dienst schoenen ontvangen. Het is echter niet mogelijk hem met 1 paar schoenen te laten lopen, omdat hij veel slijt, zoodat herhaaldelijk reparaties noodig zijn. Het is namelijk niet mogelijk deze wat querulent aangelegde debiel te noodzaken, bij zijn oude moeder, die ook niet geheel toerekenbaar is, op de kamer te blijven zitten. Daaruit vloeien telkens zeer ernstige moeilijkheden voort. Het is mij bij herhaling mogen gelukken de kosten van de schoenreparaties voor hem bij elkaar te krijgen. Het is mij echter niet mogelijk hem een ze paar schoenen te verstrekken. Indien U echter thans de verstrekking van een nieuw paar schoenen, waar hij binnen kort weer aan toe zal zijn, vervroegt, bestaat de mogelijkheid het oude paar als reparatiepaar, beschikbaar te houden. Ik geef U daarom dringend in overweging aan zijn bij schrijven van 9 Sept. 1938 gedaan verzoek te voldoen.'

Bij schoenen blijft het niet. Het jaar daarop stuurt Pier ten behoeve van Jan ook nog een briefje aan de Afdeling Bijzondere Zorg van het Gemeentelijke Bureau voor Maatschappelijke Steun met het verzoek of Jan, steunnummer 69012, een aanmerking zou kunnen komen voor een... pak.

'Ik zou U willen vragen of dit kan worden verstrekt zonder dat een onderzoek wordt ingesteld, ten einde moeilijkheden te voorkomen. U kunt er van op aan, dat de jongen voor een pak in aanmerking komt, ik heb dit zelf gecontroleerd. Als U met spoed tot de verstrekking over zoudt kunnen gaan, zou dit ongetwyfeld conflicten op myn bureau met dezen querulant voorkomen.'

Wat een baan! Wat een gedoe! Voor de betrokkene welhaast zeker een drama en voor Pier vooral werk, heel veel werk.

Het houdt nooit op...

Nog zo'n verhaal. David de Boer, geboren 1910, kind van twee blinde ouders, is een oud-leerling van de BLO-school waarop Pier gewerkt heeft en blijkbaar iemand die met zijn mondharmónica

In 1939 maakte het Polygoon-journaal een item van 43 seconden over de Amsterdamse AGO-werkinstellingen, waarin een glimp van Pier de Boer is te zien. In deze stills zijn achtereenvolgens te zien: het vlechten van manden, houtbewerking (met op de achtergrond Pier de Boer), het maken van matten en een overzicht van de verschillende producten.

als straatmuzikant door Nederland trekt. Maar dat gaat geregeld fout en dan neemt de politie zijn instrument af. Of krijgt hij een bekeuring. Zo onder meer in 1936 in Eindhoven. David zoekt zijn toevlucht tot Pier en deze schrijft een briefje naar de gemeente. Helaas vertelt het archief niet hoe dit is afgelopen.

Er spelen ogenschijnlijk heel veel van dergelijke kleine kwesties. Maar er zijn ook talloze ernstiger zaken. Het archief puilt ervan uit. Enorme ruzies, scheldpartijen. 'Een kind van een stink hoer moet je maar niet meer komen halen. Je hebt gezegd dat je mijn kind afneemt...' De met potlood geschreven tirade is een vod dat zich in een van Piers dossiers bevindt.

De drijvende motivatie om in al dit gedoe koers te houden blijft steeds dezelfde: Piers hartgrondige overtuiging dat mensen met een verstandelijke handicap in hun vertrouwde omgeving het best tot hun recht komen. 'Geen Amsterdamse debielen voor hun opvoeding naar de Achterhoek,' luidde een van zijn stelregels. Hij herhaalt dit voortdurend en vindt daarbij gelukkig steun bij zijn GGD-collega en sociaal psychiater Arie Querido.

'Het is o.i. onjuist, dat aan z.z. [zwakzinnigen] door langdurige gestichtsverpleging [...] arbeidsgeschiktheid en aanpassingsvermogen kan worden bijgebracht. Geplaatst en opgeleid in een internaat missen zij de praktische aanraking met het sociale milieu, waarin zij zich later moeten aanpassen [...] Ter bevordering van de arbeidsgeschiktheid en latere sociale bruikbaarheid achten wij gestichtsverzorging voor z.z. niet bruikbaar.'

Houd ze in Amsterdam!

Vandaar ook dat Pier voortdurend al het mogelijke doet zijn pupillen in de hoofdstad te houden dan wel daarnaar terug te halen. Daartoe brengt hij regelmatig een bezoek aan diverse inrichtingen. 'De heer Wessel brengt verslag uit van een bezoek van den Heer De Boer, Ambtenaar voor de nazorg bij den G.G.D. te Amsterdam,' staat in december 1939 in de notulen van het Dagelijks Bestuur van de Rekkense inrichtingen. 'Er zullen eenige patiënten teruggaan naar Amsterdam, hier tegenover staan eenige nieuwe opnamen. Het bezoek droeg een aangenaam karakter.'

In sommige gevallen vroegen de pupillen zelf om terugplaatsing. 'Kan ik voor 1940 wat dichtter bij Amsterdam geplaatst worden?' vroeg Jan van H. in september 1939 aan Pier.

'Als het zou kunnen in de omgeving van Hilversum; dat is voor mij dicht genoeg bij Amsterdam. Dan kan ik wat vaker naar mijn

Fam. leden dan nu het geval is. Ik kan nu maar één keer in het jaar met verlof gaan en moet de reiskosten zelf betalen. En wij verdienen hier niets [...] Ik kan het niet lang uithouden dat heb ik al vaker gezegd. Maar nu is er geen licht meer in de zaak te krijgen, zooals het nu is. Ik vecht al jaren voor mijn vrijheid [...] ik [heb] me al zoo vaak [...] afgevraagd, ben ik dan zo'n slecht mens dat ik zoo lang op Rekken moet blijven. 9 oct. J.l. was ik 17 jaar in Rekken en zou nu wel eens een verandering willen zien.'

Pier met zijn vrouw Sien in de tuin met zoon Jan en zijn verloofde Bep in 1931. Jan de Boer werd na de oorlog een gezaghebbend hoogleraar natuurkunde aan de Gemeentelijke Universiteit Amsterdam, tegenwoordig UvA.

In dit laatste geval lukt het en met succes, want Jan kan zich goed handhaven. Helaas voor de pupillen en voor Pier is dat lang niet altijd het geval. Er zijn talloze manieren waarop het fout kan gaan: de pupil blijkt toch onhandelbaar in het gezin, onhandelbaar op het werk of onhandelbaar in de samenleving terwijl het om voor de hand liggende redenen vaak, zie het verhaal van Ferdinand Möller, een combinatie is van verschillende vormen van onhandelbaarheid, veelal door negatieve omstandigheden in hand gewerkt en versterkt. Vandaar ook dat Pier alles op alles zette om het

proces in de kiem te smoren: bij het gezin of, als dat niet mogelijk was, door plaatsing in een pleeggezin.

Voogdij als variant

Voogdij van minderjarigen bestond sinds geruime tijd maar kwam tot begin twintigste eeuw eigenlijk alleen voor als een kind geen ouders had of geboren was uit een ongehuwde moeder. In dit laatste geval werd een toeziende voogd benoemd. In alle andere gevallen was het buitengewoon moeilijk ouders, wat hun situatie ook was en hoe ze zich ook gedroegen, uit de macht te onttrekken.

Pas de Kinderwetten van 1905 en de daarop voortbordurende kinderbeschermingsmaatregelen brengen verandering. De overheid krijgt nu meer mogelijkheden om ouders uit hun macht te onttrekken of daarvan te ontheffen. In het laatste geval gebeurt dat op verzoek van de ouders zelf, in het eerste geval gebeurt dat doorgaans tegen hun wil. In beide gevallen wordt de maatregel genomen door een kinderrechtster en uitgevoerd door een voogdijraad, later aangeduid als Raad voor de Kinderbescherming. Na een besluit tot ontzetting uit de ouderlijke macht zijn er grosso modo twee opties: kindertehuis dan wel een variant daarvan (bijv. een gesticht) of een pleeggezin. Pier kiest, indien mogelijk, altijd voor laatstgenoemde oplossing. Maar dat is zelden eenvoudig, want pleeggezinnen liggen, net zoals nu het geval is, niet voor het oprapen.

Hoe het een en ander precies tot stand is gekomen, valt moeilijk te achterhalen maar vast staat dat de afdeling Nazorg van Pier de Boer in 1935 de voogdij had over 21 pupillen. Welhaast zeker gaat het hier om onder toezicht stellingen, dus niet om ontzetting uit de ouderlijke macht maar om ontheffing (tijdelijk) of om begeleiding van gezinnen. Ouders blijven verantwoordelijk voor hun kinderen, maar zijn wel verplicht zich aan de aanwijzingen van de gezinsvoogd te houden. Doen zij dit niet, dan bestaat de mogelijkheid hen uit de ouderlijke macht te onttrekken, waardoor ze elke zeggenschap over hun kinderen kwijtraken.

Pier de Boers Nazorg-afdeling heeft ook een aantal zelfstandig wonende pupillen onder curatele. Voor hen is de kamerhuur geregeld en worden warme maaltijden verzorgd. In een paar gevallen zijn er groepjes van acht tot tien nazorg-pupillen in een huis geplaatst, onder begeleiding van een verpleger of leraar uit het BLO – eigenlijk een geavanceerde vorm van beschermd of begeleid wonen, tegenwoordig een bekende vorm van opvang en begeleiding maar voor de Tweede Wereldoorlog nog hoogst ongebruikelijk.

Juist vanwege dit voortdurende gedoe over ouderlijke macht en voogdij van kinderen met een verstandelijke beperking stelt Pier in 1939 aan het bestuur van de Arbeidsinrichtingen voor Geestelijk Onvolwaardigen (AGO) voor een eigen Voogdij-afdeling op te zetten. Dat is nodig, want:

'Afzonderlijke voogdijverenigingen voor zwakzinnigen bestaan niet. Gewone voogdijverenigingen nemen als geval niet een zwakzinnig kind. Met het oog op domicilie-kwesties, welke voor de plaats

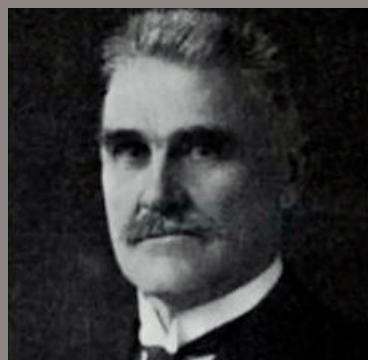
Tussentijdse (1933) balans

In 1933 schreef de arts en eerste onderwijsinspecteur van het buitengewoon onderwijs Adriaan van Voorthuijsen twee artikelen waarin hij een overzicht geeft van de stand van zaken in de nazorg. Het eerste artikel verschijnt en in een handboek volksgezondheid en het tweede in de Gids voor maatschappelijk hulpbetoon in Nederland. Beide artikelen geven een beknopt overzicht van de stand van zaken in de nazorg en iets algemener in de zwakzinnigenzorg. Een betere en kortere samenvatting van de situatie op het moment dat Pier de Boer zo'n tien jaar bezig was, is niet denkbaar. Van Voorthuijsens beschrijving is te meer van belang omdat er in de volgende vijftien jaar niet zoveel veranderde, eerder gebeurde het tegenovergestelde: crisis en oorlog eisen hun tol. Pas enkele jaren na de Tweede Wereldoorlog zal de draad weer opgepakt worden die begin jaren dertig was blijven liggen. Pier de Boer was toen al gestorven.

Pier de Boer en Van Voorthuijsen waren overigens goede bekenden van elkaar. Zij hebben meerdere initiatieven samen genomen en Van Voorthuijsen was aanwezig bij de oprichting van de Vereeniging van Nazorgambtenaren. Toen Van Voorthuijsen in 1936 afscheid nam als hoofdinspecteur voor het speciaal onderwijs was Pier penningmeester van het steuncomité dat voor zijn afscheid een gedenkboek samenstelde.

In de Gids voor maatschappelijk hulpbetoon in Nederland beschrijft Van Voorthuijsen het werk van nazorgambtenaar op een manier waarbij hij zonder twijfel Pier de Boer voor ogen had.

'De meeste behoefte bestaat aan de persoonlijke hulp van een ambtenaar, die zijn tijd geheel kan geven aan het werk ten behoeve der geestelijk mis-

Adriaan van Voorthuijsen (1872-1952) was arts en van 1920 tot 1935 de eerste, bovendien zeer invloedrijke, inspecteur voor het buitengewoon onderwijs.

ARCHIEF HERMEN J. JACOBSFONDS

deelden. De ambtenaar moet liefst zijn een man, omdat het aantal der jongens dat hulp nodig heeft, veel grooter is dan dat der meisjes. Hij zoekt voor de kinderen, die de school verlaten, een betrekking, hij dient voor alle mogelijke zaken van raad, hij praat met de werkgevers, als de zwakzinnigen hun eigen zaak hopeloos hebben bedorven, hij overlegt met de ouders, als deze alleen maar naar het loon en volstrekt niet naar de vooruitzichten kijken, hij vermaant honderdmaal, maar vergeeft duizendmaal, hij stelt zich in verbinding met de politie, met den voogdijraad en met den kinderrechtter, kortom hij treedt op in alle gevallen, die moeilijkheden opleveren. '

In zijn bijdrage aan het Handboek volksgezondheid schetst Van Voorthuijsen de stand van zaken in de zwakzinnigenzorg, die de laatste dertig jaar naar zijn oordeel volop in ontwikkeling is gekomen.

'De groote beweging ten behoeve der zwakzinnigen is uitgegaan van de gewone school, waar de moeilijkheden met de verstandelijk minderwaardige kinderen zich vooral doen gelden. (...) De nadruk dient er op te worden gelegd, dat in Nederland een afzonderlijke zorg voor zwakzinnigen is ontstaan. Wanneer

men op het terrein der zwakzinnigen-zorg iets wil bereiken, moet men deze zorg beschouwen als een apart onderdeel van het maatschappelijke steunwezen, dat zijn eigen weg gaat en met eigen scholen, eigen internaten, eigen werkinrichtingen en eigen ambtenaren voor de nazorg zijn doel tracht te bereiken. (...)

Omtrent de uitbreiding der nazorg kan worden vermeld, dat te Amsterdam, te Haarlem, te Delft en te Arnhem ambtenaren voor de nazorg werkzaam zijn, die de functie als hoofdbetrekking waarnemen en dat verder in enkele andere steden de hoofden der scholen voor buitengewoon onderwijs zijn aangewezen om de oud-leerlingen der scholen als ambtenaar voor de nazorg ter zijde te staan.

De volle belangstelling is in den laatsten tijd gericht op de werkinrichtingen voor volwassen laagstaande zwakzinnigen. Van deze inrichtingen zijn er thans 19 in Nederland aanwezig. Op die werkinrichtingen blijkt het, dat men imbecielen met eenvoudige werkzaamheden, als matten vlechten, borstel maken en weven op uitstekende wijze kan bezighouden, wanneer slechts de leider een voldoende mate van tact bezit om de goede stemming in de werkplaats te handhaven. (...)'

In de Gids voor Maatschappelijk Hulpbetoon legt Van Voorthuijsen het belang van de werkinrichtingen, waarvan er in 1933 twintig zijn, nog wat preciezer uit met de aanduidingen zoals die toen volstrekt gewoon waren:

'Het is in deze werkinrichting steeds weer de verrassing, dat imbecillen, die uit zich zelf niet in staat zijn een hand uit te steken, zeer goed werk leveren, als zij onder toezicht van een werkmeester den arbeid verrichten. Door de oprichting van een werkplaats voor imbecillen wordt het mogelijk vele laagstaande zwakzinnigen, die hun tijd thuis in ledigheid doorbrengen, tot productieven arbeid te brengen, waar-

mede zelfs eenig loon kan worden verdiend. (...)'

Van Voorthuijsen maakt daarbij ook nog wat we tegenwoordig een kosten-baten-analyse zouden noemen:

'Op de exploitatie der werkinrichtingen (...) moet geld worden toegelegd. In werkelijkheid leveren de inrichtingen echter een voordeel op, daar door de plaatsing op een werkinrichting de opname in een gesticht in vele gevallen kan worden voorkomen. Imbecillen, die thuis lastig zijn, omdat zij zich vervelen, geven geen moeite meer, wanneer zij evenals de andere leden van het gezin 's morgens naar hun werk gaan en 's avonds voldaan van den arbeid thuis komen.'

van inwoning onderhoudsplicht kunnen meebrengen, zal het doelmatig zijn, plaatselijk de voogdijverzorging van zwakzinnigen ter hand te nemen; (mogelijk kunnen de in de verschillende plaatsen op te richten voogdijverenigingen voor zwakzinnigen later in een mantelvereniging worden ondergebracht).'

Het bestuur gaat akkoord. Maar daarna duurt het nog wel enige tijd voordat alle instanties akkoord gaan en de Afdeling Voogdij van de AGO via de Nazorg-dienst van Pier de Boer zijn werkzaamheden kan beginnen. Als alles op orde is, is het onder-tussen 1942 geworden en is de situatie radicaal veranderd. In plaats van verzorging van kinderen met een verstandelijke beperking dreigt vernietiging. Geen wonder dat het werk zoals Pier de Boer het voor ogen heeft, tijdens zijn leven nooit goed van de grond is gekomen.

Na de oorlog gaat de Afdeling Voogdij van de AGO door, en begint zelfs aan een stevige groei. Omdat zij steeds minder goed past binnen het geheel van de AGO worden de twee in 1969 aparte, zelfstandige organisaties. De Afdeling Voogdij moet dan voorzien worden van een nieuwe naam. Aanvankelijk zou dit om voor de hand liggende redenen de 'Pier de Boer Voogdij Stichting' worden maar helaas bleek er al een organisatie met bijna dezelfde naam. Daarom wordt gekozen voor William Schrikker Voogdij Stichting. Schrikker was op dat moment een van de bestuurders.

Tegenwoordig opereert de stichting onder de naam William Schrikker Jeugdbescherming & Jeugdreclassering (JB&JR) en is een van de grootste organisaties binnen de jeugdzorg, gespecialiseerd in de problematiek van mensen met een (licht) verstandelijke beperking. Meer dan 1500 mensen treden daar dagelijks in de voetsporen van Pier de Boer en zetten zich in zijn geest elke dag weer in voor het beschermen van kwetsbare kinderen en jongeren in Nederland.

Oorlogsperiode

De oorlogsperiode maakt het werk van Pier ingewikkelder – en dat komt niet alleen vanwege de voortdurende dreiging. Hij staat er door de dood van zijn vrouw ook alleen voor. De gemeente Amsterdam is niet langer de gemeente waarmee hij vertrouwd is – want in handen van mensen die volstrekt anders denken dan Pier. Hij verhuist in 1942 naar Maarssen en begint daar, zoals we in hoofdstuk 2 gezien hebben, in Huize Vechtoever een opvanghuis voor zijn jongens.

In Amsterdam stapelen de problemen zich vanaf het begin van de oorlog op. Talloze dossiers in het Amsterdams stadsarchief getuigen ervan. Sommigen van zijn pupillen worden opgeroepen voor de Arbeidsinzet. Eten is er steeds minder. Een van de meer verdriegtige verhalen betreft een man voor wie Pier zich jarenlang inzette, de joodse haringventer Manus van der Veen, geboren in 1906 en bij Pier bekend vanaf het eerste moment dat hij in 1921 aantreedt als Nazorgambtenaar. Dat althans is het jaartal dat Pier telkens weer op de documenten schrijft die op Manus betrekking hebben.

12 December 1944.

Nazorg B.O.

V E R K L A R I N G.

BERNARDUS JACOBUS W E O L E R. geboren
10 Augustus 1906. Persoonsbewijs No. A 35 / 266148
is een oud-leerling van de school voor Buitenge-
woon-Onderwijs (zwakzinnigen).

Deze jongen is een imbecil en is door
onze bemiddeling bij de Stadsreiniging geplaatst.

Hij is zeer licht afgeleid en heeft sterk
infantiele trekken, groote suggestibiliteit en
zonder inzicht.

Deze man is volkomen ongeschikt voor uit-
zending naar het buitenland.

Door het Gewestelijk Arbeidsbureau is hij
hiervoor ook afgekeurd.

De Ambtenaar voor de Nazorg B.O..

Aan het einde van de oorlog
doen nazorgambtenaren vaak
hun uiterste best om hun
jongens te behoeden voor de
Arbeitseinsatz. In het archief
bevinden zich tal van briefjes
waarin omstandig wordt
uitgelegd dat de opgeroepen
persoon vanwege zijn beperkte
geestelijke vermogens beter niet
naar het buitenland kan worden
gestuurd. Helaas is niet bekend
hoeveel jongens op deze wijze
de dans zijn ontsprongen.

Een van die documenten, in dit geval een brief, dateert uit 1928
en is afkomstig van de Amsterdamse Vereeniging Hulp voor
Onbehuisden. Daarin staat dat men op het verzoek van Pier is
ingegaan en Manus onderdak heeft willen verlenen maar dat de
man daarvan geen gebruik wenste te maken en, na de zaak even
bekeken te hebben, weer vertrokken is. 'Het is ons niet bekend
waarheen.'

Een andere brief over Manus dateert van bijna tien jaar later,
december 1937. Hij is ondertekend door Pier en gericht aan de
gemeentelijke ambtenaar voor maatschappelijke steun. In zijn
brief vertelt Pier dat Manus gedurende een aantal jaren met zijn
haringhandel in eigen onderhoud had kunnen voorzien maar dat
'de mogelijkheid daarvoor thans vrijwel uitgesloten [is].

*'Hij heeft reeds eenigen tijd geleden steun aangevraagd, doch
dat is hem nog niet verstrekt. Ik ken deze debiele man al jaren, en
weet, dat hij thans geheel zonder middelen van bestaan is. Ik geef
U dringend in overweging hier – door verstrekken van steun – een
voorziening in te treffen.'*

Of dat gebeurd is, blijft onduidelijk. In ieder geval duurt het
tot augustus 1940 dat Manus opnieuw opduikt in Piers dossier.

Hij zit dan in Ulrum, Groningen, in de werkverschaffing en maakt zich er zorgen over naar Duitsland gestuurd te worden. Pier stelt hem gerust. Je zit nu gewoon in de werkverschaffing, schrijft hij, en daar gaat het best goed, toch?

'Mocht er ooit een verzoek komen voor werkverschaffing in Duitsland, dan kom je eerst bij mij, dan kan ik altijd de zaak met den dokter bespreken.'

Pier wist vanzelfsprekend niet wat wij weten. Vandaar dat hij onmogelijk de draagwijdte begrepen kan hebben van het handgeschreven briefje dat Manus enige tijd later schrijft vanuit 'Hogeveen/Gijzelte' – bedoeld is het Joodse werkkamp Gijsselte ten noordwesten van Hoogeveen. Het kamp werd in januari 1942 geopend en huisvest 240 mensen. Manus is een van hen. Maar hij heeft het er zwaar, hij heeft geen schoenen, geen sokken, geen jas, weet zich geen raad. Of Pier alsjeblieft kan helpen.

Het is zeer onwaarschijnlijk dat hij daarin geslaagd is. Wel probeert hij in juli 1942 nog eenmaal voor Manus op te komen door een briefje aan de Zentralstelle für Jüdische Auswanderung Amsterdam te schrijven. Uit dat briefje blijkt dat Manus uit het joodse dwangarbeiderskamp verwijderd is. Dit vanwege zijn 'nerveuze inslag', beweeglijkheid en gebrek aan beheersing. 'Zyn stoornis in het gevoelsleven uit zich voornamelijk door ongebondenheid, overmoed en heeft een pathologisch karakter,' schrijft Pier.

Hierna wordt het dan ook stil rond Manus. Enkele maanden later wordt hij in Auschwitz vermoord. Pier de Boer zal dat welhaast zeker nooit vernomen hebben •

IN MEMORIAM PIER DE BOER

Onze Pier is heengegaan. Een prachtmens is ons ontvallen!

Reeds op de Haarlemse Kweekschool had hij door zijn ernstig, eenvoudig en bijna vaderlijk optreden grote invloed op zijn klasseggenoten.

Schoolmeester bij de gratie Gods, viel het hem van de aanvang af niet moeilijk, een sfeer in zijn klasse te scheppen, die menige oude, ervaren rot in ons vak hem mocht benijden.

Was het niet diezelfde gevreesde Zandvoortse schooljeugd, die er niet tegen op zag, het personeel in het schoolgebouw te belegeren en er de ruiten met stenen in te gooien, die hem, Pier, bij zijn vertrek naar een nieuwe standplaats hartelijk en dankbaar uitgeleide deed?

Reeds op nog vrij jeugdige leeftijd aanvaardde hij een betrekking bij het Buitengewoon Onderwijs. Hij wist er zich bij leerlingen en collega's bemind te maken. Met eenvoudige middelen kweekte hij uitstekende resultaten!

Dan volgt zijn benoeming tot Ambtenaar voor de Nazorg te Amsterdam!

Als ooit de rechte man op de rechte plaats is gezet, dan was het wel hier!

Met onverslapte ijver zette hij zich aan de arbeid en wist in korte tijd een instituut te scheppen, dat was en nog is een voorbeeld tot navolging voor andere gemeenten. Dag en nacht was hij voor de oud-leerlingen der scholen voor Buitengewoon Onderwijs in touw. Op elk spreekuur, overdag aan de Dienst of 's avonds aan de scholen zelf, vulden tientallen hulpbehoevenden de wachtkamer. Voor de maatschappelijk geschikten werd werk gevonden, voor de ongeschikten stichtte hij werkinrichtingen (Stichting Arbeid Geestelijk Onvolwaardigen = A.G.O.), voor de onmaatschappelijken schiep hij de inrichting Vechtoever te Maarsen, kortom, hij werd de geestelijke vader van een stel maatregelen, dat van de Nazorg één prachtig geheel heeft gemaakt.

Sinterklaas! Voor duizenden en nog eens duizenden was hij de Goede Heilige. Bijna een kwarteeuw te Haarlem, waar hij deftig te paard de grote zaal van het Brongebouw binnenstapte, vele, vele malen aan de scho-

len voor Buitengewoon Onderwijs te Amsterdam en zelfs menig keer in de Studio van de V.A.R.A. voor luisterend jong Nederland! En wie hem bij het: „Hij komt, hij komt, de lieve goede Sint!“ met een van pret en vreugde glimmend gelaat bij de opgewonden jeugd zag binnenschrijven, die wist het: Deze man speelt niet voor Sinterklaas, hij is de kindervriend!

Al was hij gedurende de laatste tientallen van jaren niet meer aan de scholen zelf verbonden, in zijn hart is Pier altijd schóólmeester gebleven. Ons dunkt dáaraan is voor een goed deel zijn succes als Ambtenaar voor de Nazorg toe te schrijven. En hieraan dankt ook onze Bond het vele, dat De Boer voor onze Vakvereniging heeft gepresteerd, natuurlijk bovenal voor de Groep Buitengewoon Onderwijs. Als lid van het Landelijk Groepsbestuur heeft hij schitterend werk verricht. Zijn helder oordeel was van grote invloed op de te nemen besluiten. Op de jaarvergaderingen en op de samenkomsten van deelnemers aan de cursussen voor voortgezette vakstudie gaf hij de toon aan.

In de afgelopen winter heeft hij te veel van zich zelf gevergd. Reizen op de fiets bij weer en bij wind van en naar Amsterdam, zwerftochten van een week en langer door Noordholland, om eten te bemachtigen voor de verpleegden op Vechtoever, dat alles heeft zijn lichaam ondermijnd en zijn heengaan bespoedigd.

Velen hebben in de aula van het crematorium te Driehuyzen-Westerveld het woord gevoerd, o.a. de Wethouder, de Directeur van de Gemeentelijke Geneeskundige Dienst, de Voorzitter van de Raad van Beheer der Stichting A.G.O., de grijze A. H. Gerhard en de Vertegenwoordiger van de Nederlandse Vereniging van Nazorgambtenaren. Uit de aard der zaak sprak niemand namens de talloze geestelijk misdeelden, die van des overledenen zegenrijke arbeid hebben geprofiteerd. Mogen wij daarom eindigen met de vertolking der dankbaarheid van een der Ouders van Pier's beschermelingen, die van De Boer getuigde: deze man was voor onze jongens een Vader, neen, hij was méér, hij was . . . : een apostel!

En dat was hij! Ook voor ons!

Sinds de Tweede Wereldoorlog

Overlijdensbericht: *Algemeen Handelsblad*, 29 oktober 1945.

E.P. Schuyt, sinds 1925 nazorgfunctionaris in Haarlem, nam in 1945 de voorzitterhamer over van Pier de Boer. Tot 1957 bleef hij voorzitter van de Nederlandse Vereniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs.

Op 22 december 1945 kwam de Nederlandse Vereniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs voor het eerst na de oorlog weer bijeen. De bijeenkomst stond in het teken van het overlijden van voorzitter Pier de Boer, vijf weken eerder op 28 oktober. Zijn vaste secretaris E.P. Schuyt, sinds 1925 in Haarlem nazorgfunctionaris, nam met tegenzin maar mede uit respect voor De Boer het voorzitterschap over. De Boer werd herinnerd als een inspirerende leider met een warme, verbindende vergaderstijl. Onder zijn leiding, zo memoreerde Schuyt jaren later bij zijn afscheid in 1957, werden de vergaderingen gezien als 'oases van kracht en motivatie in het moeilijke maar betekenisvolle nazorgwerk'.

Ondanks de verwoestingen van de oorlog en het gebrek aan middelen, besloten de zeventien aanwezige leden eensgezind om de draad weer op te pakken. In meerdere steden wisten ze de werkinrichtingen te heropenen, de maatschappelijke zorg op gang te brengen en ook de avondverzorging nieuw leven in te blazen. Wat de aanwezige leden van de Vereniging in 1945 niet konden vermoeden, was dat zij aan het begin stonden van een periode van grote veranderingen in de zorg voor jongeren met beperkingen.

Deze biografische schets van Pier de Boer is niet de plek om deze veranderingen uitputtend te beschrijven. Dat is door anderen (zie de verantwoording) en onder meer in de *Canon gehandicaptenzorg* uitvoerig gedaan. Maar om in het slothoofdstuk de vraag te kunnen beantwoorden of in het heden de geest van Pier de Boer nog leeft, is het wel nodig om de grote lijnen van de veranderingen te schetsen. Hoe is het de drie kernactiviteiten van de Nazorgvereniging, werkinrichtingen, maatschappelijke zorg en avondverzorging, vergaan?

Onstuitbare groei sociale werkvoorziening

Al voor de oorlog waren er door de Nederlandse Vereniging tot Bevordering van den Arbeid voor Onvolwaardige Arbeidskrachten de nodige lokale particuliere initiatieven genomen voor werkinrichtingen voor invalide arbeidskrachten. Deze waren vooral gericht op mensen met een fysieke beperking. Het verenigingsmaandblad *Arbeid Voor Onvolwaardigen*, dat sinds 1929 werd uitgegeven, rapporteerde over de vorderingen van de AVO-beweging, zoals de voorvechters zichzelf betitelden. Maar na de oorlog begint ook de nationale overheid er serieus werk van te maken. Een niet onbelangrijke rol speelde daarbij de *Universele Verklaring van de*

Het aantal sociale werkplaatsen groeit snel in de jaren vijftig. In 1955 opent minister Suurhoff een sociale werkvoorziening van het Amsterdams Genootschap voor Werk en Omscholing (AGWO) van minder validen.
Foto: Beeldbank Amsterdam

Rechten van de Mens aan, die op 10 december 1948 door Verenigde Naties werd aangenomen. Artikel 23 stelt dat iedereen recht heeft op arbeid, op vrije beroepskeuze en op bescherming tegen werkloosheid.

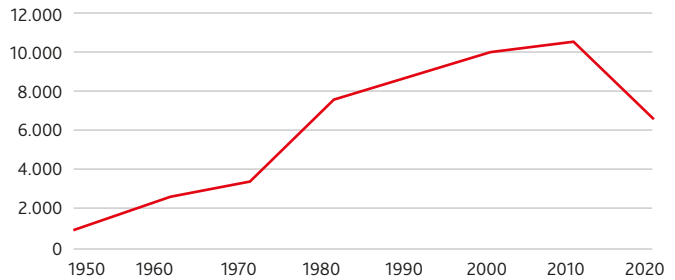
Om het groeiend aantal lokale initiatieven een eerste financiële basis te verschaffen trad in 1949 de Wet Gemeentelijke Sociale Werkvoorziening in werking. Deze wet leidde vrijwel overal in het land tot de oprichting van sociale werkplaatsen. Deze kwamen veelal in regionaal verband van de grond. De nazorg-werkinrichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking bleven aanvankelijk zelfstandig, maar gingen uiteindelijk op in de bredere sociale werkvoorziening, vaak met aparte afdelingen voor 'zwakzinnigen'.

Met de invoering van de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) in 1969 begon een periode van expansieve groei. In 1970 werkten ongeveer 30.000 mensen in de sociale werkvoorziening; in 1990 was dat aantal verdrievoudigd; in 2000 waren het er 95.000, en in 2010 zelfs 105.000 – allemaal mensen met een lichamelijke, verstandelijke of psychische beperking en met een officiële indicatie.

Die groei bracht hoge kosten met zich mee: in 2010 bedroegen de uitgaven meer dan twee miljard euro. Mede daarom en om meer mensen te laten doorstromen naar de reguliere arbeidsmarkt werd in 2015 de Participatiewet ingevoerd. Sindsdien is de instroom in de oude sociale werkvoorziening afgesloten. In plaats daarvan kwamen beschutte werkplekken, dagbesteding, sociale ondernemingen en sociale werkbedrijven-nieuwe-stijl. Dat zijn de plekken waar schoolverlaters uit het voortgezet speciaal onderwijs op dit moment (2025) een plek moeten zien te vinden.

In een halve eeuw groeit het aantal mensen dat werkzaam is in een sociale werkvoorziening tot boven de 100.000.

Aantal werknemers sociale werkvoorziening 1950-2020

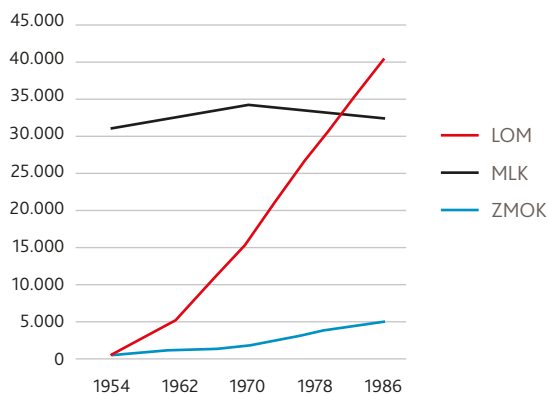
Van Sociaal Pedagogische Diensten tot MEE

Na de Tweede Wereldoorlog groeit de aandacht voor jongeren met een verstandelijke beperking. De opkomst van de orthopedagogiek en verfijnde psychologische testen leiden tot meer differentiatie binnen het onderwijs. In 1949 verdubbelt het aantal typen Buitengewoon Lager Onderwijs van zeven naar veertien. Nieuwe schooltypen ontstaan voor Moeilijk Lerende Kinderen (MLK), Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK), Zeer Moeilijk Opvoedbare Kinderen (ZMOK) en kinderen met Leer- en Opvoedings Moeilijkheden (LOM). Vooral LOM-scholen groeien snel, en worden vaak de plek voor kinderen met een (lichte) verstandelijke beperking.

Ook de ondersteuning en hulpverlening ontwikkelt zich. De nazorg, van oorsprong uitgevoerd door (oud) onderwijzers in nauwe samenwerking met de scholen, veranderde in een veel bredere sociaal pedagogische zorg, uitgevoerd door maatschappelijk werkers. De Subsidieregeling Maatschappelijk Werk voor Zwakzinnigen, die minister Marga Klompé in 1957 invoerde, bevestigde deze omslag. De regeling vormde de grondslag voor het ontstaan en de groei van Sociaal Pedagogische Diensten, waar maatschappelijk werkers in de lead waren. Zij boden niet alleen nazorg, maar gaven kinderen (en hun ouders) tijdens en na hun schoolgang een breed palet van pedagogische en psychologische ondersteuning.

Het aantal scholen voor buitengewoon onderwijs begint na de oorlog aan een spectaculaire groei. De groei betreft vooral scholen voor leerlingen met Leer- en opvoedingsmoeilijkheden (LOM-scholen), voor het merendeel zijn dat kinderen met een verstandelijke beperking.

Aantal leerlingen buitengewoon onderwijs 1954-1986

De financiering van sociale werkvoorziening leunt lange tijd op particuliere gelden en fondsen. Sinds 1935 organiseert de AVO jaarlijks een landelijke collectie. Hieraan komt in de jaren zeventig een einde. Vanaf dat moment neemt de overheid de financiering helemaal voor haar rekening.

In 1960 veranderde de Vereniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs haar naam in Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg (NVSPZ). Deze fungeerde als landelijke koepel voor de algemene SPD's, met als kanttekening dat de katholieke en protestantse SPD's nog lange tijd een eigen koepel hadden.

Vanaf de jaren '80 verandert de structuur ingrijpend door regionalisering. Specifieke behandelingsfuncties van de SPD's worden opgenomen in de nieuw gevormde Riaggs, gericht op geestelijke gezondheidszorg. Voor praktische begeleiding ontstaan regionale ondersteuningsstructuren. Hieruit groeit in 2002 de landelijke organisatie MEE (*Meedoen Mogelijk Maken*), die mensen met een beperking ondersteunt bij wonen, inkomen, opvoeding en wegwijs maakt in de complexe zorgregelingen. In 2015 vervalt de landelijke financiering van MEE. Voortaan zijn gemeenten verantwoordelijk. Veel medewerkers belanden in sociale wijkteams. Zo'n tien regionale MEE-organisaties blijven actief, vooral met onafhankelijke cliëntondersteuning.

De NVSPZ speelde decennialang een centrale rol als koepel en belangenbehartiger. In 2009 fuseert zij met de katholieke en protestantse verenigingen tot de Stichting SPZ, die vernieuwende zorgprojecten ondersteunt en de historische nalatenschap van de nazorgbeweging levend houdt – onder meer via de Pier de Boer-prijs.

Avondverzorging, ouderverenigingen en vrije tijd consulenten

Een derde pijler van de nazorgbeweging naast werk en begeleiding was de avondverzorging: georganiseerd vermaak voor jongeren met een verstandelijke beperking om te voorkomen dat zij 's avonds op straat zouden rondhangen en ongewenst gedrag zouden vertonen. Volgens Pier de Boer moest dit zelfs wettelijk verplicht worden. Het ging niet om scholing, maar om karaktervorming via sport, spel en amusement.

Aanvankelijk lag de verantwoordelijkheid bij lokale nazorg-bureaus, later bij de Sociaal Pedagogische Diensten (SPD's). Toch bleef avondverzorging altijd een ondergeschoven kindje, ondanks enige samenwerking met opkomende ouderverenigingen in de jaren vijftig.

Invloedrijk was het rapport *Maatschappelijke verwildering van de jeugd* uit 1952. Het waarschuwde voor 'normloze' massajeugd. Dit leidde tot de opkomst van jongerenwerk en club- en buurt-huiswerk, bedoeld om jongeren van de straat te houden en sociale structuur te bieden. Vanaf de jaren zeventig ontstond hierbinnen het gespecialiseerd jeugdwerk, met consulenten die inclusieve vrijetijdsactiviteiten organiseerden voor jongeren met een beperking. In 1989 kreeg dit werk voor het eerst structurele financiering via de Regeling consulentenschap gespecialiseerd jeugd- en jongerenwerk. Die regeling ondersteunde ook initiatieven in beschermde woonvormen.

Toch bleef de avondverzorging de minst ontwikkelde pijler van de nazorg. Met de invoering van de WMO in 2015 verdween

ze zelfs geheel uit het beleid. Vrijtijdsbesteding voor jongeren met een beperking is sindsdien afhankelijk van de inzet van individuele (zorg)organisaties, zonder structurele publieke financiering.

Van instituutsparadigma naar burgerschapsparadigma

De nalatenschap van Pier de Boer en zijn medepioniers heeft geleid tot een omvangrijk zorgsysteem voor mensen met een beperking of chronische ziekte. Alleen al via de Wet Langdurige Zorg (Wlz) wordt jaarlijks bijna tien miljard euro uitgegeven aan verblijf, dagbesteding, vervoer en persoonsgebonden budgetten. Daarbovenop komen nog circa zes miljard euro aan kosten via gemeenten (zoals cliëntondersteuning via MEE) en het UWV (o.a. arbeidsvermogen en aangepaste werkplekken onder de Participatiewet). Dat zijn overigens wel totale kosten. Een substantieel deel daarvan gaat naar de gehandicaptenzorg.

In 2016 ratificeerde Nederland het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap. Daarmee werd officieel gekozen voor een inclusieve samenleving, dat wil zeggen een samenleving waarin mensen met een beperking recht hebben op volwaardige deelname aan het maatschappelijk leven. Dit markeert de overgang van het instituutsparadigma naar het burgerschapsparadigma: van zorg in aparte instellingen naar ondersteuning gericht op participatie in de samenleving. Dit nieuwe denken ligt mede ten grondslag aan de afschaffing van de klassieke sociale werkvoorziening — mensen met een beperking moeten immers ook terecht kunnen op de reguliere arbeidsmarkt.

Tegelijkertijd is de nalatenschap van het instituutdenken nog altijd voelbaar. De zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is uitgegroeid tot een complexe bedrijfstak, met vele tienduizenden betrokkenen en honderden regels. Voor mensen met beperkte bureaucratische vaardigheden is het systeem moeilijk te doorgronden. Wat ooit begon als kleinschalige en directe maatschappelijk zorg, laat zich vandaag niet meer regelen met een persoonlijk briefje of simpel telefoontje.

De nazorgwerkers van toen zijn nu actief als jobcoach of loopbaanbegeleider binnen het speciaal onderwijs. Ze werken bij MEE of zijn actief in sociale bedrijven. De jongeren die ze begeleiden lijken in veel opzichten op de doelgroep van Pier de Boer, zij het dat de aanduidingen veel preciezer zijn geworden en onderscheid gemaakt wordt tussen jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB), autisme, ADHD of andere diagnoses. Hoe vergaait het ze in onze tijd? Hoe worden deze jongeren voorbereid op burgerschap en werk? Welke ondersteuning krijgen ze in het voortgezet speciaal onderwijs? En zijn er nog moderne Pier de Boer's die zich onvermoeibaar voor hen inzetten?

Het slothoofdstuk probeert op deze vragen een antwoord te geven, toegespitst op de situatie in Amsterdam •

Bij het normaliseringsdenken hoort dat werknemers van sociale werkvoorzieningen recht hebben op een volwaardig loon en een vakbond die daarvoor opkomt.

Het schilderij van Pier de Boer
in de Pier de Boerzaal in het
hoofdkantoor van Cordaan

Hoe levend is de geest van Pier de Boer?

De herinnering aan Pier de Boer wordt levend gehouden door een schilderij en een borstbeeld. Het schilderij hangt in de Pier de Boer-zaal in het hoofdkantoor van Cordaan in het Havengebouw in Amsterdam. Wie het wanneer heeft gemaakt hebben we niet kunnen achterhalen. Het borstbeeld is in 1992 in opdracht van de William Schrikkerstichting gemaakt door beeldend kunstenaar Maarten Koreman. Op de voet van het beeld staat op een klein plaatje de tekst: Pier de Boer 1884-1945 "De Bijna Vergeten Man". Er zijn drie exemplaren gegoten, een daarvan is in het bezit van de kleindochter van Pier, Joke van Sustelen-de Boer, waar de andere twee zijn, is onbekend.

Er is veel veranderd in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Oude aanduidingen zijn terzijde geschoven, moderne termen zijn ervoor in de plaats gekomen. Maar het woord nazorg heeft de tand des tijd doorstaan. Het wordt nog steeds gebruikt als het gaat om jongeren die het voortgezet speciaal onderwijs (vso) achter zich laten. Sterker, er is zelfs sprake van een wettelijke 'nazorgplicht', niet alleen voor het voortgezet speciaal onderwijs, maar ook voor het middelbaar beroepsonderwijs. Gedurende een periode van twee jaar moet de onderwijsinstelling zijn oud-leerlingen in de gaten houden en waar nodig begeleiden. Dat allemaal om te voorkomen dat schoolverlaters die niet vanzelfsprekend hun weg op de arbeidsmarkt en in de samenleving vinden uit beeld raken, onnodig in een uitkering blijven hangen of in allerlei problemen komen. In 2021 had 35 procent van de vso-uitstromers geen werk en geen uitkering. Een zorgelijke tendens die ervoor verantwoordelijk is dat nazorg steeds meer aandacht krijgt, en sinds 2024 dus verplicht is geworden.

Wat doet het voortgezet speciaal onderwijs anno 2025 om de doelgroep van Pier de Boer, jongens en meisjes die niet zomaar meekunnen in het reguliere onderwijs en vaak kampen met een verstandelijke beperking, voor te bereiden op een werkzaam bestaan en een plek in de samenleving? Om daar een beeld van te krijgen gaan we in gesprek met Lilian Reding, directeur van het Orion College Zuidoost in Amsterdam. Haar school biedt speciaal voortgezet onderwijs (vso), speciaal gericht op wat officieel 'cluster 3'-leerlingen heet. Cluster 3 is een beleidsverzamelnaam voor verschillende leerlingen die op een reguliere school niet (meer) op hun plek zijn. Dat kan vanwege een verstandelijke beperking, maar ook een fysieke handicap kan voor hen een belemmering zijn. Ook kinderen die vanwege hun migratieachtergrond kampen met specifieke leerachterstanden of leerproblemen vallen er onder. Eigenlijk zijn ze moeilijk onder een noemer te vangen. Wat ze allemaal gemeen hebben is dat ze extra aandacht en begeleiding nodig hebben. Ook om later hun weg in de samenleving te vinden. Dat is precies wat het Orion College Zuidoost haar leerlingen wil bieden.

Uitnodigend gebouw

We treffen Lilian op een zomerse dag in juli. De schoolvakantie is de week ervoor begonnen, maar in het atrium van het gebouw waar het Orion College Zuidoost is gehuisvest, verzamelen zich

Het Orion College maakt deel uit van de overkoepelende stichting Orion, die voor zo'n 1400 leerlingen openbaar speciaal primair en voortgezet onderwijs aanbiedt op negen locaties in Amsterdam. De Stichting Orion heeft ruim vijfhonderd mensen in dienst.

een kleine honderd jongeren van verschillende speciaal onderwijs-scholen voor de Zomerschool, een drie weken durend programma waarin de leerlingen aan tal van culturele en sportieve activiteiten kunnen deelnemen. Lilian Reding: 'De meesten gaan niet op vakantie, gelukkig kunnen we ze hier een heel mooi programma bieden.' Dat is goed te zien aan de leerlingen: ze zijn vrolijk en hebben er zichtbaar zin in.

Lilian Reding heeft een lange onderwijscarrière achter de rug en is sinds vijf jaar directeur van het Orion College dat gevestigd is in het Cultureel Educatief Centrum (CEC) aan de Bijlmerdreef, zeg maar de hoofdstraat van Amsterdam-Zuidoost. Het is een bijzonder gebouw. Aan de buitenkant besef je dat niet zo, maar als je naar binnen gaat ben je meteen onder de indruk. De entree wordt gevormd door een groot atrium met een 'culturele plint' die toegang biedt tot de Fotoacademie, een fitnessruimte van BasicFit en een leespaviljoen van de Openbare Bibliotheek van Amsterdam (OBA) met een buurtcampus van de Hogeschool van Amsterdam (HvA).

Vrijwel altijd is er wat te zien of te doen. Het is een uitnodigende publieke ruimte, waar ook tentoonstellingen, voorstellingen, bijeenkomsten en optredens worden georganiseerd. En het is de ruimte waar elke schooldag ruim honderd leerlingen binnen komen om naar de leslokalen van het Orion College te gaan. Pier de Boer zou zijn ogen niet geloven, als hij het had kunnen aanschouwen. Dat is geheel andere koek dan de vier niet altijd even goed gehuisveste blo-scholen die Amsterdam telde toen hij aan zijn loopbaan als nazorgambtenaar begon.

Vertrouwen en veiligheid

Sowieso zou hij enthousiast worden van de manier waarop leerkrachten en begeleiders op het Orion College hun leerlingen voorbereiden op de samenleving, met name op het vinden van werk. Lilian Reding vertelt er met een aanstekelijk enthousiasme over. '85 Procent van onze leerlingen heeft wat ik noem een migratieachtergrond. En ze hebben allemaal een geschiedenis, vaak behoorlijk heftig, die ervoor zorgt dat ze hier onderwijs volgen. Ons onderwijs houdt daar rekening mee, daarom werken we met speciale methodieken, zoals trauma sensitief onderwijs en positive behavior support. De basis is dat de leerlingen zich veilig voelen, gezien worden. Ik sta ook elke ochtend in het atrium de leerlingen te begroeten: fijn dat je er bent, gaat het goed, heb je er zin in? Een soort check in, ook om steeds de vinger aan de pols te houden. Leerkrachten doen dat ook in de klas. Vertrouwen, veiligheid, daar begint alles mee, dat is de basis.'

Het Orion College Zuidoost geeft middelbaar onderwijs aan kinderen vanaf 12 tot 18, met een mogelijke uitloop tot 20 jaar. Vanaf het eerste jaar begint de school leerlingen voor te bereiden op werk en wat daarbij komt kijken. Lilian Reding: 'Dat gaat stapsgewijs. In de eerste jaren gaat het meer over het ontdekken wie je bent, en wat je wilt en kunt. We proberen vanaf het begin het

Directeur Lilian Reding in gesprek met één van haar leerlingen.

Projectleider loopbaanontwikkeling Suetlana Holwijk

netwerk rondom leerlingen in zicht te krijgen: welke mensen staan er om je heen, wie kan je helpen? Dat is voor de rest van hun leven van belang. En het gaat ook om burgerschap, wat de samenleving van je verwacht en wat je kunt bijdragen. En langzaam maar zeker, zeg maar na twee jaar, vanaf de middenbouw, proberen we scherper in beeld te krijgen wat hun uitstroommogelijkheden zijn. Er zijn ruwweg drie routes: of ze leren door op het mbo, of ze gaan aan het werk, al dan niet in een beschutte omgeving, of ze vinden een plek in de dagbesteding, bijvoorbeeld bij Cordaan of bij Philadelphia die dat vanuit de zorg of WMO aanbieden.'

'Wij richten ons vooral op het aanleren van praktische vaardigheden. Aanschouwelijk onderwijs, leren door doen. De school biedt de mogelijkheid om certificaten te halen op een groot aantal werkterrein, waar ze mogelijk aan de slag kunnen. Dat zijn officiële certificaten van vakopleidingen, waarvoor ze door vakspecialisten beoordeeld worden. Dan moeten ze echt iets laten zien. Het gaat om certificaten voor de horeca, voor werken in de keuken, schoonmaak, groenvoorzieningen, zorg en welzijn, sport, fitness, magazijnwerk, detailhandel, logistiek. Vorig schooljaar hebben leerlingen een kleine honderd certificaten gehaald, sommigen wel drie. Daar zijn we enorm trots op, Het zijn officiële documenten die ze niet alleen zelfvertrouwen geven, maar die ze kunnen laten zien, die ze mee nemen in het leven.'

Loopbaanperspectief

Ondertussen is Suetlana Holwijn aangeschoven. Zij is binnen de Orion-organisatie projectleider LOB bij de vier vso-opleidingen, waaronder dus het College in Zuidoost. LOB staat voor Loopbaan-Oriëntatie-Begeleiding. Suetlana, inmiddels ook al met meer dan twintig jaar ervaring in het speciaal onderwijs, organiseert en coördineert binnen Orion Werkstraat samen met collega's alle activiteiten die erop gericht zijn om leerlingen te laten ontdekken wat ze voor werk zouden kunnen gaan doen. Ze doen alles wat nodig is: van het ondersteunen van leerkrachten tot het organiseren van de vakopleidingen die tot een certificaat leiden; van het organiseren van bezoeken met een groep leerlingen van een bedrijf, tot het regelen van stageweken van individuele leerlingen bij een werkgever.

Suetlana Holwijn: 'Het loopbaanperspectief is een rode draad door de hele opleiding. Je leert om later iets te worden, iets met het leven te doen. Het gaat erom leerlingen kennis te laten maken met werknemersvaardigheden, zodat ze voor zichzelf een beeld kunnen vormen van wat ze zouden willen, maar ook wat ze zouden kunnen. Niet abstract, maar door het ze te laten ervaren. Door een kijkje in de keuken te nemen, door op bezoek te gaan, door op werkvloeren rond te neuzen, door stage te lopen, door certificaten te halen. Wat ze willen en wat ze kunnen proberen we bij elkaar te brengen door ze echt te laten ervaren hoe het is, wat er komt kijken en wat je moet doen.'

Onderwijssysteem

Pier de Boer zou de verhalen van Lilian Reding en Svetlana Holwijk met bewondering aangehoord hebben. Hij zou niet alleen verbaasd zijn over wat er allemaal is bedacht en georganiseerd maar hij zou zeker ook versteld staan: wat hij zo ongeveer in zijn eentje moest bewerkstelligen, is nu een streven van een heel onderwijssysteem. Want wat er in het Amsterdamse Orion College gebeurt is bijzonder, maar niet uniek. Alle vso-scholen zijn erop gericht om hun leerlingen zo goed mogelijk op een werkzaam leven voor te bereiden. De vijftien leerlingen die in de zomer van 2025 afzwaaiden van het Orion College hadden bijna allemaal een ticket voor het vervolg: zes voor de dagbesteding, een voor beschut werk en zes voor een vervolg-mbo-opleiding, de resterende twee vertrokken vanwege een verhuizing.

Amsterdam telt veertien scholen voor voortgezet speciaal onderwijs, gericht op cluster 3 en 4. Terzijde: we laten cluster 1 voor leerlingen die slechtziend of blind zijn en 2 voor leerlingen die doof of slechthorend zijn hier buiten beschouwing. Leerlingen met een verstandelijke beperking komen terecht in cluster 3-onderwijs, zoals het Orion College Zuidoost. Cluster 4 is voor kinderen met ernstige gedragsproblemen, maar het kan heel goed zijn dat daar ook leerlingen met een verstandelijke beperking tussen zitten. Het onderscheid is niet altijd eenvoudig te maken.

Het cluster 3-onderwijs in Amsterdam telt jaarlijks ruim 800 leerlingen tussen de twaalf en twintig jaar, waarvan er dus zo'n 125 uitstromen, daar komen dan nog de uitstromers van Cluster 4 bij. Naast het voortgezet speciaal onderwijs zijn er in Amsterdam nog vijf categorale praktijksscholen en twee praktijkscholen verbonden aan een vmbo-school. Bij elkaar bieden deze praktijkscholen aan een kleine duizend leerlingen onderwijs. Het gaat hierbij dus om jongens en meisjes die moeite hebben met het traditionele onderwijs en vooral leren door iets te doen. Onder hen een behoorlijke groep jongeren met een (licht) verstandelijke beperking. Op het totaal van een kleine vijftigduizend Amsterdamse middelbare scholieren gaat het bij elkaar om zo'n 3,5 procent van de leerlingenpopulatie die in principe tot de doelgroep behoort.

Dat aantal is een veelvoud van de mensen waarmee Pier de Boer te maken kreeg. In zijn tijd ging het om tientallen. Pier de Boer ging zelf op pad om zijn jongens ergens te plaatsen. Hij legde persoonlijk contact, waarbij hij hoopte dat de werkgevers zich een beetje over zijn jongens wilden ontfermen. Als er iets mis ging konden ze altijd contact met hem zoeken. En voor de jongens die eigenlijk niet plaatsbaar waren, zette hij eigenhandig werkinrichtingen op, de voorlopers van de sociale werkplaatsen. Het was een soort patronaat, buiten Pier was er eigenlijk voor de jongens niets geregeld.

Tussen wal en schip

Dat is nu totaal anders. Je zou kunnen zeggen dat de erfenis van het pionierswerk van Pier de Boer groots en omvangrijk is. Er staat

Het levendige atrium van Cultureel Educatief Centrum (cec) aan de Bijlmerdreef, waarin het Orion College Zuidoost is gehuisvest.

veel klaar, er is veel geregeld. Vso-scholen doen bovendien hun best om hun leerlingen met zoveel mogelijk bagage af te leveren om een waardige plaats in de samenleving te verwerven. Ze kennen een nazorgverantwoordelijkheid en er zijn zelfs transfercoaches. Toch ziet Orion-loopbaanbegeleider Suetlana Holwijk jongeren tussen wal en schip belanden: 'Idealiter ziet het er allemaal goed uit, zeker op papier. Maar in de praktijk gaat het te vaak niet goed. Voor de dagbesteding zijn er te weinig plaatsen, met lange wacht-

lijsten tot gevolg. Dit kan oplopen tot zes maanden. Dan is er wel een toegangsbewijs maar nog altijd geen plek. Dat geldt ook voor beschutte werkplekken. Voor de wachtenden zou je de schooltijd kunnen verlengen, maar heel veel jongeren hebben daar geen zin in. Ze zijn na zes jaar uitgekeken op school, willen wat anders, vinden zichzelf volwassen en verdwijnen dan gemakkelijk uit beeld, met als risico dat ze in financiële problemen komen of zich laten verleiden tot onverstandige zaken.'

Peter Folman kan daarover meepraten, want met de groep die uiteindelijk niet zomaar ergens terecht komt heeft hij van doen. Hij werkt sinds 2001 bij MEE, dat toen nog SPD heette, Sociaal Pedagogische Dienst. Hij is begonnen als hulpverlener bij multi-probleem-gezinnen, maar toen er in 2004 een splitsing kwam tussen hulpverlening en dienstverlening en de SPD overging in MEE, heeft hij zich laten omscholen tot wat nu officieel cliënt-ondersteuning wordt genoemd. MEE richt zich daarbij vooral op mensen met een beperking. Voor een groot deel van de mensen die zij ondersteunen wil dit zeggen: een *verstandelijke* beperking.

Kortweg komt deze 'onafhankelijke cliëntondersteuning' erop neer dat zij mensen in het oerwoud van regelingen, mogelijkheden en voorzieningen op weg helpen en samen met hen in kaart proberen te brengen wat er aan de hand is. Soms betreft het een eenvoudige vraag, maar vaak – en dat geldt zeker voor mensen met een verstandelijke beperking – gaat het om een kluwen van problemen: mensen vastgelopen in een woud van regelingen, er zijn problemen met huisvesting, uitkeringen, schulden, verslaving. Peter Folman kent gevallen te over. Hij werkt inmiddels al meer dan tien jaar voor het MEE-daklozenteam en daar komen regelmatig jongvolwassenen op zijn pad die het spoor volledig bijster zijn. Ze zijn uit beeld geraakt van de instanties, zwerven door de stad, gebruiken niet zelden drugs en zitten vaak stevig in de schulden.

MEE Dichtbij

Er is een rechtstreeks historische lijn te trekken vanuit de in 1931 door Pier de Boer opgerichte Nederlandse Vereniging Nazorg Buiten-ge- woon Onderwijs naar MEE, de organisatie die in Nederland cliëntondersteuning biedt. Verspreid over het land zijn er tien regionale MEE-organisaties. In de regio Utrecht Gooi & Vechtstreek, Amsterdam en Zaanstad opereert deze onder

de naam MEE Dichtbij. In principe werken deze MEE-organisaties voor iedereen, maar de expertise bestaat bij MEE Dichtbij vooral uit (licht) verstandelijke beperkingen, autisme spectrum stoornis (ASS), chronische ziekten en niet aangeboren hersenletsel. De MEE-professionals en ervaringsdeskundigen helpen bij vragen over wonen, zorg, opvoeding, leren, werk of geld-

zaken. Zij kennen de situatie in de wijk, de organisaties, de wetten en de regels en zoeken naar wat er wel mogelijk is. Zij helpen niet alleen cliënten maar ook professionals met een veelzijdig aanbod aan trainingen.

MEE Dichtbij
meedoen mogelijk maken

Hun eigen gang gaan

We spreken Peter Folman samen met regiomanager Brigitte Lambregts op het hoofdkantoor van MEE aan de Derkinderenstraat in Amsterdam-Nieuw-West. MEE-cliënten worden ontvangen op de begane grond waar meerdere spreekkamers zijn. Peter Folman laat er een zien waar op de wand een kamerbrede foto met een weids strand- en zeezicht prijkt. 'De mensen voor wie ik werk hebben doorgaans geen huis, slapen bij vrienden of familie, zwerven door de stad of zelfs het land. Hun leven bestaat uit onrust, het is een voortdurende hectiek. Dan is zo'n ruimte even een moment van rust. De zee, het strand, je kunt er een beetje bij wegdromen. Het is hier even weg uit het rumoer van de stad.'

Zijn cliënten komen meestal in contact met MEE nadat ze zijn doorverwezen, bijvoorbeeld door de GGD, door veldwerkers of door andere instanties. Ze hebben het leven niet meer in de hand, ze weten niet hoe ze daar verandering in kunnen brengen. Ze missen aanknopingspunten. Ze willen eigenlijk geen zorg, geen bemoeienis, maar zoeken wel nieuwe vastigheid. De meesten willen in eerste instantie een huis, eigenlijk is dat het eerste wat ze zeggen als ze met Folman in contact komen: kan je me een huis bezorgen?

MEE ondersteunt in principe alle mensen met een beperking, ongeacht leeftijd en/of aard van de beperking. Zij doet dat op alle belangrijke levensterreinen. Maar onder hun cliëntèle zijn veel jongvolwassenen die tot hun achttiende praktijkonderwijs of voortgezet speciaal onderwijs hebben gevolgd. Bijvoorbeeld op een van de Orion-scholen. Die zijn, zoals we gezien hebben, verplicht om nazorg te bieden, om hun ex-leerlingen te begeleiden. Theoretisch gezien zouden ze dus in beeld moeten blijven en niet in de problemen moeten raken. Hoe kan het dat er dan toch jongeren zijn die door de mazen van dit net glippen?

Peter Folman: 'Dat is natuurlijk een samenspel van factoren. Wat er op papier is geregeld, wordt niet altijd in de praktijk ge-

Regiomanager Brigitte Lambregts en lid van het MEE-daklozenteam Peter Folman werken al meer dan twintig jaar voor MEE.

realiseerd. Dan is er wel een indicatie afgegeven voor dagbesteding of voor begeleid wonen, maar is er geen plek. Dan duurt alles langer en raken ze uit beeld. Maar het zijn ook de jongeren zelf die hun eigen weg willen gaan en genoeg hebben van al die instanties die met hun lot zijn begaan. Wat ik bij veel van hen zie is dat ze daar helemaal klaar mee zijn. Ze zijn achttien en willen hun eigen leven leiden. Ze hebben zich door school heen geworsteld, vaak met vallen en opstaan, met komen en wegblijven. En nu zijn ze daarvan verlost. Ze zijn vaak behoorlijk eigenwijs en blinken niet uit in gezonde portie zelfkennis. Ze willen hun eigen gang gaan en ze denken dat ze dat ook kunnen. En ja, dat valt – na verloop van tijd – vaak bitter tegen.’

Ook Brigitte Lambregts, in het MEE-managementteam portefeuillehouder jeugd, is niet echt verbaasd dat er een groep is die aan het onderwijsvangnet ontsnapt. ‘Wij werken vaak met scholen samen, die doen ook een beroep op ons en vragen of wij een rol kunnen spelen in de nazorg. Scholen zijn vooral gericht op het vervolg in de vorm van dagbesteding en het perspectief van werk. Maar dat is voor deze jongeren maar een van de vele levens-terreinen. Voor hen speelt er veel meer. Ze krijgen inkomen, moeten met geld omgaan. Ze moeten hun weg vinden en er komt heel veel op ze af. En er staat niet meer iemand voortdurend voor ze klaar en dat willen ze vaak ook niet. Als er dan ook niet vanzelfsprekend plekken zijn waar ze terecht kunnen, dan raken ze uit beeld – tot het vastloopt. MEE werkt heel goed samen met scholen, wij geven ook op scholen voorlichting en training, maar zowel de speciaal onderwijs scholen als wij kunnen niet intensief naast iedere schoolverlater blijven staan. Wij komen vaak in beeld als er problemen zijn, als het ergens misloopt en ze naar ons verwezen worden.’

Gemankeerd zelfbeeld

Peter Folman ziet als medewerker van het MEE-daklozenteam de jongeren die het diepst in de problemen verzeild zijn geraakt. Zijn team ontfermt zich over mensen die op straat zwerven, geen vast adres hebben, bij vrienden op de bank slapen, soms in de criminaliteit belanden of daartegenaan schurken, onder hen veel jongens met een Marokkaanse achtergrond. Zijn verhalen roepen herinneringen op aan de beschrijvingen in het stadsarchief van Amsterdam, waar honderden brieven en kattenbelletjes van Pier de Boer zijn opgeborgen. Het zijn briefjes waarmee hij bij instanties aanklopte voor een nieuw paar schoenen of voor werk en meldt dat de jongens tot dan een zwervend bestaan hebben geleid, zich met klusjes in leven hielden en nu op een punt gekomen zijn dat ze structuur in het leven nodig hebben. Het lijkt erop, maar er zijn natuurlijk ook grote verschillen, al was het maar dat de mogelijkheden om schulden te maken vele malen groter zijn, evenals de verleiding om op het criminele pad te geraken of aan de drugs te gaan.

Daar komt nog een nieuwigheid bij. Een die de verbeeldingskracht van Pier de Boer ver te boven zou gaan, maar die volgens

Brigitte Lambregts en Peter Folman wel een steeds grotere rol speelt in het leven van jongvolwassenen. Zij doelen op de permanente aanwezigheid van de mobiele telefoon en de wereld die de sociale media voorschotelen. Op hun telefoon zien zij de hele dag via TikTok, Instagram, Facebook en wat er al niet meer is beelden voorbij trekken die verlangens aanwakkeren en de realiteitszin ondermijnen. Ze zien iets wat ze ook graag willen, mooie beelden, succesvol leven en andere zaken die in hun leven niet bereikbaar zijn. Dat frustreert, leidt tot verkeerde besluiten en ondergraaft reële levensperspectieven. Het gevolg is dat het zelfbeeld van jongeren met een verstandelijke beperking, zo leert de ervaring van MEE, vaak ver verwijderd is van wat er werkelijk mogelijk is. En het is een steeds groter wordende toer om ze weer met beide voeten op de grond te krijgen.

Dat is wel wat MEE-medewerkers proberen te doen als zij in gesprek gaan met jongvolwassenen die een beroep op hen doen. De dakloze jongeren waar Peter Folman iets voor probeert te betekenen, hebben zoals gezegd vaak maar één vraag: kan je een huis voor me regelen? Peter Folman: 'Dat is logisch, ze zijn het zwerfend bestaan zat. Maar dat is ook iedere keer weer het eerste wat ik duidelijk moet maken: wij kunnen je niet aan een huis helpen. Wat we wel doen, is het beeld scherp stellen. Wat is er precies aan de hand? Wat is er gebeurd? Waar is het misgegaan? Wat hebben ze nodig? Waar zijn ze goed in? Wat is hun netwerk, hun relatie met de familie? Hoe zien de financiën eruit? Daarvoor moeten ze vertrouwen in mij krijgen. Dat is niet eenvoudig. Ze zijn vaak allergisch voor zorginstanties waarvan ze van alles moeten. Wij nemen daar de tijd voor en als het beeld scherp is gaan we samen stappen zetten. Bijvoorbeeld richting begeleid wonen of dagbesteding. En voor speciale problemen, zoals schulden, drugs-slaving, begeleiden we ze naar gespecialiseerde hulpverlening.'

'Het gaat overigens niet alleen om jongeren die dakloos zijn', haast Brigitte Lambregts aan te vullen, 'het gaat ook om jongeren met een verstandelijke beperking die gewoon thuis zitten en tot niks komen. Daar is MEE ook voor. Dus het zijn niet alleen jongeren die dakloos zijn geworden, er is ook een hele groep die tot stilstand is gekomen in het eigen huis.'

Doen wat nodig is

Peter Folman heeft een eenvoudig werkprincipe dat ook het motto van Pier de Boer was: doen wat nodig is. Hij trekt geen scherpe grenzen tussen wat wel en niet zou mogen. Een week eerder is hij nog in de weer geweest met een verhuizing van een jonge vrouw naar een begeleid-wonen-project. Het had hem veel moeite gekost om een plek voor haar te organiseren en hij was bang dat ze die kans wellicht zou laten lopen als hij niet een handje zou helpen met de verhuizing. Hij herinnert zich zijn jarenlange inspanning een dakloze verslaafde jonge vrouw die hij drie jaar lang samen met andere hulpverleners heeft opgezocht om haar uiteindelijk te laten afkicken en onder te brengen in een begeleid wonen voorziening.

De grens tussen wat cliëntondersteuning is en waar hulpverlening begint speelt vooral in de wereld van het beleid en van de financiering en hij wijst naar regiomanager Brigitte Lambregts om aan te geven dat dat haar pakkie-an is. Hij is en wil daar in zijn dagelijkse contacten met mensen niet mee bezig zijn. Natuurlijk, hij begint niet aan gespecialiseerde hulp, maar helpen bij een verhuizing, even met een jonge cliënt in de auto springen om naar een dagbestedingsproject of begeleid-wonen-plek te gaan kijken is voor hem vanzelfsprekend. Kortom: je moet doen wat nodig is.

Zijn manager Brigitte Lambregts is het daar van harte mee eens. Maar het moet natuurlijk wel allemaal gefinancierd worden. En dat is steeds complexer geworden, met striktere bepaling van wat wel en niet mag. Zij heeft wel eens heimwee naar de tijden, waarin alles werd gefinancierd vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Dat was een stelsel waardoor het veel makkelijker was financiering te krijgen voor het principe doen wat nodig is. MEE wordt tegenwoordig gefinancierd vanuit meerdere systemen. Zo krijgt MEE geld op basis van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO), waarvoor gemeenten verantwoordelijk zijn, maar ook wordt MEE gefinancierd op basis van de Wet langdurige zorg (Wlz), waar zorgkantoren over beslissen. Daarvoor gelden aparte indicatieprocedures en budgetafspraken met gemeenten en zorgkantoren, die vaak niet naadloos op elkaar aansluiten. Het probleem van de groep mensen met een (lichte) verstandelijke beperking is dat ze niet altijd goed in deze systemen passen. De ondersteuning die ze nodig hebben is te intensief voor de WMO en de licht voor de Wlz.

Dat knelt. Dan kan iets niet (bijvoorbeeld begeleid wonen) omdat er geen Wlz-indicatie is. In sommige gemeenten is het daardoor voor MEE heel ingewikkeld om de financiering rond te krijgen. Maar, zo voegt Brigitte Lambregts daar onmiddellijk aan toe, dat geldt veel minder voor de gemeente Amsterdam. Meer dan welke gemeente ook heeft de hoofdstad beleid ontwikkeld voor mensen met een (lichte) verstandelijke beperking, waardoor het mogelijk is om ook op wijkniveau in buurtteams expertise van

Toen, NU en Straks

In het rapport *Toen, Nu en Straks*, geschreven in opdracht van de Beroepsvereniging van Cliëntondersteuners (BCMB), laten de UvH-hoogleraren Thomas Kampen en Evelien Tonkens zien dat de vorm van cliëntondersteuning, waar Pier de Boer ooit mee is begonnen, steeds heeft meebewogen met veranderingen in

de verzorgingsstaat: van nadruk op collectieve rechten en instituties naar nadruk op eigen kracht, participatie en maatwerk. Daarmee heeft het vak zich in hun ogen meer dan bewezen in de steeds complexer wordende wisselwerking tussen beleid, instituties en maatschappelijke verwachtingen. Zonder onafhankelijke onder-

steuning raken mensen met een beperking heel snel de weg kwijt. Daarom is het van groot belang dat de beroepsvereniging alles in het werk blijft zetten om de kwaliteit en de onafhankelijkheid van de cliëntondersteuners op een hoog en professioneel peil te houden.

MEE in te brengen. Wat dat betreft is de geest van Pier de Boer blijvend genesteld in de hoofdstad.

Dat neemt niet weg dat Peter Folman in zijn begeleiding van jongvolwassenen regelmatig tegen wachtlijsten oploopt: 'Natuurlijk is dat frustrerend, maar als je even afstand neemt en kijkt wat er in principe allemaal voor voorzieningen zijn, dan is dat best indrukwekkend.' Brigitte Lambregts is dat met hem eens: 'Ja, we lopen tegen regels aan. En moeten we zelf ruimte claimen en daarover stevige discussies voeren met de gemeente of het zorgkantoor. En soms knijpen we een oog dicht om iets toch te doen wat strikt genomen niet bij ons takenpakket hoort. Maar het lukt uiteindelijk allemaal wel.'

Inclusieve samenleving?

Kortom, er is dus qua voorzieningen, wetten, regeling en financiering veel van de grond gekomen voor mensen met een verstandelijke beperking, maar is de samenleving daarmee ook inclusiever geworden? Maken we gemakkelijker plaats voor mensen die een steuntje in de rug nodig hebben? MEE-manager Brigitte Lambregts is daar niet direct positief over. Zeker, in beleidskringen en bij instellingen zijn er veel goede intenties, goede wil is er ook, zeker binnen de gemeente Amsterdam. Maar in de samenleving ziet ze nog wel de nodige weerstand. Ze noemt het voorbeeld van een kinderdagverblijf voor kinderen met een beperking dat naast een gewoon kinderdagverblijf was gevestigd. De leiding van de beide kinderdagverblijven leek het een goed idee om deze twee kinderdagverblijven samen te voegen, maar dat stuitte op een krachtig verzet van ouders van het gewone kinderdagverblijf. Gevolg: het plan ging niet door. Brigitte Lambregts: 'Inclusie vinden we als idee goed, maar als het dichtbij komt schrikken direct betrokkenen toch vaak terug.'

Een vergelijkbare terughoudendheid is ook zichtbaar op de arbeidsmarkt, waar het ook niet echt lukt om 'mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt' ruimhartig een plek te geven in reguliere arbeidsorganisaties. Die gedachte was in 2015 een van de argumenten om de sociale werkvoorziening af te bouwen. Beleidsnota's beloofden honderdduizend plaatsen op de gewone arbeidsmarkt. Maar daar komt bar weinig van terecht. Werkgevers zien er tegen op om mensen met een arbeidsbeperking aan te nemen, ze vinden het lastig, het kost ze te veel tijd en moeite. Daardoor treedt er bijvoorbeeld voor jongeren die uitstromen uit het voortgezet speciaal onderwijs stagnatie op. Zij blijven voor een groot deel aangewezen op dagbesteding of beschermende vormen van werk bij sociale ondernemingen. Maar als er geen doorstroming is lopen deze plekken snel vol, waardoor er voor nieuwe schoolverlaters geen plaats is en zij in een wachtstand komen en die brengt hen, voorzichtig uitgedrukt, doorgaans weinig goeds.

De koudwatervrees van werkgevers is niet terecht. Er is hier volgens Orion-projectleider loopbaanplanning Suetlana Holwijk

William Schrikker
Jeugdbescherming
& Jeugdreclassering

Erfgenamen van Pier de Boer

Er loopt een directe lijn van de in 1931 opgerichte *Nederlandsche Vereeniging Nazorg Buitengewoon Onderwijs* naar de huidige cliëntondersteuning van **MEE**. Via samenwerkingsverbanden van de *Sociaal Pedagogische Diensten* en brancheorganisatie SOMMA ontwikkelde deze vorm van nazorg zich tot het huidige ondersteuningsstelsel. Sinds 2002 richt MEE zich uitsluitend op cliëntondersteuning – de moderne voortzetting van het werk van Pier de Boer en zijn collega-nazorg-ambtenaren.

De werkinrichtingen van De Boers AGO kwamen uiteindelijk terecht bij het sociaal werkbedrijf **Pantar**, waarin de meeste Amsterdamse sociale werkplaatsen zijn samengebracht. Pantar biedt in Amsterdam en Diemen werk en ontwikkeling aan circa 2.500 mensen met een arbeidsbeperking in onder meer groenonderhoud, logistiek en facilitaire dienstverlening.

In 2002 werden indicatiestelling en cliëntondersteuning organisatorisch gescheiden van hulpverlening en dagbesteding. Zo ontstond MEE, terwijl in Amsterdam het huidige **Cordaan** vormen van hulpverlening en dagbesteding overnam. Daarom wordt in het Cordaan-kantoor in het Amsterdamse Havengebouw in de Pier de Boer-zaal zijn herinnering levend gehouden.

De AGO werd in 1935 erkend als voogdijinstelling, een bevoegdheid waarvoor De Boer zich sterk maakte. De groei van deze kindbescherming leidde in 1969 tot oprichting van de **William Schrikker Stichting**, aanvankelijk bedoeld om Piers naam te dragen, maar te elfder ure bleek er al een Pier de Boer-stichting in Friesland te bestaan.

Na verdere herstructurering werd in 2002 de **Stichting Sociaal Pedagogische Zorg (SPZ)** opgericht om sectorvermogen in te zetten voor innovatie in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Toen in 2015 de landelijke financiering van MEE stopte, dreigde de vakontwikkeling van cliëntondersteuning te verzwakken. Daarom werd de **Beroepsvereniging van Cliëntondersteuners Met kennis van Beperkingen (BCMB)** opgericht — vergelijkbaar met De Boers initiatief uit 1931 om Nazorg-functionarissen te verenigen.

Vandaag voeren het **Voortgezet Speciaal Onderwijs** en het **praktijkonderwijs** nog steeds nazorg uit voor hun leerlingen – precies wat het *After Care-rapport* uit 1917 bepleitte en Pier de Boer als eerste in praktijk bracht.

echt een wereld te winnen. 'Wat wij zien, is dat als een werkgever echt in deze jongeren investeert, geduldig is en vertrouwen wekt, hij de beschikking krijgt over superenthousiaste werknemers. Dat horen we vaak terug van werkgevers die de stap wel zetten. We hopen dat de tekorten op de arbeidsmarkt, die vaak optreden in werksoorten, waar onze leerlingen echt heel goed praktisch werk kunnen leveren, dat die tekorten een stimulans zijn voor werkgevers om zich veel meer open te stellen voor dit verborgen potentieel. Nogmaals, je moet er in investeren, maar wij kunnen ze wel duidelijk maken dat je dan ook wat hebt. Je kunt je bijna geen trouwere en loyale werknemers voorstellen als ze op hun plek zijn, als ze vertrouwd en gewaardeerd worden. Dat geldt overigens niet alleen voor onze leerlingen, maar voor veel meer praktisch opgeleiden. Er zijn schreeuwend tekorten op de arbeidsmarkt, zeker als het gaat om het praktische handwerk en hier ligt een uitgelezen kans om daar wat aan te doen.'

De geest van Pier de Boer

Wie Lilian Reding, Suetlana Holwijk, Peter Folman en Brigitte Lambregts hoort praten over hun leerlingen en cliënten begrijpt dat de geest van Pier de Boer niet is gestorven. Op hun gedrevenheid, betrokkenheid en inzet valt weinig aan te merken. Het probleem is vooral dat zij functioneren in een stelsel van regelingen, beoordelingen, formuleren en andere romslopp, een systeem dat zo lijkt te zijn ingericht dat het persoonlijke engagement, de betrokkenheid van alle hedendaagse Pier de Boeren vaak wordt gestold in stroperige procedures, regels, vergaderingen en papieren beleid. Wat mensen aan energie en passie opbrengen, lijkt het overlappende systeem eerder te dempen dan te stimuleren. Dat frustrereert.

Orion College Zuidoost-directeur Lilian Reding: 'Ik heb het verhaal van Pier de Boer gelezen. Hij had nog niks, hij deed wat zijn intuïtie hem ingaf, volgde zijn hart en handelde direct. Geweldig verhaal. Nu hebben we heel veel lijntjes, heel veel regels, maar waar ze knellen zouden we om echt stappen te zetten naar een inclusieve arbeidsmarkt veel meer buiten de lijntjes moeten kleuren. Daarbij kunnen we de inspiratie van Pier de Boer goed gebruiken. Laat zijn geest maar rondwaren in de arbeidsmarkt voor mensen met een verstandelijke beperking.'

Verantwoording

Archieven

Delpher

Digitaal Kranten-, tijdschriften en boekenbestand van de KB, <https://www.delpher.nl/>

Internationaal Instituut
Sociale Geschiedenis (IISG)

Stadsarchief Amsterdam
– 5267.D Archief van de
Gemeentelijke Geneeskun-
dige en Gezondheidsdienst:
cliëntendossiers Sociaal
Pedagogisch Bureau (SPB)
– 1071 Archief van de Neder-
landse Vereniging voor
Sociaal-Pedagogische Zorg

Boeken

Baron, M. (2017). *De lat ligt hoog. Ondersteuning aan mensen met een beperking in Friesland, 1949-2017*. MEE Friesland.

Beltman, H. (2001). *'Buigen of barsten? Hoofdstukken uit de geschiedenis van de zorg aan mensen met een verstandelijke handicap in Nederland 1945-2000' [diss. Groningen]*

Blok, G. (2014). *Achter de voordeur : sociale psychiatrie vanuit de GGD Amsterdam in de twintigste eeuw*. Amsterdam University Press.

Brandsma, J. (2022). *Strijdmakkers. Ontstaan, groei en professionalisering van het Buitengewoon Onderwijs in Nederland, ca. 1895-1950 [diss. Groningen]*

Brants, L. (2004). *Leiding moeten zij hebben. Een geschiedenis van de sociaal pedagogische zorg voor mensen met een verstandelijke handicap in Nederland tussen 1900 en 1945*. Garant

Brants, L., Gennep, A. v., & William Schrikker Stichting. (1992). *50 jaar tegendraads. Een historische schets van het werk van de William Schrikker Stichting*. William Schrikker Stichting.

Graas, D. (1996). *Zorgenkinderen op school. Geschiedenis van het speciaal onderwijs in Nederland, 1900-1950*. Garant.

Israëls, H., Mooij, A., & Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst (Amsterdam). (2001). *Aan de Achtergracht : honderd jaar GG & GD Amsterdam*. Bert Bakker.

Kampen, Thomas en Evelien Tonkens (2025). *Onafhankelijke Cliëntondersteuning Toen, Nu en Straks*. Universiteit voor Humanistiek.

Kingma, T. (1984). *Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg, 1932-1982. Jubileumboek ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan*. Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg.

Klinkenberg, T. van den, Willemse, H. (2013). *Cordaan Rond. Sinds 1683 zorggeschiedenis schrijven*. Uitgave Cordaan.

Mans, I. (2004). *Zin der zotheid. Vijf eeuwen cultuurgeschiedenis van zotten, onnozelen en zwakzinnigen* (Derde herziene druk). Uitgeverij SWP.

Swart, W. (2000). *Onbeperkt inzetbaar. 135 jaar sociale werkvoorziening in Amsterdam*. WRA-groep, Amsterdam.

Artikelen

Kaandorp, E. (2006), *75 jaar AGO. 1931-2006*. Speciale uitgave *Imago*, periodiek tijdschrift van de stichting AGO te Diemen.

Kingma, T. (1980), *'Maatschappelijk werk voor geestelijk gehandicapten en sociaal pedagogische diensten'* Hoofdstuk 10 uit: *Zorg voor geestelijk gehandicapten. Ontwikkelingen in hulpverlening en voorzieningen*,

Verstegen, D., & Moonen, X. (2010). *Van debilitas mentis naar licht verstandelijke beperking. Onderzoek & Praktijk*, 8(2), 8-16.
http://www.lvgnet.nl/vobc/pdf/OenP_Najaar2010.pdf

Hermans, H. J. E., & Schmidt, S. H. (2002). Een blinde fietsenmaker in het Stedelijk: Tentoonstelling en congres 'Arbeid voor onvolwaardigen' in 1928. *Gewina*, 25, 226-240.

Websites

Canon Sociaal Werk:
<https://canonsociaalwerk.eu/nl>

Canon gehandicaptenzorg:
https://canonsociaalwerk.eu/nl_han

Canon speciaal onderwijs:
https://canonsociaalwerk.eu/nl_spo

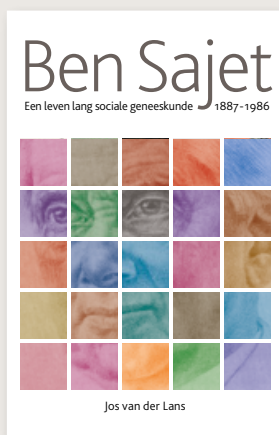
100 jaar orthopedagogiek.
<https://www.100jaar-orthopedagogiek.nl/?q=100jaar>

Beeldverantwoording

Voor zover traceerbaar zijn bij de afbeeldingen vindplaats en rechthebbenden vermeld. Mochten we daarbij in gebreke zijn gebleven, gelieve dan contact te zoeken met de uitgever.

Speciale dank

Alle foto's van Pier de Boer, zijn woonsituatie en zijn kinderen zijn beschikbaar gesteld door Joke van Suchtelen-de Boer, kleindochter van Pier de Boer. Als dochter van Piers oudste zoon Jan beheert zij een aantal familiealbums waaruit wij een groot aantal foto's hebben mogen gebruiken. Ook is zij in het bezit van het borstbeeld dat in 1992 is gemaakt door Maarten Koreman in opdracht van de William Schrikker Stichting. Wij zijn haar zeer erkentelijk voor de hartelijke wijze waarop zij dit unieke beeldmateriaal ter beschikking heeft gesteld. Het heeft het aanzien van deze biografie enorm verrijkt.

Eerder verschenen in de
Biografie Reeks Sociaal Werk:

Ben Sajet (1887-1986) **Een leven lang sociale geneeskunde**

€ 15,-

**'Prachtig boekje, mooi en zorgvuldig uitgevoerd en leest
als een trein'**

Herman Vuijsje, socioloog en journalist

**'Sajet komt in deze biografische schets naar voren als
een zachtmoedig mens met een niet-aflatende inzet
voor de goede zaak. Dat maakt het boekje alleen al de
moeite waard om te lezen in deze tijd van afbraak van
zorg.'**

*Sjoerd Karsten, emeritus-hoogleraar Onderwijskunde
aan de UvA*

In deze rijk geïllustreerde biografie van tachtig pagina's schetst Jos van der Lans het bewogen leven van Ben Sajet (1887–1986), een arts, socialist en pionier van de sociale geneeskunde. Geboren op het Waterlooplein in Amsterdam in een joods middenstandsgesin, raakt Sajet al vroeg gegrepen door het socialisme en kiest hij voor de geneeskunde om iets wezenlijks te betekenen voor de samenleving. Vanaf 1912 werkt hij als huisarts in de Transvaalbuurt, waar hij oog krijgt voor de sociale oorzaken van ziekten als mazelen, kinkhoest en tuberculose.

In 1923 treedt hij namens de SDAP toe tot de Amsterdamse gemeenteraad, waarin hij bijna veertig jaar strijdt voor betere en modernere zorgvoorzieningen, gedreven door zijn overtuiging dat iedereen recht heeft op de beste zorg. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt hij door de Duitsers uit de raad gezet en ontkomt hij ternauwernood aan de Jodenvervolgeling door in een bootje naar Engeland te vluchten. De oorlog eist echter een zware tol: meerdere familieleden, waaronder zijn kinderen en kleinkind, overleven de oorlog niet.

Na 1945 keert Sajet terug naar Amsterdam en blijft zich onvermoeibaar inzetten voor vernieuwing in de zorg. Hij pleit voor een academisch ziekenhuis buiten de stad, wat uiteindelijk leidt tot de bouw van het AMC in Amsterdam Zuidoost. Zelfs na zijn pensionering blijft hij actief, met name in het realiseren van woonzorgvoorzieningen voor ouderen en mensen met een verstandelijke beperking.

Ben Sajet groeide uit tot een icoon van de sociale geneeskunde. Zijn betrokkenheid, doorzettingsvermogen en visie op zorg – gericht op preventie en maatschappelijke verantwoordelijkheid – zijn nog altijd actueler dan ooit.

Historisch Centrum Sociaal Werk en Canon sociaal werk

Het Historisch Centrum Sociaal Werk (HCSW) is in 2025 opgericht om het historisch bewustzijn van professionals, bestuurders en beleidsmakers in het brede sociaal domein aan te wakkeren. Het HCSW stimuleert onderzoek en onderwijs en biedt een platform waar alles wat van historisch belang is wordt opgeslagen en doorgegeven. Met het ontsluiten van deze kennis beoogt het HCSW beleid en praktijk van het sociaal werk van een historisch fundament te voorzien en het sociaal werk minder kwetsbaar te maken voor de waan van de dag.

Met de start van het HCSW maakt de website van de Canon sociaal werk deel uit van het

HCSW, zij het dat de website om reden van vindbaarheid voornamelijk nog onder de bekende domeinnaam www.canonsociaalwerk.eu zal blijven opereren.

De Canon sociaal werk biedt een digitaal platform waarop sinds 2007 de geschiedenis van het brede sociaal werk wordt gedocumenteerd. Dit wikipendium (samentrekking van wikipedia en compendium) telt inmiddels meer dan 750 vensters. Er zijn naast een algemene Canon sociaal werk sectorale Canons ontwikkeld voor onder meer maatschappelijke opvang, gehandicaptenzorg, maatschappelijk werk, palliatieve zorg, volkshuisvesting, geestelijke gezondheids-

zorg, reclassering en samenlevingsopbouw. Van acht van de online gepubliceerde digitale Canons zijn boekedities verschenen, waarvan bij elkaar genomen meer dan 90.000 exemplaren zijn verspreid.

Sinds 2019 maakt het Biografisch Portaal Sociaal Werk deel uit van het digitale platform. In dit portaal worden markante persoonlijkheden in het sociaal werk uit heden en verleden voor het voetlicht gebracht. Hun erfenis en inzet kunnen ter inspiratie dienen voor iedereen die in onze samenleving aan anderen een helpende hand wil bieden.

Colofon

Pier de Boer (1884-1945). Pionier maatschappelijke zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is een uitgave van het Historisch Centrum Sociaal Werk en de Vereniging Canon sociaal werk in samenwerking met Nederlandse Stichting Sociaal Pedagogische Zorg (Stichting SPZ).
ISBN 978 90 833302 04
NUR 130

De uitgever heeft waar mogelijk geprobeerd het copyright van de afbeeldingen te achterhalen en te eerbiedigen. De uitgever nodigt iedereen uit die meent dat het copyright is geschonden met hem contact op te nemen.

Tekst en beeldredactie
Chris van der Heijden
Jos van der Lans

Centrale redactie
Sonja Appelman, Johan Gortworst, Suzanne Hautvast, Chris van der Heijden, Jos van der Lans, Jan Steyaert

Vormgeving
Van Rosmalen & Schenk, Amsterdam

Drukwerk
Damen Drukkers, Werkendam

© 2025 | Chris van der Heijden |
Jos van der Lans | Historisch
Centrum Sociaal Werk }
Vereniging Canon sociaal werk

Prijs losse exemplaren: € 17,50

Bestelwijze
Email: info@canonsociaalwerk.eu

Contact
Historisch Centrum Sociaal Werk
p.a. BPSW
Leidseweg 80
3351 BE Utrecht
T 030 294 8603
W www.hcsw.nl
E info@hcsw.nl

Canon sociaal werk
p.a. Feike de Boerlaan 23
1019 KS Amsterdam
T 020 4194657
W www.canonsociaalwerk.eu
E info@canonsociaalwerk.eu

Deze Canon-boeken zijn nog verkrijgbaar via www.canonsociaalwerk.eu/webshop:

Pier de Boer (1884-1945)

Pionier maatschappelijke zorg voor mensen met een verstandelijke beperking

Een eeuw geleden vielen jongeren met een verstandelijke beperking vaak tussen wal en schip. Sommigen werden in kleine kring opgevangen, anderen moesten zich zonder hulp door het leven slaan. Pas met de invoering van de Leerplichtwet aan het begin van de twintigste eeuw werd hun situatie zichtbaar: ook kinderen die niet konden meekomen, moesten voortaan naar school. Leraren merkten al snel dat het systeem voor deze groep tekortschiet – onder hen Pier de Boer.

Enkele jaren na de invoering van de leerplicht stond hij voor de klas en zag hoe groot het probleem was. Dat inzicht bepaalde zijn levenswerk. In 1921 werd hij ambtenaar bij de zogenoemde Nazorg in Amsterdam. Daarmee legde hij de basis voor wat later zou uitgroeien tot een systeem waarin mensen met een beperking zo veel mogelijk worden ondersteund in hun deelname aan de samenleving.

Waar tegenwoordig een heel netwerk van hulpverleners en regels bestaat – soms zelfs te veel – moest Pier destijds alles nog zelf opbouwen. Met energie, vindingrijkheid en een groot sociaal hart zette hij de eerste structuren neer voor de maatschappelijke zorg aan mensen met een beperking.

Toen Pier de Boer in 1945 overleed, stond deze zorg, ondanks de moeilijke oorlogsjaren, stevig in de steigers. Anderen konden voortbouwen op het fundament dat hij had gelegd.

In deze biografie, de tweede in de biografische reeks van de Canon sociaal werk, beschrijven Chris van der Heijden en Jos van der Lans niet alleen het leven en werk van Pier de Boer, maar ook hoe zijn nalatenschap zich in de decennia daarna ontwikkelde.